

İNSAN HAKLARI ALANINDA SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ROLÜ

**2024
YÜKSEK LİSANS TEZİ
KAMU YÖNETİMİ**

Habib ASLANLI

**Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Abdülazim İBRAHİM**

**İNSAN HAKLARI ALANINDA SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ
ROLÜ**

Habib ASLANLI

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Abdülazim İBRAHİM

T.C.

Karabük Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Kamu Yönetimi Anabilim Dalında

Yüksek Lisans Tezi

Olarak Hazırlanmıştır

KARABÜK

Temmuz 2024

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	1
TEZ ONAY SAYFASI.....	4
DOĞRULUK BEYANI	5
ÖNSÖZ	6
ÖZ.....	7
ABSTRACT.....	8
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	9
ARCHIVE RECORD INFORMATION	10
KISALTMALAR	11
ARAŞTIRMANIN KONUSU	12
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	12
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	12
ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM	13
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER.....	13
1. İNSAN HAKLARINA İLİŞKİN TEMEL KAVRAMLAR VE TARİHSEL GELİŞİM.....	14
1.1. Temel Hak ve Hürriyetlerle İlgili Kavramlar.....	14
1.1.1. Hak ve Hürriyet Kavramı.....	14
1.1.2. Ödev Kavramı	17
1.1.3. Kamu Hürriyetleri Kavramı.....	18
1.1.4. İnsan Hakları Kavramı	19
1.2. İnsan Haklarının Tarihsel Gelişimi	20
1.2.1. İlk Çağ'da İnsan Hakları	20
1.2.1.1. Urukagina Kanunları	21
1.2.1.2. Hammurabi Kanunları	22

1.2.1.3. Antik Yunan ve Roma’da İnsan Hakları	24
1.2.2.Orta Çağ’da İnsan Hakları	27
1.2.3.Yeni Çağ’da İnsan Hakları	28
1.3. İnsan Haklarının Hak Kuşakları Bakımından Sınıflandırılması.....	29
1.3.1.Birinci Kuşak Haklar	30
1.3.2.İkinci Kuşak Haklar	31
1.3.3.Üçüncü Kuşak Haklar	32
1.3.4.Dördüncü Kuşak Haklar	33
2. SİVİL TOPLUM KURULUŞU KAVRAMI, TARİHSEL GELİŞİMİ VE TÜRKİYE’DEKİ STK’LAR	35
2.1. Sivil Toplum Kuruluşlarının Önemi.....	35
2.2. Sivil Toplum Kuruluşları Kavramının Tanımı.....	37
2.3. Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşlarının Tarihi Gelişimi	39
2.3.1.Cumhuriyet Öncesi Dönemde Sivil Toplum Kuruluşları.....	39
2.3.2.Cumhuriyet Sonrası Dönemde Sivil Toplum Kuruluşları	41
2.4. Türkiye’deki Sivil Toplum Kuruluşu Çalışmaları	43
2.4.1.Dernekler	43
2.4.2.Vakıflar	45
2.4.3.Sendikalar	46
2.4.4.Meslek Kuruluşları	48
2.5. Sivil Toplumun Özellikleri.....	49
2.6. Sivil Toplum ve Yönetişim	51
3. SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ İNSAN HAKLARI BAKIMINDAN İNCELENMESİ	54
3.1. Baskı ve Çıkar Grubu Olarak Sivil Toplum Kuruluşları.....	54
3.2. Kamuoyu Kavramı.....	56
3.3. İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Bağlamında Sivil Toplum Kuruluşları	61
3.3.1.Lobicilik- Kuliscilik	61
3.3.2.İkna ve Caydırma	62
3.3.3.Siyasi Partilerle İlişki Kurma	64
3.3.4.Özel Ayrıcalıklar Sağlama	65
3.3.5.Gösteri Düzenleme – Boykot Uygulama	65
3.3.6.Medya – Kamuoyu Oluşturma	66

3.3.7. İtaatsizlik ve Sabotaj.....	67
3.4. İnsan Hakları ile İlgili Sivil Toplum Kuruluşlarının Gücünü Belirleyen Unsurlar	68
3.4.1. Parti Sisteminin Türü	68
3.4.2. Siyasal Kültür	68
3.4.3. Üye Sayısı	69
3.4.4. Mali Kaynaklar	70
3.4.5. Liderlik.....	71
3.5. Türkiye’de STK’ların İnsan Hakları Alanındaki Rolü	72
3.6. Türkiye’de İnsan Hakları Alanında Faaliyet Gösteren Bazı Sivil Toplum Kuruluşları	73
3.6.1. İnsan Hakları Derneği (İHD)	74
3.6.2. Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV)	74
3.6.3. Kadın ve Demokrasi Vakfı (KADEM)	75
3.6.4. İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği (Mazlum – Der)	76
3.6.5. Helsinki Yurttaşlar Derneği (HYD)	76
3.6.6. İnsan Hakları Gündemi Derneği (İHGD).....	77
3.6.7. Kadın Adayları Destekleme Derneği (KA. DER).....	77
SONUÇ	79
KAYNAKÇA	81
ÖZGEÇMİŞ	92

TEZ ONAY SAYFASI

Habib ASLANLI tarafından hazırlanan “İNSAN HAKLARI ALANINDA SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ROLÜ” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Dr. Öğr. Üyesi Abdülazim İBRAHİM

.....

Tez Danışmanı, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği ile Kamu Yönetimi Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 22/07/2024

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Doç. Dr. Ahmet KILINÇ (AYBÜ)

.....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Abdülazim İBRAHİM (KBÜ)

.....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Emin HÜSEYİNOĞLU (KBÜ)

.....

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, Yüksek Lisans Tezi derecesini onamıştır.

Doç. Dr. Zeynep ÖZCAN

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntıların intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yaptığımı beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: Habib ASLANLI

İmza :

ÖNSÖZ

Tez çalışma sürecimde her konuda bana yardımcı olan çok değerli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Abdülazim İBRAHİM'e çok teşekkür ederim.

Ayrıca eğitimim için bana destek olan aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

ÖZ

İnsan haklarının korunması ve geliştirilmesinde sivil toplum kuruluşlarının (STK) rolü, uluslararası hukuk ve politika bağlamında giderek artan bir öneme sahiptir. Bu tez çalışması, küresel çapta insan hakları savunuculuğu yürüten STK'ların etkilerini, yöntemlerini ve karşılaştıkları zorlukları derinlemesine incelemektedir. Araştırma, özellikle otoriter rejimler altında faaliyet gösteren STK'ların stratejilerini ve bu zorlu koşullar altında nasıl hayatta kaldıklarını ve etkili olduklarını ele almakta, bu süreçte karşılaştıkları hukuki, ekonomik ve siyasi engelleri detaylandırmaktadır.

Ayrıca, tez, STK'ların medya ile olan ilişkilerini, kamuoyu oluşturma süreçlerinde nasıl bir rol oynadıklarını ve toplumsal cinsiyet eşitliği, çocuk hakları, mülteci hakları gibi spesifik alanlarda nasıl özel kampanyalar yürüttüklerini de inceler. Bu kampanyaların, ilgili topluluklar üzerindeki sosyo-ekonomik etkileri ve politika değişikliklerine olan katkıları örneklerle tartışılmaktadır.

Bu tez, STK'ların insan hakları savunuculuğu sürecinde üstlendikleri çok yönlü rolleri ve bu rollerin, global düzeyde insan hakları normlarının şekillenmesi ve uygulanması üzerindeki etkilerini gözler önüne sermektedir. STK'ların, sadece hukuki ve politik arenalarda değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel düzlemlerde de toplumsal değişime önemli ölçüde katkıda bulundukları vurgulanmaktadır.

Tez üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm insan hakları kavramı ve insan haklarının tarihsel gelişimi üzerinde durmaktadır. İkinci bölüm ise sivil toplum kuruluşu kavramı, önemi ve sivil toplum kuruluşunun tarihsel gelişimini ele almaktadır. Son bölümde ise sivil toplum kuruluşları insan hakları bağlamında değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sivil Toplum Kuruluşu; İnsan Hakları; Baskı ve Çıkar Grupları; Temel Hak ve Hürriyetler

ABSTRACT

The protection and enhancement of human rights are increasingly significant in the context of international law and policy. This thesis examines the impacts, methods, and challenges faced by non-governmental organizations (NGOs) that advocate for human rights on a global scale. The research specifically addresses the strategies of NGOs operating under authoritarian regimes, exploring how they survive and remain effective under such harsh conditions, and detailing the legal, economic, and political barriers they encounter.

Furthermore, the thesis investigates the relationships NGOs have with the media, their role in shaping public opinion, and how they conduct specific campaigns in areas such as gender equality, children's rights, and refugee rights. The socio-economic impacts of these campaigns on the relevant communities and their contributions to policy changes are discussed through examples.

This thesis presents the multifaceted roles NGOs play in the human rights advocacy process and their impact on the shaping and implementation of global human rights norms. It highlights the significant contributions NGOs make not only in legal and political arenas but also in social and cultural spheres towards societal change.

The thesis is structured into three sections. The first section focuses on the concept of human rights and the historical development of human rights. The second section discusses the concept of civil society organization, its significance, and the historical development of civil society organizations. The final section evaluates civil society organizations in the context of human rights.

Keywords: Civil Society Organization; Human Rights; Pressure and Interest Groups; Fundamental Rights and Freedoms

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	İnsan Hakları Alanında Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü
Tezin Yazarı	Habib ASLANLI
Tezin Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Abdülazim İBRAHİM
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	22/07/2024
Tezin Alanı	Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Tezin Yeri	KBÜ/LEE
Tezin Sayfa Sayısı	92
Anahtar Kelimeler	Sivil Toplum Kuruluşu; İnsan Hakları; Baskı ve Çıkar Grupları; Temel Hak ve Hürriyetler

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	The Rolü of Non Governmental Organizations in the Field of Human Rights
Author of the Thesis	Habib ASLANLI
Advisor of the Thesis	Assoc. Prof. Dr. Abdülazim İBRAHİM
Status of the Thesis	Master's Degree
Date of the Thesis	22/07/2024
Field of the Thesis	Public Administration Department
Place of the Thesis	UNIKA/IGP
Total Page Number	92
Keywords	Civil Society Organization; Human Rights; Pressure and Interest Groups; Fundamental Rights and Freedoms

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
C	: Cilt
HYD	: Helsinki Yurttaşlar Derneği
İHD	: İnsan Hakları Derneği
İHGD	: İnsan Hakları Gündemi Derneği
Ka.Der	: Kadın Adayları Destekleme Derneği
M.Ö.	: Milattan Önce
MAZLUMDER	: İnsan Hakları ve Mazlumlara İçin Dayanışma Derneği
s	: sayfa
S	: Sayı
ss	: sayfa sayısı
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TEV	: Türkiye Eğitim Vakfı
TİHEK	: Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu
TİHV	: Türkiye İnsan Hakları Vakfı
Y	: Yıl

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Bu tez, sivil toplum kuruluşlarının (STK) insan hakları savunuculuğu üzerine odaklanmaktadır. Araştırma, çeşitli politik ve sosyal rejimler altında faaliyet gösteren STK'ların insan hakları mücadelesinde nasıl etkili olduklarını inceler. Tez, bu kuruluşların kullanmış olduğu savunma yöntemlerini, karşılaştıkları zorlukları ve elde ettikleri başarıları derinlemesine analiz eder. Ayrıca, STK'ların yasal, ekonomik ve politik baskılara nasıl dayandıklarını ve bu baskılara karşı hangi stratejileri geliştirdiklerini ele alır. Tez aynı zamanda, yerel topluluklar üzerinde STK'ların yürüttüğü kampanyaların ve aktivitelerin etkilerini, bu faaliyetlerin sosyal ve politik değişimlere nasıl katkı sağladığını somut örneklerle sunar.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bu tez çalışması, sivil toplum kuruluşlarının (STK) insan hakları savunuculuğu yaparken karşılaştıkları hukuki, ekonomik ve siyasi engelleri ayrıntılı bir şekilde incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma, özellikle otoriter rejimlerde faaliyet gösteren STK'ların, baskı altında nasıl stratejik ve etkili hareket edebildiklerini, hangi yöntemleri kullandıklarını ve bu süreçte nasıl hayatta kaldıklarını ortaya koymayı hedeflemektedir. Ayrıca, bu tez, STK'ların medya ile etkileşimlerini ve kamuoyu oluşturma süreçlerinde nasıl bir rol oynadıklarını detaylı bir şekilde ele alacak, toplumsal cinsiyet eşitliği, çocuk hakları ve mülteci hakları gibi spesifik insan hakları alanlarında yürüttükleri özel kampanyaların sosyo-ekonomik etkilerini ve politika değişikliklerine olan katkılarını derinlemesine analiz edecektir. Bu araştırmanın temel amacı, STK'ların bu stratejilerinin toplum üzerindeki dönüştürücü etkisini ve politika yapıcılar üzerinde nasıl bir baskı oluşturduğunu anlamak, böylece küresel insan hakları normlarının şekillenmesi ve uygulanmasındaki rolünü belirginleştirmektir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Literatür ve materyaller (kitaplar, makaleler, yayınlar, dergiler, internet ve diğerleri) analiz edildi ve nitel araştırma yöntemleri kullanıldı

ARAşTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM

Bu tezin hipotezi, yerel düzeyde faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının (STK), insan hakları savunuculuğu yaparak toplumsal ve politik değişimleri tetiklemede önemli bir rol oynadığı yönündedir. Hipotez, STK'ların özellikle baskıcı ve sınırlayıcı yasal çerçeveler içerisinde bile etkili kampanyalar yürüterek, insan hakları ihlallerine karşı farkındalık yaratmayı ve politik değişimleri desteklemeyi başardıklarını öne sürmektedir.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

Bu tezin kapsamı, Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarının insan hakları savunuculuğu faaliyetlerine odaklanmaktadır. Ancak, tezin sınırlılıkları arasında, genel olarak düşük erişilebilirlikteki yerel kaynaklar ve literatürün eksikliği bulunmaktadır. Tez yazım sürecinde farklı bir ülkede olmak kaynak yetersizliğine sebep olmuştur.

1. İNSAN HAKLARINA İLİŞKİN TEMEL KAVRAMLAR VE TARİHSEL GELİŞİM

1.1. Temel Hak ve Hürriyetlerle İlgili Kavramlar

İnsan hakları alanında, "insan hakları" kavramı yerine sıklıkla farklı terimler kullanılmaktadır. Hak ve özgürlük kavramları, insan hakları alanının temelini oluştururken, odak noktası genellikle insan hakları terimi olarak belirlenmiştir. Başlangıçta bu kavramlar birbirinden ayrı olarak ele alınmışsa da insan haklarının uluslararası boyutta önem kazanmasıyla birlikte iç içe geçmiştir.¹

1.1.1. Hak ve Hürriyet Kavramı

Hürriyet, karmaşık bir kavram olup içinde çeşitli unsurları barındırmaktadır. Ayrıca zamanla farklı düşünce sistemlerinde farklı biçimlerde ifade edilmiştir. Bu nedenle kesin bir tanımla yapmak zordur. Felsefe, hukuk, tarih gibi farklı bilim dallarında, hürriyet kavramı farklı şekillerde yorumlanmıştır ve hukuk alanında sıkça hak kavramıyla birbirini tamamlayıcı olarak kullanılmıştır.²

Hürriyet, bir eylemi gerçekleştirme veya gerçekleştirilmeme, belirli bir biçimde davranma veya davranmama yetkisi olarak açıklanabilir. Basitçe ifade etmek gerekirse, hürriyet, serbestçe hareket etme kapasitesidir.³ Arapça kökenli hürriyet kavramı, Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'ne göre, köleliği olmayan, bağımsız, asil ve özgür bireylerin, aynı zamanda belirli bir sınıfın veya kurumun hukuki haklarının korunmasını ve bu hakların özgür bir biçimde kullanılmasını ifade etmektedir.⁴ Bu bağlamda, özgürlük bir bireyin başka birinin ya da başkalarının baskısı altında olmaması durumu olarak tanımlanabilir. İnsanın iradesi, seçimi veya tercihi gibi temel kavramlar etrafında şekillenen özgürlük anlayışı, insan faaliyetlerinin varlığından kaynaklanan bir referans

¹ Muhlis ÖĞÜTÇÜ, "Doğal Hukuk ve Pozitif Hukuk Işığında İnsan Hakları Alanındaki Bazı Kavramlar", (Dokuz Eylül Üniversitesi Dergisi, S:7, 2005), s.556.

² C. ÇUHADAR, "Hürriyet Kavramı Üzerine Bir Değerlendirme", (Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C:12, S:2, 2007), s.132.

³ Kemal GÖZLER, İnsan Hakları Hukukuna Giriş, (Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 3. Baskı, 2021), s.37.

⁴ Handan ÖZALP, 1982 Anayasası'nda Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlandırılması ve Durdurulmasındaki Kriterlerin Hukuk Devleti İlkesi Çerçevesinde İncelenmesi", (İstanbul Arel Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021), s.16.

noktasını kullanır. Dolayısıyla, özgürlük kavramına ilişkin yapılan tartışmalar, insanlık tarihine kadar uzanan bir geçmişe sahiptir. İnsanların dış etkilere bağımsız olarak kendi kararlarını verebildiği durum, özgürlüğün temelini oluşturur.⁵

Hürriyet kavramının tanımlanmasının güç olduğunu Montesquieu, “Bu kadar değişik anlama gelebilen, zihinleri bu kadar uğraştıran başka bir kelime yoktur.” ifadeleriyle açıklamıştır.⁶

Anayasa ve hukukun üstünlüğünü kabul eden devletlerde, örneğin ifade özgürlüğü, basın özgürlüğü gibi isimlerle ifade edilen özgürlük kavramları anayasaların içinde yer almaktadır. Bu tanınan özgürlükler, bireylerin özgürlük sınırlarını belirlerken aynı zamanda başkalarının özgürlüklerini de anayasal güvence altına almıştır. Özetle, hürriyet, hukuki olarak korunan ve sınırları belirlenen serbest insan faaliyetlerini ifade eder.⁷

Hak kavramı, kökeni Arapça olan bir kelime olup, isim olarak adaleti, hukukun sağladığı kazançları, dava hakkını, payı ve emeğin karşılığını ifade ederken, sıfat olarak da doğru ve gerçek anlamlarında kullanılmaktadır.⁸ Hukuki açıdan, hak kavramı, hukukun koruduğu ve bireye bu korumanın faydalarını sağlama yetkisi olarak tanımlanır. Hukuki bağlamda ifade edilen hak kavramı, diğer açılardan tanımlanan hak anlayışından daha sınırlıdır.⁹ Örneğin, komşu hakkı veya yetim hakkı gibi terimler etik veya ahlaki açıdan kullanılabilir, ancak hukuki açıdan bu terimlerin kesin bir tanımı yoktur. Çünkü komşu hakkı veya yetim hakkı gibi kavramlar, hukuki olarak korunabilmesi için belirli bir hukuki temele dayanması gerektiği anlamına gelir.¹⁰

⁵ Murat ATAN/Emre EKİNCİ/İlker KARAKOYUNLU, “Özgürlük ve Hak Kavramlarının Çatışan Doğası: Özgürlük Hakkı ve Hak Özgürlüğü Görüşleri”, (TAAD, Y:14, S:54, 2023), s.132.

⁶ İlyas Doğan, İnsan Hakları Hukuku, (İstanbul: Astana Yayınları, 5. Baskı, 2022), s.43.

⁷ ÖZALP, s.16-17.

⁸ Onur HAMZAOĞLU, “Eşitlik Hakkaniyet Hak”, (EQUALITY EQUITY RIGTH. Dosya-Derleme. C:29; S:1, 2014), s.24.

⁹ Ethem ÇALIK, “İnsan Hakları Meselesinin Gelişimi ve Siyasi ve Sosyal Faktörlerle İlişkisi”, (21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Dergisi, C. 6, S. 16, 2017), s.43.

¹⁰ Sümeyye Büşra AVCI, Temel Hak ve Hürriyetlerin Korunmasında Kolluğun Konumu, (Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023), s.59.

Türk Dil Kurumu Sözlüğüne göre, hak kavramı, adaletli olma, hukuken kazanılmış bir kazanç, gerçeklikle uyumlu olma, doğrulukla örtüşme, bireylerin emekleri karşılığında aldığı ücret gibi kavramlarla tanımlanmaya çalışılmıştır.¹¹

Hukuk düşünürü Delvecchio, hak kavramını insan bilincinin mutlak bir ihtiyacı olarak görmektedir. İnsanlar doğuştan itibaren haklarına içgüdüsel olarak sahiptirler. Ancak hak yetkilerini kullanmak, insanın hak bilincinin gelişmesiyle daha fazla önem kazanır. Eğer hak bilinci yeterince gelişmezse, bireyler bu hakları kullanma yetisinden yoksun kalabilirler.¹² Bu nedenle, insanlar doğuştan belirli haklara sahip olarak gelmezler; toplumsal ilişkilerin sonucunda bireyler bazı haklar kazanır. Bu haklar, doğal değil, toplumsal haklar olarak kabul edilir. Eğer doğuştan sahip olduğumuz haklar toplum içinde nesnel haklara dönüşürse, ancak o zaman anlam kazanır.¹³

Hak, bireylerin günlük yaşamlarında hukuk tarafından tanınmış ve koruma altına alınmış eylem, durum veya hareketler olarak tanımlanabilir. Bir hak, genellikle meşru bir iddiaya dayanır. Örneğin, bir telefon satıcısından ödeme yaparak bir telefon aldığımızda, o telefonun bize ait olduğunu iddia edebiliriz. Aynı şekilde, bir ülkenin anayasasında yer alan özel hayatın gizliliği gibi haklar, o ülkenin vatandaşlarının bu hakları iddia etmelerini mümkün kılar. Hak sahibi bir birey, meşru olarak bir yetkiye sahip olduğunu iddia ederek, diğer kişilerden taleplerini yerine getirmelerini bekler ve bu hakkının herkes tarafından tanınmasını talep eder.¹⁴

Hukukun bireylere verdiği yetkiler olarak kabul edilen hak kavramı, genellikle hürriyet kavramıyla eş anlamlı olarak kullanılmaktadır.¹⁵ Hürriyet kavramı, hak kavramına göre daha soyut ve sınırları belirsiz bir nitelik taşır. Yani hangi eylemler hürriyet içindedir ve hangileri değildir gibi kesin sınırlar net bir şekilde çizilmemiştir. Elbette anayasalarda belirli bazı hürriyetler tanımlanmıştır, ancak anayasalarda yer almayan, isimsiz hürriyetler de mevcuttur. Yani hürriyetin tam sınırları hala kesin olarak belirlenmemiştir. Hürriyet kavramı, bir insanın doğduğu anda sahip olduğu ve yasalar

¹¹ Türk Dil Kurumu, “Türk Dil Kurumu Sözlüğü”, www.tdk.gov.tr, (Erişim Tarihi: 02.05.2024).

¹² M. Emin EMİNİ, “Hak Kavramı”, (Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S:12, 2004), s.204.

¹³ AVCI, s.60.

¹⁴ ÖZALP, s.17.

¹⁵ İbrahim KABOĞLU, Özgürlükler Hukuku, (İstanbul: Afa Yayınları, 1. Baskı, 1994), s.54.

tarafından belirli sınırlamalara tabi tutulan bir insan faaliyetini ifade eder. Hak kavramı ise soyut bir kavram olan hürriyetin somutlaştırılmış bir yansımasıdır. Yani hak, hem somut hem de daha dar bir kapsama sahiptir. Hukuken neyin hak olduğu belirlenmiş ve sayılmıştır.¹⁶

Hürriyet her zaman bireyin kendi eylemiyle gerçekleşen bir kavramdır. Hürriyetin karşısında bir ödev gibi bir yükümlülük bulunmaz. Devlet ve diğer bireyler, hürriyetini kullanan kişiye karşı tarafsız bir pozisyonadadır. Hak kavramı ise karşısında ödev kavramını içerir. Haklarını kullanan bir kişiye karşı diğer bireylerin ve devletin, bu hakların kullanımını engellememe veya hak sahibinin lehine bazı eylemlerde bulunma gibi yükümlülükleri vardır. Hak, kişinin kendi eylemiyle gerçekleşse de, başka kişilerin ve devletin varlığını gerektirir.¹⁷

1.1.2. Ödev Kavramı

Ödev kavramı, bir hukuk düzeninde gerçekleştirilmesi gereken eylemleri veya yükümlülükleri tanımlayan bir terimdir. Bu yükümlülükler, toplumun düzenli ve adil bir şekilde işleyişini sağlamak amacıyla belirlenir.¹⁸ Gözler, hukuka göre ödev kavramını "bir hukuk kuralı gereği yapılması veya yapılmaması zorunlu olan insan eylemi" olarak tanımlamıştır. Bu tanımda vurgulanan insan eylemi, hürriyet, hak ve ödev kavramları arasında bir ortaklığı temsil eder. Ancak bu kavramların farklılık gösterdiği nokta, zorunluluk unsuru üzerindedir. Hukuk, hürriyet kavramını kısıtlamamış, hak kavramını korumuş ancak ödev kavramını yerine getirilmesi gereken bir yükümlülük olarak belirlemiştir. Bu sayede, hukuk düzeni toplumun düzenli işleyişini sağlamak ve hakların korunmasını temin etmek amacıyla ödev kavramını kullanır.¹⁹

Ödev kavramı, bireyleri toplumla bağlayan ve toplumsal yaşamın düzenlenmesini sağlayan bir zorunluluk veya görevler bütünüdür. Bu görevlerin yerine getirilmemesi, bireyin toplumda uyumsuz olmasına neden olabilir.²⁰ Aynı şekilde,

¹⁶ ÇUHADAR, s.132.

¹⁷ GÖZLER, s.44.

¹⁸ ÖZALP, s.18.

¹⁹ GÖZLER, s.47-48.

²⁰ Aysun DURSUN, Türk Halk Kültüründe Hukuk Kavramı, (Muğla Sıtkı Kocaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014), s.1.

devletin de toplumun refahını koruma ve düzeni sürdürme sorumluluğu vardır. Bu nedenle devlete de özel ödevler düşer. Örneğin, gençlerin korunması, çalışanların ve işverenlerin haklarının korunması, sosyal güvenlik ihtiyacı olan kişilerin desteklenmesi gibi sorumluluklar, devletin üzerine düşen ödevler arasında yer alır. Bu ödevler, toplumun güvenliğini ve refahını sağlamak amacıyla yasal bir zorunluluk olarak devlete atanmıştır.²¹

1.1.3. Kamu Hürriyetleri Kavramı

Kamu hürriyetleri, devletlerin hukuki düzenlemeleri içerisinde belirlenen ve kişilerin gerçek yaşamda kullanabileceği hak ve özgürlükleri ifade eder. Bu haklar, devlet tarafından kapsamı, sınırları ve kullanım şartları belirtilerek düzenlenir ve bireylerin günlük yaşamlarında uygulanabilir.²²

Kapani'ye göre, kamu hürriyetleri, devlet tarafından tanınmış ve yasal düzenlemelerle belirlenmiş olan insan haklarının bir bölümünü ifade eder. Bu haklar, genellikle anayasalar ve kanunlar aracılığıyla düzenlenmiş ve sınırları net bir şekilde çizilmiştir. Bu nedenle, kamu hürriyetleri, devletin tanıdığı ve pozitif hukuka dahil ettiği özgürlüklerin bir yansıması olarak karşımıza çıkar.²³ Kamu hürriyetleri," devletler tarafından tanınmış ve yasal olarak belirlenmiş olan insan haklarının bir kısmını ifade eder ve bu haklar genellikle var olan hak ve özgürlükleri temsil eder. Öte yandan, "İnsan hakları" terimi daha çok "olması gereken" haklar üzerine odaklanır. Bu nedenle, insan hakları kavramı, Kamu hürriyetlerini de içeren daha geniş bir perspektife işaret eder. Yani insan hakları, devletler tarafından tanınmış olan kamu hürriyetlerini içerisinde barındırır.²⁴

²¹ ÖZALP, s.19.

²² Ömer Faruk SUSOY, Osmanlı Devleti'nden Günümüze Temel Hak ve Hürriyetlerin Gelişimi ve Korunması, (Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021), s.25.

²³ GÖZLER, s.63.

²⁴ Nazmiye ÖZENBAŞ BOYDAĞ, İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2018), s.4.

1.1.4. İnsan Hakları Kavramı

İnsan, diğer canlılardan önemli bir şekilde farklıdır. İnsan, düşünme yetisine sahip, bilgi edinebilen, kararlar alabilen, amaçları olan ve ahlaki değerlere sahip bir varlıktır. Bu özellikler insanlara özgüdür ve doğuştan gelirler. Ancak, bu özelliklerin sadece doğuştan gelmesi yeterli değildir. Bu özelliklerin korunması ve geliştirilmesi de önemlidir. İnsan hakları kavramının temeli, bu özelliklerin korunması ve geliştirilmesi düşüncesine dayanır. Bu nedenle, her bireyin bu özellikleri koruma ve geliştirme sorumluluğu vardır.²⁵

İnsan hakları, sınırları kesin olarak çizilmesi zor olan, oldukça karmaşık bir kavramdır. Temelde, sadece insan olmanın bir sonucu olarak sahip olunan hakları ifade eder. Bu haklar, insanların doğduktan sonra onurlu ve değerli bireyler olarak yaşayabilmesi için gereklidir. İnsan haklarına ilişkin genel bir tanımla yapmak ise herkes tarafından kabul görmüş bir konu değildir.²⁶ İnsan hakları, birçok sosyal bilim dalıyla ilişkilendirilebilen genel bir kavram veya norm olarak kabul edilebilir. İnsan hakları hukuku, ayrı bir disiplin olarak kabul edilse de bağımsız bir hukuk dalı olarak kesin bir şekilde tanımlamak zordur. Bu tür kavramlar, özgürlük, hak ve insan hakları gibi, felsefenin ilgi alanına aittir, ancak anayasal düzenlemeler ve somut yasal metinlerle hukukun bir parçası haline gelirler. Ayrıca, uluslararası düzeyde yayınlanan bildiriler ve imzalanan sözleşmeler aracılığıyla insan hakları, uluslararası ilişkilerin de bir odak noktası haline gelmiştir.²⁷

Kapani'nin insan haklarını "...olması gereken alanında kalan... platonik bildirilere geçen bir ulaşılacak hedefler programı..." şeklinde ifade etmesi, insan haklarının sadece var olan hakları değil, aynı zamanda ideal olanı içeren bir kavram olduğunu vurgular. İnsan hakları, pozitif hukukun ötesinde, bir ideal ve hedefler setini temsil eder. Bu özelliğiyle insan hakları, mevcut durumu değil, daha iyi bir geleceği hedefler ve insanların daha yüksek bir standartta yaşamasını amaçlar.²⁸ Gözler'e göre, insan hakları insanların sahip olduğu özgürlükler ve serbest hareket etme yetenekleridir. Ancak, Gözler, bu tanımlama içinde "insan hakları" terimi yerine "insan hürriyetleri"

²⁵ Kadir ÇÜÇEN, "İnsan Hakları Düşüncesinin Gelişimi", s.29.

²⁶ DOĞAN, s.39.

²⁷ KABAOĞLU, s.23-25.

²⁸ Bülent TANÖR, Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu, (İstanbul: BDS Yayınları, 1990), s.16.

ifadesinin daha uygun olduğunu savunmaktadır. Çünkü "hak" kavramı, genellikle hukuk düzeni tarafından korunan bir kavramdır, ancak insan hakları doğuştan gelir ve hukuk tarafından korunmazlar. Bu nedenle, Gözler, insan hakları yerine "insan hürriyetleri" teriminin kullanılmasının daha doğru olduğunu düşünmektedir.²⁹

Rene Cassin ise insan haklarını ayrı bir bilim olarak tanımlamış ve bunu "insan onurundan yola çıkarak, her insanın kişiliğinin gelişmesi için vazgeçilmez olan hakları ve özgürlükleri belirleyerek, insanlar arasındaki ilişkileri inceleme konusu yapan sosyal bilimlerin bir dalı" olarak ifade etmiştir. Bu tanım, insan hakları konusunun kişisel gelişim, insan onuru ve insanlar arası ilişkilerin incelenmesi açısından kritik bir disiplin olduğunu vurgulamıştır.³⁰

Görüldüğü gibi, insan hakları evrensel bir karakter taşır ve insanın özel ve eşsiz konumunu korumayı amaçlar. Bu haklar, insan olan herkesi bağlar ve kapsar, yani insanlık ailesinin tüm bireylerini içermektedir.

1.2. İnsan Haklarının Tarihsel Gelişimi

İnsan hakları, tarihsel bir yolculuğun ve insanlığın evrensel değerlerine yönelik sürekli bir arayışın ürünüdür. Bu kavramın kökleri, insan varlığının başlangıcına kadar uzanır ve farklı medeniyetlerin, kültürlerin ve yasal sistemlerin gelişimi boyunca şekillenmiştir. Antik Yunan'dan Orta Çağ Avrupa'sına, Aydınlanma Çağı'ndan modern insan hakları beyannamelerine kadar insan haklarının evrimi hem toplumsal değişimlerin hem de bireysel özgürlüklerin ve onurun korunmasına dair farkındalığın artmasıyla paralellik göstermektedir. Bu bölümde insan haklarının gelişimi İlk Çağ'dan başlayarak günümüze kadar incelenmektedir.

1.2.1. İlk Çağ'da İnsan Hakları

İnsan haklarının kökeni, uygarlık tarihinin ilk dönemlerine, toplumsal yapıların ve yasal sistemlerin temellerinin atıldığı zamana dayanmaktadır. Mezopotamya'nın

²⁹ GÖZLER, s.58.

³⁰ Aykut BÖCÜKCÜ, İnsan Hakları ve Türk Kamu Yönetiminde İnsan Haklarını Koruma Mekanizmaları, (Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), s.6.

Hammurabi Kanunları, insan onurunu ve bireyin toplum içindeki haklarını tanımlayan ilk yazılı metinlerden biridir. Bu dönemde, adalet ve eşitlik ilkeleri, yasal metinlerde somut bir şekilde ifade edilmiş ve toplumlar arası ilişkilerde bir ölçüt olarak benimsenmiştir. Antik Yunan ve Roma'da ise, hukukun üstünlüğü ve bireysel özgürlükler, toplumsal düzenin ve yasal uygulamaların temelini oluşturmuştur. Bu erken dönemlerde insan haklarının temel kavramları bireyin toplum içindeki yerini ve devletin birey üzerindeki yükümlülüklerini belirleyen yasal düzenlemelerde kendini göstermiştir. İlk Çağ'da atılan bu temel adımlar, daha sonraki yüzyıllarda insan hakları kavramının gelişimini etkileyen önemli unsurlar olmuştur. Bu tarihsel süreç, günümüz insan hakları anlayışının temelini oluşturan yasal, felsefi ve toplumsal gelişmeleri içermektedir.³¹

1.2.1.1. Urgakina Kanunları

Mezopotamya'da yazının bulunması, toplum içi ilişkileri düzenleyen geleneksel kuralların yazılı hale dönüşümünü tetiklemiştir, bu da hukukun doğuşuna yol açmıştır. Sümerler, bu süreçte yazı ile hukuku birleştiren öncü bir uygarlık olarak öne çıkar. Hammurabi Kanunları'nın (M.Ö. 1750) öncesinde, M.Ö. 2050'ye tarihlenen Ur-Nammu kanunları ve M.Ö. 2350 yılına dek uzanan Kral Urgakina dönemi metinleri gibi daha eski yasal belgeler keşfedilmiştir. Bu metinler, hukukun ve sosyal düzenlemelerin kökenlerine dair önemli bilgiler sunmaktadır.³²

Sümer Kralı Urgakina, hukuka dayalı bir toplumsal düzen oluşturmak amacıyla bir dizi yasal düzenleme yapmıştır. Bu düzenlemeler, adalet ve ceza sistemine dair kurallar içermekteydi. Özellikle, cinayet ve hırsızlık gibi suçlara verilecek cezalar bu yasalarda detaylandırılmıştır.³³ Urgakina'nın yasaları aynı zamanda bireysel özgürlük ve güvenliği önemli bir hak olarak tanımış, keyfi tutuklamaları ve gözaltıları yasaklamıştır. Yasalar, hiç kimsenin haklı bir sebep olmaksızın özgürlüğünden mahrum bırakılamayacağını belirtmiştir.³⁴ Bu yasal metinler, üç kil koni ve bir plaka levhadan oluşmakta ve Kral Urgakina'nın yönetimi altındaki yolsuzlukları ve toplumsal

³¹ Halil KALABALIK, İnsan Hakları Hukuku, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2. Baskı, 2009), s.68.

³² Kürşat KOÇAK, "Koloni Çağında Hukuk", (Nevşehir Barosu Dergisi, Y:1, S:1, 2014), s.171.

³³ Niyazi Akşit, Kültür ve Tarih Ansiklopedisi, (Ankara: İmaj Yayınları, C:2, 2004), s.318.

³⁴ AVCI, s.18.

huzursuzlukları gidermeye yönelik sosyal reformları içermektedir. Bu adımlar, Kral'ın önceki dönemlerdeki adaletsizliklere son verme çabasını göstermektedir.³⁵

Urgakina'nın yasal düzenlemeleri, ağırlıklı olarak mülkiyet ve aile hukukuna odaklanmıştır. Bu yasalar, kralın ilahi koruyucusu Ningirsu'nun öğütlerini yansıtarak, özgürlük ve sosyal adaleti güçlendirmiş, özellikle öksüz ve dul kadınların korunmasına yönelik önlemler içermiştir. Lagaş kenti üzerine bu değerli bilgiler sunan belgeler, o dönemin Sümer toplumunun sosyal ve idari yapısı hakkında önemli içgörüler sağlamaktadır.³⁶ Urgakina'nın yasal düzenlemelerinde, dikkat çekici değişikliklerden biri, boşanma durumlarında erkekler tarafından ödenen yüksek nafakanın kaldırılmasıdır. Bu reform öncesi, erkekler nafaka ödememek için eski eşlerinin başkalarıyla evlenmelerine engel olmazken, yeni yasada bu duruma suya atma cezası getirilmiştir, bu da Sümer toplumunda "ordalie" cezasının bir örneğidir.³⁷

Urgakina'nın yasaları, bir eski uygarlık olmasına karşın, birey hakları ve özgürlüklerin korunmasına yönelik ileri bir hukuk anlayışını yansıtır. Bu yasalar, insan haklarının tanınması ve korunması konusunda erken bir örnek teşkil eder. Urgakina'nın yasalarındaki insan haklarına dair ilkeler, tarihsel perspektiften insan haklarının gelişimi üzerine önemli fikirler sunar. Bu ilkelerin analizi, insan haklarının kökeni ve evrimi hakkında derinlemesine bir anlayış kazanmamıza yardımcı olur.³⁸

1.2.1.2. Hammurabi Kanunları

M.Ö. 1750 yılında Babil Kralı Hammurabi tarafından yürürlüğe konulan Hammurabi Kanunları, antik dünya hukuk tarihinde bir dönüm noktasıdır. Bu kanunlar, o dönem için oldukça gelişmiş bir hukuk sistemini ve toplumsal düzeni yansıtmaktadır. Hammurabi'nin yasaları, adalet ve eşitlik ilkelerine dayalı olup, suç ve cezaları

³⁵ KOÇAK, s.171.

³⁶ Gürkan GÖKÇEK / Faruk AKYÜZ, "Sümer Kanunları", (Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi, C.9, S.1, 2013), s.4.

³⁷ Füzûzan KINAL, Eski Mezopotamya Tarihi, (Ankara: A.Ü. DTCF Yayınları, 1983), s.150.

³⁸ AVCI, s.18-19.

belirlemekte, bireysel hakları tanımlamakta ve toplumsal düzenin korunmasına yönelik hükümler içermektedir.³⁹

Hammurabi kuralları "Göze göz, dişe diş" prensibine dayalı olarak masumiyet karinesi ve ispat yükü esaslarına göre düzenlenmiştir. Bu esaslara bakıldığında, kanunların bireylerin haklarını gözettiği görülmektedir.⁴⁰ Hammurabi kanunlarının insan haklarına bu kadar önem vermesi, özellikle arazi ve ticaret hukuku ile aile ve ceza hukuku alanlarında günümüzle benzerlikler taşımaktadır. Evliliklerin tek eşli olması gerektiği ve çocuğu olmayan kadının yanına ikinci bir eş alınmasının uygun olduğu belirtilmiştir. Ayrıca, çocuğu olan köleler ilk eşle aynı statüye çıkarılmış ve özgürlük verilmiştir. Ahlak dışı ilişkilere karşı ise ağır cezalar uygulanmıştır; örneğin, baba-kız veya anne-oğul ilişkilerine şehirden uzaklaştırma, suya atma veya yakma gibi cezalar verilmiştir.⁴¹

Bu bağlamda kanunların en çarpıcı özelliklerinden biri , suçlara verilecek cezaların açıkça belirlenmiş olmasıdır. Hammurabi Kanunları, birçok farklı suç türünü tanımlayarak, bu suçlar için uygulanacak cezaları ayrıntılı bir şekilde sıralar. Bu yaklaşım, suç ve ceza arasında belirgin bir ilişki kurarak, adil bir yargı sistemini teşvik eder. Kanunlar, ayrıca bireysel özgürlükler ve mülkiyet hakları gibi konuları da ele almakta, toplumun daha zayıf kesimlerini koruma altına almaktadır.⁴²

Mezopotamya'da insan hakları uygulamaları, kişilerin sosyal statülerine göre farklılık gösteriyordu. Bir kişinin toplumdaki konumu ne kadar yüksekse, ona karşı işlenen suçun cezası da o derece ağırdı. Mesela, eğer bir hırsız, normal bir vatandaşın eşyasını çalıyorsa, çalınan malın on katını tazmin olarak ödemek zorundaydı. Ancak, saraydaki bir kişinin malı çalınırsa, hırsızın bu kez malın otuz katını ödemesi

³⁹ Dominique CHARPIN, *Writing, Law and Kingship in Old Babylonian Mesopotamia*, (University of Chicago Press, 2010); s.38.

⁴⁰ Ömer Faruk ATAGÜN, *Temel Hak ve Özgürlüklerin Tarihsel Gelişimi ve Anayasal Güvencesi*, Ankara 2019, s.7.

⁴¹ Ahmet ARAS, "Ortadoğu İnanç Tarihinde İnsan Haklarına Bakış", (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayınları, Yayın no:105, 2010), s.294.

⁴² Cihan DABAN, "Küresel İlişkiler Çağında İnsan Haklarının Önemi ve Tarihsel Gelişimi", (Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, C:6, S:3, 2019); s. 166.

gerekiyordu. Bu tür uygulamalarla, toplumda eşitliğin sağlanması ve hırsızlık olaylarının azaltılması amaçlanıyordu.⁴³

Kadınlar, çocuklar ve köleler gibi toplumun dezavantajlı grupları üzerinde de önemli etkileri olan Hammurabi Kanunları, bu grupların haklarını ve korunmalarını güvence altına alacak hükümler içerir. Örneğin, kadınların mülkiyet hakları ve boşanma durumlarında haklarının korunması, dönemin hukuk anlayışında önemli bir yer tutmaktadır.⁴⁴

Sonuç olarak, Hammurabi Kanunları'nın modern hukuk sistemleri ve insan hakları anlayışı üzerindeki etkileri günümüze kadar uzanmaktadır. Bu kanunlar, yasaların yazılı hale getirilmesi ve kamuoyuna açıklanmasının önemini vurgulayarak, hukukun üstünlüğü ve adil yargılanma hakkı gibi çağdaş hukuk ilkelerinin temellerini atmıştır. Antik dönemden itibaren hukukun evrimindeki bu önemli adım, insan hakları tarihinin anlaşılmasında kritik bir rol oynamaktadır.

1.2.1.3. Antik Yunan ve Roma'da İnsan Hakları

İnsan hakları kavramı, tarihte yeni bir olgu olmaktan ziyade, kökenini Eski Yunan uygarlığına kadar uzanan köklü bir geçmişe sahiptir. İnsan hakları düşüncesi, ilk defa Eski Yunan döneminde, düşünce dünyasında önemli bir yer edinmeye başlamıştır. Özellikle Eski Yunan'ın sofist düşünürleri, insan merkezli yaklaşımlarıyla insan haklarının önemini vurgulamışlardır. Sofistler, gezgin öğretmenler olarak tanınmış ve insanların daha iyi koşullarda yaşaması için çeşitli çalışmalar yapmışlardır. Bu çalışmaların sonucunda bir anayasa hazırlamış, her bireyin yeteneklerini geliştirmesi ve yeni bilgiler edinmesi yönünde teşvik edici adımlar atmışlardır. Sofistlerin bu yaklaşımı, insanın daha iyi yaşam koşullarına ulaşması ve özgür iradesiyle kendini geliştirmesi için bir zemin hazırlamıştır. Bu sayede hem toplumda yaşam standartları yükselmiş hem de barışçıl bir ortam sağlanmıştır.⁴⁵

⁴³ Zeynal GÖZEL, “Tarihsel Süreçte İnsan Hakları Uygulamaları ve Günümüz Sorunlarına Etkileri”, (ISPEC International Journal of Social Sciences and Humanities, C:6, S:2, 2022); s.357.

⁴⁴ Horst KLENGEL, Kral Hammurabi ve Babil Günlüğü, (çev: Nesrin Oral), (İstanbul: Telos Yayınları, 2001), s. 236.

⁴⁵ Abdülazim İBRAHİM, Irak Anayasalarında Temel Hak ve Özgürlüklerin Gelişimi, (Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010), s.8.

Sofistlerin yanı sıra Sokrates, Aristoteles ve Platon gibi düşünürler de insanın önemine büyük önem vermişlerdir. Sokrates özellikle, bireyin kendini tanıması gerektiğini savunmuş ve "kendini bil" ilkesini ön plana çıkarmıştır. Sokrates'e göre, birey kendi değerlerini, yeteneklerini ve haklarını bildiği zaman, kendini daha iyi yönetebilir ve haklarını koruyabilir.⁴⁶

Sokrates, insan hakları konusunda doğrudan bir doktrin geliştirmemiş olsa da, onun felsefesi ve öğretileri, insan haklarının anlaşılması ve geliştirilmesi üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Sokrates'in felsefesinin temelini, insanın kendini tanıması ve kendi iç dünyasına dair bilgi edinmesi oluşturur. Bu, "Kendini bil" ilkesiyle özdeşleşmiştir. Sokrates için, bireyin kendini tanıması, kendi değerlerini, yeteneklerini ve haklarını anlaması demektir. Bu anlayış, bireyin kendine ve diğer insanlara karşı sorumluluklarının farkına varmasını sağlar.⁴⁷

Sokrates'in diyalogları, özellikle etik ve ahlaki konuları ele alırken, bireyin özgürlüğü, adalet, eşitlik ve kişisel sorumluluk gibi temaları işler. Bu temalar, günümüz insan hakları anlayışının temelini oluşturan değerlerdir. Sokrates'in sorgulayıcı metodu, bireyin düşüncelerini ve inançlarını sorgulamasını, böylece kendi haklarına ve başkalarının haklarına saygı duymasını teşvik eder.⁴⁸

Sokrates'in felsefesi, insan hakları düşüncesinin gelişiminde dolaylı yollarla önemli bir katkı sağlamıştır. Bireyin öz-bilinci, özgür düşüncesi ve ahlaki değerlendirme yeteneğinin geliştirilmesi, insan haklarının temel prensipleriyle paralellik gösterir. Bu nedenle, Sokrates'in düşünceleri, insan hakları kavramının filozofik temellerini anlamada kritik bir öneme sahiptir.⁴⁹

Eski Yunan şehir devletlerinde demokrasinin yönetim biçimi olarak benimsenmiş olması da, insan hakları alanında önemli bir gelişme olarak değerlendirilir. Ancak, aynı dönemde kölelik de var olduğundan, insan hakları kavramının tam

⁴⁶ Nihat BULUT, "Eski Yunan'dan Aydınlanma Çağına İnsan Onuru Kavramının Gelişimine Genel Bir Bakış", (Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:12, S:3-4, 2008), s.5.

⁴⁷ Duygu KOCABAİ ATILGAN, "Antik Yunan'da Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Temsili", (Yedi, S:10, 2013), s.17.

⁴⁸ Seral KARAKULAK, Felsefe Açısından İnsan Hakları ve İnsan Hakları Sorunları, (Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007), s.66.

⁴⁹ Necati DEMİR, "İnsan Hakları Semantiğine Düşünsel Bir Yaklaşım Denemesi", (Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S:4, 2000), s.377.

anlamıyla yerleşmediği görülmektedir. Yine de, bu dönemde insan hakları düşüncesinin temellerinin atıldığını ve gelişmeye başladığını söylemek mümkündür.⁵⁰

Platon ise insan hakları kavramını modern anlamda ele almasa da, onun eserleri, bireyin toplum içindeki yerini ve devletin rolünü sorgulayan önemli fikirler içerir. Platon için, ideal devletin, bireylerin erdemli ve iyi bir yaşam sürmelerini sağlaması gerekir. Bu bağlamda, Platon'un adalet ve eşitlik anlayışı, her bireyin doğuştan getirdiği yeteneklere göre toplumda bir role sahip olması gerektiği düşüncesine dayanır.⁵¹

Platon'un "Devlet" adlı eserinde, her bireyin kendi yeteneklerine uygun işleri yapması ve böylece toplumun genel dengesinin korunması fikri işlenir. Bu, modern insan hakları anlayışına tam olarak uymasa da, bireylerin doğal yetenekleri ve kişisel gelişimlerinin önemini vurgular. Platon, toplumun iyi işlemesi için bireylerin erdemli olmalarının ve kendi yeteneklerine uygun roller üstlenmelerinin gerekliliğine inanır.⁵²

Ancak, Platon'un felsefesi, modern insan hakları anlayışında merkezi olan bireysel özgürlükler ve eşit haklar konularında eksiklikler gösterir. Özellikle, bireylerin doğuştan gelen hakları ve özgürlükler yerine, toplumun genel düzeni ve devletin rolüne daha fazla önem verir. Bu yönüyle, Platon'un insan haklarına yaklaşımı, bireyin toplum içindeki rolü ve devletin birey üzerindeki etkisi açısından önemli fikirler sunar.⁵³

Aristoteles de modern anlamda insan hakları kavramını doğrudan ele almasa da, onun etik ve politik felsefesi, insan doğasına ve toplumsal düzenin temellerine dair önemli düşünceler içerir. Aristoteles için, insanların doğal bir şekilde toplumsal varlıklar olduğu ve iyi bir hayat sürdürmek için bir topluluk içinde yaşamaları gerektiği esastır. Onun görüşlerinde, adalet ve eşitlik, her bireyin toplum içindeki rolü ve fonksiyonu ile ilişkilidir. Aristoteles, bireylerin doğal yeteneklerine ve toplum içindeki rollerine göre farklı haklar ve sorumluluklar taşıdıklarını savunur. Bu bağlamda, onun insan haklarına

⁵⁰ BULUT, s.6.

⁵¹ Aydın TURHAN, "İnsan Hakkı Kuşakları Arasındaki Tamamlayıcılık İlişkisi", (İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:4, S:2, 2013); s.362.

⁵² İBRAHİM, s.9.

⁵³ İoanna KUÇURADI, "Yirmibirinci Yüzyılın Eşiğinde Demokrasi Kavramı ve Sorunları", (Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, S:15, 1998); s.21.

yaklaşımı, her bireyin kendi potansiyelini gerçekleştirmesi ve toplumun genel iyiliği için katkıda bulunması üzerine kuruludur.⁵⁴

1.2.2. Orta Çağ'da İnsan Hakları

Orta Çağ, insan hakları kavramının günümüzdeki anlamıyla şekillenmeye başladığı bir dönem değilse de, bu kavramın tarihsel gelişiminde önemli bir evreyi temsil eder. Bu dönemde, insan hakları daha çok dini ve feodal hukuk çerçevesinde ele alınmıştır.⁵⁵

Orta Çağ Avrupası'nda, insan hakları anlayışı büyük ölçüde Hristiyan doktrini ve kilisenin öğretileriyle şekillenmiştir. Bireylerin hakları ve özgürlükleri, feodal sistemin hiyerarşik yapısı ve kilisenin ahlaki ilkeleri çerçevesinde tanımlanmıştır. Feodal sistemde, insanların hakları ve yükümlülükleri, toplumdaki statülerine ve doğuştan gelen sınıfına bağlı olarak belirlenmiştir. Soylular, köylüler ve din adamları arasında farklı haklar ve sorumluluklar mevcuttu.⁵⁶

Orta Çağ'da ayrıca, bazı temel hukuki ilkelerin ve kurumların temelleri atılmıştır. Örneğin, Magna Carta (1215), kraliyet otoritesinin sınırlarını belirleyen ve yasal bazı hakları tanıyan önemli bir belge olarak kabul edilir. Magna Carta, hukukun üstünlüğü ve adaletin erişilebilirliği gibi modern insan hakları anlayışının temel taşlarından bazılarını içermektedir.⁵⁷ Magna Carta'nın en önemli özelliklerinden biri, kraliyet otoritesinin sınırlarını belirlemesi ve belirli hakları hukuki güvence altına almasıdır. Örneğin, adaletin satılamayacağı, geciktirilemeyeceği veya inkar edilemeyeceğine dair hükümler, adil yargılanma hakkının ilk ifadelerindendir. Ayrıca, keyfi tutuklamalara ve cezalandırmalara karşı korumalar sunar.⁵⁸

Magna Carta'nın getirdiği bu yenilikler, o dönem için oldukça ileri düşüncelerdi ve zamanla İngiltere'nin ve diğer Batı hukuk sistemlerinin temelini oluşturdu. Bu belge, bireyin devlete karşı haklarının tanınmasında ve hukukun üstünlüğü ilkesinin

⁵⁴ Hasan Tahsin FENDOĞLU, İnsan Hakları Hukuku. (Ankara, Yetki Yayınları, 1. Baskı, 2017), s.21.

⁵⁵ ÇALIK, s.47.

⁵⁶ Seda ÖZMEN, “Ortaçağ Avrupası’nda İnsan Hakları”, (TİHEK Akademik Dergisi, S:10, 2022), s.149.

⁵⁷ Ersan İLAL, “Magna CARTA”, (İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C: 34 S: 1-4, 1968), s.211.

⁵⁸ AVCI, s.26.

benimsenmesinde önemli bir rol oynamıştır.⁵⁹ Bugün, Magna Carta sadece tarihi bir belge değil, aynı zamanda özgürlük, eşitlik ve adalet gibi insan hakları ilkelerinin simgesi olarak kabul edilmektedir. Bu, bireyin devlet karşısındaki haklarını koruma altına alan ve modern demokrasilerin temel taşlarından biri haline gelen tarihsel bir adımdır. Ancak, Orta Çağ'da insan hakları, modern anlamdaki evrensellikten ve bireysel haklardan uzak bir şekilde kavramsallaştırılmıştır. Bu dönemde, bireylerin hakları genellikle kolektif toplulukların, sınıfların veya feodal bağların bir parçası olarak görülmüştür. Bireyin özgürlüğü ve hakları, daha çok toplumsal ve ekonomik yapıların bir yansıması olarak ele alınmıştır.⁶⁰

Sonuç olarak, Orta Çağ, insan hakları kavramının günümüzdeki formuna dönüşüm sürecinde önemli bir geçiş dönemi olarak değerlendirilebilir. Bu dönemde atılan adımlar, sonraki yüzyıllarda insan haklarının daha evrensel ve bireysel bir anlayışa kavuşmasının temelini oluşturmuştur.

1.2.3. Yeni Çağ'da İnsan Hakları

Yeni Çağ, insan hakları tarihinin önemli bir dönüm noktasıdır. Bu dönem, özellikle Aydınlanma Çağı ile, insan haklarına dair modern anlayışın ve fikirlerin geliştiği bir zamanı temsil eder. 17. ve 18. yüzyıllarda, Avrupa ve Amerika'da, bireyin doğuştan gelen haklara sahip olduğu ve bu hakların devlet ve toplum tarafından korunması gerektiği fikri güç kazandı.⁶¹

Aydınlanma düşünürleri, akıl ve insan doğasına dair yeni yaklaşımlar geliştirerek, bireysel özgürlüklerin, ifade özgürlüğünün, eşitliğin ve adaletin önemini vurguladılar. John Locke, Jean-Jacques Rousseau ve Voltaire gibi düşünürler, insan haklarının temel prensiplerini ve devletin bu haklara saygı göstermesi gerektiğini savundular. Locke'un "tabii haklar" teorisi, bireylerin yaşam, özgürlük ve mülkiyet

⁵⁹ Gülistan BAŞÇI, "1808 Sened-i İttifak ve 1839 Tanzimat Fermanı'nın 1215 Magna Carta İle Anayasacılık ve İnsan Hakları Açısından Karşılaştırılması", (Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S:46, 2021), s.230.

⁶⁰ İLAL, s.212.

⁶¹ BÖCÜKCÜ, s.26.

haklarına sahip olduğunu ve bu hakların devletin temel işlevlerinden biri olduğunu iddia etti.⁶²

Bu dönemin en etkili olaylarından biri, 1776'da Amerika Birleşik Devletleri'nin Bağımsızlık Bildirgesi'nin kabul edilmesi ve 1789'da Fransız Devrimi sırasında Fransa'da İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nin ilan edilmesi idi. Her iki belge de bireyin temel haklarını ve bu hakların devlet tarafından korunması gerektiğini vurgulayan önemli metinlerdir.⁶³

Yeni Çağ, insan hakları anlayışının evriminde kritik bir rol oynamıştır. Bu dönemde geliştirilen fikirler, insan haklarının modern anlamda tanımlanmasını sağlamış ve bugünkü demokratik toplumların temelini oluşturmuştur. Bu fikirler, daha sonra 20. yüzyılda Birleşmiş Milletler Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi gibi uluslararası belgelerin oluşumuna temel teşkil etmiştir.⁶⁴

1.3. İnsan Haklarının Hak Kuşakları Bakımından Sınıflandırılması

İnsan hakları, genellikle üç ana "kuşak" veya "nesil" olarak sınıflandırılır ve bu sınıflandırma, insan haklarının zaman içinde nasıl evrildiğini ve kapsamının nasıl genişlediğini gösterir.⁶⁵ Bu üç kuşak, farklı tarihsel dönemlerin sosyal, ekonomik ve politik koşullarına yanıt olarak gelişmiş ve insan hakları anlayışını derinlemesine etkilemiştir. Birinci kuşak haklar, bireysel özgürlükleri ve siyasi hakları vurgularken, ikinci kuşak haklar ekonomik, sosyal ve kültürel hakları öne çıkarır. Üçüncü kuşak haklar ise daha geniş bir toplum yararına odaklanan, dayanışma ve topluluk haklarını içerir. Bu üç kuşak, insan haklarının gelişimini ve toplumların değişen ihtiyaçlarına nasıl yanıt verildiğini açıkça gösterir.⁶⁶

⁶² Fatih KARAOSMANOĞLU, İnsan Hakları, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2012), s.32.

⁶³ A. Kadir ÇÜÇEN, "İnsan Hakları Düşüncesinin Gelişimi", (Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi, S:2, 2003), s.31.

⁶⁴ Yurdanur Ural USLAN/ Tuğba GÜNER, İnsan Haklarının Bölgesel Düzeyde Korunması: Amerikan Sistemi, (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:19, Sayı:2 2014), s.310.

⁶⁵ BÖCÜKCÜ, s.19.

⁶⁶ Şükrü ALTINTAŞ, Türkiye'de İnsan Haklarının Gelişimi ve Kurumsal Yapılanması: İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Örneği, (Karaman: Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), s.20.

1.3.1. Birinci Kuşak Haklar

Birinci kuşak haklar, insan hakları kavramının tarihsel gelişimindeki ilk aşamayı temsil eder ve temelde sivil ve politik hakları kapsar. Bu haklar, bireysel özgürlükler, ifade ve düşünce özgürlüğü, adil yargılanma, siyasi katılım ve eşitlik gibi temel unsurları içerir. Aydınlanma Çağı'nda ve sonrasında, özellikle 17. ve 18. yüzyıllarda Fransız Devrimi ve Amerikan Bağımsızlık Savaşı gibi dönemlerde bu haklar önem kazanmıştır.⁶⁷

Birinci kuşak haklar, liberal demokrasilerin temel taşları olarak kabul edilir ve bireyin özerkliği, özgürlüğü ve eşitliği gibi temel değerleri vurgular. Bu hakların temelinde, bireyin devlete karşı korunması ve devletin keyfi müdahalelerinden uzak durması yatar. Özgürlük, bireyin kendi düşüncelerini özgürce ifade edebilmesi, din ve inanç özgürlüğünü yaşayabilmesi ve kendi yaşam tarzını seçebilmesi anlamına gelir. İfade özgürlüğü, bireyin düşüncelerini, görüşlerini ve inançlarını özgürce ifade edebilmesini; basın özgürlüğü ve bilgiye erişim haklarını içerir. Adil yargılanma hakkı ise, her bireyin suçlanması durumunda tarafsız bir mahkemede savunma hakkına sahip olması ve masumiyet karinesinin bir temel ilke olarak benimsenmesini ifade eder.⁶⁸

Birinci kuşak haklar ayrıca, bireyin siyasi süreçlere katılma hakkını da içerir. Bu, seçme ve seçilme hakkı ile siyasi düşünce ve partiye katılım özgürlüğünü kapsar. Eşitlik ilkesi ise, her bireyin yasalar önünde eşit olduğunu ve herhangi bir ayrımcılığa maruz kalmaması gerektiğini vurgular. Bu haklar, özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nin Bağımsızlık Bildirgesi ve Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi gibi dönemin önemli belgelerinde yer almıştır. Birinci kuşak haklar, bireylerin hükümet ve devlet yapısına katılımını güçlendirerek, demokratik sistemlerin temelini oluşturmuş ve insan haklarının evrensel olarak kabul edilmesinde önemli bir rol oynamıştır.⁶⁹

Sonuç olarak, bu haklar, modern insan hakları anlayışının temelini oluşturur ve bugün hâlâ demokratik toplumların temel değerleri olarak kabul edilmektedir. Her ne

⁶⁷ Zeynep ÜSKÜL ENGİN, "Birey Kavramının Gelişimi ve İnsan Hakları", (Journal of İstanbul University Law Faculty, C:72, S:1, 2014), s.206.

⁶⁸ Turgay CİN, İnsan Hakları ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, (İzmir: Ege Üniversitesi Basım Evi Müdürlüğü, 2.baskı, 2019), s.68.

⁶⁹ KALABALIK, s.51.

kadar tarihsel olarak ilk kuşakta yer alsalar da bu hakların korunması ve geliştirilmesi, günümüzde de insan hakları mücadelesinin merkezinde yer almaktadır.

1.3.2. İkinci Kuşak Haklar

İkinci kuşak haklar, insan haklarının tarihsel gelişiminde, Birinci kuşak hakların ardından ortaya çıkan ve genellikle ekonomik, sosyal ve kültürel hakları içeren bir kategoridir. Bu haklar, özellikle 20. yüzyılın başlarında, endüstri devrimi ve sosyal adalet hareketlerinin etkisiyle gelişmiştir. İkinci kuşak haklar, bireylerin yalnızca özgürlük ve siyasi katılım haklarına sahip olmalarının ötesinde, yaşam standartlarının iyileştirilmesi ve ekonomik, sosyal eşitlik sağlanması gerektiğini vurgular.⁷⁰

Bu haklar, her bireyin yeterli yaşam standardına, sağlık hizmetlerine erişimine, eğitim alma hakkına, adil ve güvenli çalışma koşullarına ve sosyal güvenlik gibi temel ihtiyaçlarının karşılanmasını içerir. İkinci kuşak haklar, devletlerin bireylerin ekonomik ve sosyal refahını sağlamak için proaktif rol alması gerektiğini savunur. Bu, devletlerin yoksullukla mücadele, işsizlik sigortası, sağlık hizmetleri ve eğitime erişim gibi konularda sorumluluk alması anlamına gelir.⁷¹

Bu hakların kökenleri, 20. yüzyılın başlarındaki sosyalist ve işçi hareketlerine ve dünya savaşları arasındaki sosyal reformlara dayanır. Örneğin, 1948’de kabul edilen Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi, İkinci kuşak hakları açıkça tanımlayan ve uluslararası hukukta tanınmasını sağlayan önemli bir adımdır. Bildirgenin 22. maddesi, her bireyin sosyal güvenlik hakkına ve ekonomik, sosyal ve kültürel hakların elde edilmesi için gerekli olan yaşam standardına sahip olma hakkını vurgular.⁷²

Bu dönemde, İkinci kuşak haklara yönelik talepler, özellikle dünya savaşları sonrası Avrupa’da sosyal devlet anlayışının güçlenmesine yol açmıştır. Bu, devletlerin vatandaşlarının sosyal refahını artırmak için daha fazla sorumluluk alması ve sosyal hizmetler sunması anlamına gelmekteydi. Bu yaklaşım, sağlık, eğitim, barınma ve sosyal güvenlik gibi temel hizmetlerin herkes için erişilebilir olması gerektiğini

⁷⁰ KARAOSMANOĞLU, s.93.

⁷¹ Aydın CINGİ, Sora Sora Demokrasi, İstanbul, Kalkedon Yayınları, 2009, s.11-12.

⁷² Celal YEŞİLÇAYIR, “İnsan Haklarında Kuşaklar Tartışması ve Bir Çözüm Denemesi”, (Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi, S:13, 2020), s.76.

savunur.⁷³ İkinci kuşak haklar, ayrıca çalışma hayatında adil koşulların sağlanmasını da kapsar. Bu, adil ücret, güvenli çalışma ortamları ve sendikal haklar gibi konuları içerir. Bireylerin çalışma yaşamında sömürüye karşı korunması ve adil bir şekilde temsil edilmesi bu hakların temel bileşenlerindendir.⁷⁴

Bu bağlamda, ikinci kuşak haklar, insan haklarının genişlemesi ve derinleşmesi açısından önemli bir evredir. Bu haklar, bireylerin sadece özgür olmalarının ötesinde, ekonomik ve sosyal olarak da güvence altında olmalarını ve insanca yaşama koşullarına sahip olmalarını hedeflemektedir.

1.3.3. Üçüncü Kuşak Haklar

Üçüncü kuşak haklar, insan hakları kavramının evriminde en son gelişen kategoriye oluşturur ve genellikle dayanışma hakları veya kolektif haklar olarak adlandırılır. Bu haklar, bireylerin yanı sıra toplulukların ve hatta gelecek nesillerin ihtiyaçlarına ve haklarına odaklanır. Üçüncü kuşak haklar, özellikle 1960'lar ve sonrasında, küreselleşme ve çevresel farkındalığın artmasıyla birlikte önem kazanmıştır.⁷⁵

Üçüncü kuşak haklar, çevrenin korunması, sürdürülebilir kalkınma, barış hakkı, kültürel mirasın korunması ve doğal kaynaklara adil erişim gibi konuları içerir. Bu haklar, bireylerin ve toplulukların ortak refahını ve çevrenin korunmasını vurgulayarak, insan haklarının daha geniş bir perspektifini sunar.⁷⁶

Çevrenin korunması ve sürdürülebilir kalkınma hakkı, özellikle son yıllarda giderek artan çevresel sorunlar ve iklim değişikliği bağlamında büyük önem kazanmıştır. Bu haklar, her bireyin sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevrede yaşama hakkını ve gelecek nesillerin çevresel mirastan faydalanma hakkını savunur. Ayrıca, devletlerin ve uluslararası toplumun çevresel koruma ve sürdürülebilir kalkınma politikaları

⁷³ Fatma ALBAYRAK, Türkiye'de İnsan Hakları Yönetimi İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları Üzerine Bir Alan Çalışması, (Hatay, Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisan Tezi, 2010), s.58.

⁷⁴ ALTINTAŞ, s.21.

⁷⁵ İzzet EROĞLU, Devletin İnsan Haklarını Koruma Mekanizmaları. (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi ABD, Yüksek Lisans Tezi, 2005). s.12.

⁷⁶ KALABALIK, s.55.

geliştirmesini talep eder.⁷⁷ Barış hakkı, savaş ve çatışmaların önlenmesi ve barış içinde bir dünyanın teşvik edilmesini içerir. Bu hak, uluslararası ilişkilerde iş birliğini ve çatışmaların barışçıl yollarla çözülmesini vurgular. Kültürel mirasın korunması hakkı ise, kültürel çeşitliliğin ve toplulukların kültürel kimliklerinin korunmasını savunur.⁷⁸

Üçüncü kuşak haklar, ayrıca ekonomik ve sosyal eşitsizliklerin azaltılmasına ve tüm insanların temel ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik küresel dayanışmayı teşvik eder. Bu haklar, uluslararası ve ulusal düzeyde politikaların ve uygulamaların, insanların ortak refahını ve toplulukların ihtiyaçlarını merkeze alması gerektiğini vurgular. Bu haklar, genellikle daha soyut ve uygulanması zor olan haklar olarak görülse de, küresel sorunların çözümünde ve sürdürülebilir bir dünya için gerekli olan işbirliğinin teşvik edilmesinde kritik bir rol oynar. Üçüncü Kuşak Haklar, bireysel hakların ötesine geçerek, toplumların ortak refahını ve gelecek nesillerin haklarını koruma altına almayı hedefler.⁷⁹

Sonuç olarak, üçüncü kuşak haklar, insan hakları anlayışının genişlemesi ve derinleşmesi açısından önemli bir evredir. Bu haklar, insan hakları kavramının sadece bireysel özgürlükler ve eşitlikle sınırlı olmadığını, aynı zamanda toplumsal dayanışma, çevresel sürdürülebilirlik ve kültürel çeşitliliğin korunmasını da içerdiğini gösterir. Bu haklar, modern toplumların ve uluslararası toplumun karşılaştığı karmaşık sorunlara çözüm bulmada temel bir rol oynamaktadır.

1.3.4. Dördüncü Kuşak Haklar

Dördüncü kuşak haklar, insan hakları kavramının evrimsel sürecinde daha yeni ve daha az tanımlanmış bir kategoriye temsil eder ve çoğunlukla teknolojinin gelişimi ve küreselleşmenin etkilerine bağlı olarak ortaya çıkan hakları içerir. Bu haklar, bireylerin dijital ortamda korunması, genetik bilgilerin mahremiyeti, yapay zeka ve büyük verinin etik kullanımı gibi konuları kapsar. Dördüncü Kuşak Haklar, bireyin siber alandaki güvenliği ve dijital özerkliği ile ilgili endişelerin arttığı bir dönemde gelişmiştir.⁸⁰

⁷⁷ EROĞLU, s.12.

⁷⁸ İlyas DOĞAN, İnsan Hakları Hukuku, (Ankara: Astana Yayınları, 2015), s.57.

⁷⁹ ÜSKÜL ENGİN, s.212.

⁸⁰ DOĞAN, s.58.

Dördüncü kuşak haklar, internetin ve dijital teknolojilerin yaygınlaşmasıyla birlikte, bireylerin çevrimiçi ortamda ifade özgürlüğü ve bilgiye erişim gibi temel haklarını koruma altına almaya çalışır.⁸¹ Aynı zamanda, kişisel verilerin korunması, siber güvenlik ve internet üzerinden gerçekleşen iletişimde mahremiyet haklarını da içerir. Bu haklar, internetin ve diğer dijital platformların, bireylerin özgürlüğüne müdahale etmeden ve kişisel verilerini ihlal etmeden kullanılmasını teşvik eder.⁸²

Bu bağlamda, dördüncü kuşak haklar, insan haklarının sürekli genişleyen ve evrilen bir kavram olduğunu göstermektedir. Bu haklar, teknolojinin hızla ilerlemesi ve küresel sorunların artması ışığında bireyin günlük yaşamını ve gelecek nesillerin refahını korumak için yeni ve kapsamlı bir yaklaşım gerektirmektedir.

⁸¹ İ. KORKMAZ, “Kişisel Verilerin Korunması Kanunu Hakkında Bir Değerlendirme”, (Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S:124, 2015), s.82.

⁸² Altıntaş, s.22.

2. SİVİL TOPLUM KURULUŞU KAVRAMI, TARİHSEL GELİŞİMİ VE TÜRKİYE'DEKİ STK'LAR

2.1. Sivil Toplum Kuruluşlarının Önemi

Sivil toplum kuruluşları (STK), demokrasinin işleyişi ve toplumsal gelişim için hayati öneme sahip kurumlardır. Toplumun çeşitli kesimlerinin sesini duyurmak, hak arayışlarını organize etmek ve bireylerin toplumsal sorunlara aktif olarak katılımını sağlamak için bir platform sunarlar. STK'lar, hükümetlerin ve özel sektörün ulaşamadığı veya yeterince hizmet veremediği alanlarda faaliyet göstererek, sosyal adalet, insan hakları ve çevre koruma gibi konularda önemli roller üstlenirler.⁸³

STK'lar, katılımcı demokrasi anlayışına paralel olarak kentsel politika belirleme süreçlerinde etkin bir rol oynarlar. Bu kuruluşlar, kent sorunlarının çözümünde önemli bir işlev görürler; çünkü bu sorunlar genellikle konut, kentsel dönüşüm, ulaşım, çevre, sağlık ve kültür gibi günlük yaşamın temel unsurlarını içerir. Kentsel sorunların çözümünde toplumsal değişim ve örgütlenme önemli bir yer tutar. Bu bağlamda, büyük kentlerdeki sorunlar, yeni ekonomik gelişmeler ve toplumsal örgütlenme modelleri çerçevesinde ele alınmalıdır.⁸⁴ Büyük şehir yönetimleri, çeşitli yerel örgütlenmelerle iş birliği yaparak, çoğulcu yaklaşımları hayata geçirebilecek kapasiteye sahiptirler. STK'lar, kent yönetimlerinde önemli bir aracılık rolü üstlenir ve katılımcı bir yönetim anlayışını destekler. Ayrıca, STK'ların etkinliği, bir ülkenin gelişmişlik düzeyi ve siyasi kültürü ile de yakından ilişkilidir. Günümüzde, ülkemizin büyük kentlerinde STK'ların, kent yönetimleriyle olan etkileşimleri ve bu yönetimler üzerindeki etkileri giderek artmaktadır.⁸⁵

STK'lar, özellikle insan hakları, eğitim, sağlık hizmetleri ve çevre koruma gibi konularda farkındalık yaratma ve bilgi sağlama konusunda da kilit bir role sahiptir. Kamuoyunu bilgilendirme ve eğitme çabalarıyla, toplumsal konularda genel bir bilinç düzeyi oluşturmayı ve bu konular hakkında daha geniş bir tartışma yürütmeyi

⁸³ Şafak KAYPAK, “Yerel Yönetimlerde Katılımcı/Müzakereci Demokrasi Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Önemi”, (Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, C:8, S:17, 2012), s.186.

⁸⁴ Sadun EMREALP, Yerel Yönetimlerde Yeni Bir Yapılanmaya Doğru: Yerel Yönetimler ve Demokrasi, (Ankara: Sosyal Demokrasi Yayınları, 1. Baskı, 1994), s.47.

⁸⁵ KAYPAK, s.188.

amaçlarlar. Bu kuruluşlar aynı zamanda, belirli toplulukların veya grupların haklarını koruma, toplumsal eşitsizlikleri ve ayrımcılığı azaltma çabalarında da öncülük ederler.⁸⁶

STK'lar, aynı zamanda, afet yardımı, insani yardım ve kalkınma projeleri gibi doğrudan hizmet sunma alanlarında da faaliyet gösterir. Kriz zamanlarında, hükümetlerin ve uluslararası kuruluşların yanı sıra bu kuruluşlar, yardımın hızlı ve etkin bir şekilde ulaştırılmasında önemli bir rol oynar. Yerel topluluklarla yakın çalışarak, yardımın doğru insanlara ve doğru yerlere ulaşmasını sağlarlar.⁸⁷

Küreselleşme ve teknolojinin hızla ilerlemesiyle birlikte, STK'lar uluslararası platformlarda da giderek daha aktif bir rol üstlenmektedir. Küresel meseleler ve uluslararası sorunlar, ulusal sınırlar ötesinde iş birliği ve eylem gerektirdiğinden, STK'lar bu konularda diyalog ve iş birliğinin geliştirilmesine katkıda bulunur.⁸⁸ İklim değişikliği, insan ticareti ve küresel sağlık gibi meselelerde, çözüm yollarının bulunması ve etkili politikaların geliştirilmesi için çok uluslu çalışmalar yürütürler.⁸⁹

Sivil toplum kuruluşlarının işlevi sadece hükümetleri ve politikaları denetlemekle sınırlı değildir; aynı zamanda toplum içinde dayanışmayı ve sosyal bağları güçlendirmek için de kritik öneme sahiptirler. Toplumun çeşitli kesimlerini bir araya getirerek, ortak bir amaç etrafında birleşmelerini sağlarlar. Bu süreç, farklı görüş ve deneyimlerin paylaşılmasına ve toplumsal çeşitliliğin zenginleştirilmesine olanak tanır.⁹⁰

Sonuç olarak, sivil toplum kuruluşları, demokratik katılımı artırma, toplumsal sorunlara çözüm üretme, sosyal adalet ve eşitliği destekleme, insan haklarını koruma ve küresel meselelerde iş birliği yapma konularında hayati bir role sahiptir. Toplumsal

⁸⁶ Muhammed MUHAMMED, Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşlarının İnsan Haklarının Korunmasındaki Rolü, (Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021), s.47.

⁸⁷ Mert Mahir GÖZ, Türkiye’de 2000 Sonrası Dönemde İktidar ve Sivil Toplum Kuruluşları İlişkisi: Diyarbakır Örneği, (İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023), s.78.

⁸⁸ Ahmet YATKIN, “Bölgesel Kalkınmada Sivil Toplum Kuruluşları ve Kadın Katılımı: Elazığ Örnektelen Araştırması”, (Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, cilt: 23, sayı: 2, 2013), s. 164.

⁸⁹ Alişan Erdal MERAY, Türkiye’de Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşlarının Siyasal Karar Alma Mekanizmalarına Etkisi, (Muğla: Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007), s.79.

⁹⁰ Zafer KANBEROĞLU/İbrahim YILDIRIMÇAKAR, “Sosyo-Ekonomik Kalkınmada Sivil Toplum Kuruluşlarının Önemi”, (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C:4, S:7, 2019) s.40.

değişim ve gelişimin itici güçlerinden biri olarak, STK'lar çağımızın en önemli sosyal kurumlarından biri olarak kabul edilir ve onların faaliyetleri, sağlıklı ve canlı bir sivil toplumun sürdürülmesi için zorunludur.

2.2. Sivil Toplum Kuruluşları Kavramının Tanımı

Sivil toplum kuruluşları, devlet dışında kalan ve kâr amacı gütmeyen, gönüllülük esasına dayalı organizasyonları ifade eder. Bu kuruluşlar, belirli bir toplumsal veya çevresel amaca hizmet eder ve bu amaçlar doğrultusunda çeşitli faaliyetlerde bulunurlar. STK'lar, demokrasinin temel taşlarından biri olarak kabul edilir ve siyasi karar alma süreçlerinde önemli bir role sahiptir.⁹¹

STK'ların tanımı ve işlevi üzerine düşünürler ve kurumlar tarafından birçok farklı açıklama yapılmıştır. Örneğin, Amerikalı sosyolog Robert Putnam, "Bowling Alone" adlı eserinde, sivil toplum kuruluşlarının toplumsal sermaye yaratma konusundaki rolüne vurgu yapar. Putnam'a göre, STK'lar insanları bir araya getirerek güven ve karşılıklı anlayışı teşvik eder ve böylece demokratik işleyiş için gerekli olan toplumsal sermayeyi oluştururlar.⁹²

Bir diğer düşünür Alexis de Tocqueville, "Amerika'da Demokrasi" eserinde, Amerikan sivil toplumunun canlılığını ve bu canlılığın demokratik yaşam üzerindeki etkilerini inceler. Tocqueville, STK'ların bireyler arası iş birliğini ve aktif vatandaşlığı teşvik ettiğini, bu sayede demokrasinin daha da güçlendiğini savunur.⁹³

Birleşmiş Milletler ise, STK'ları, çeşitli sosyal, ekonomik, kültürel veya çevresel amaçlar için hükümet dışında faaliyet gösteren ve insanların gönüllü katılımıyla oluşan gruplar olarak tanımlar. Bu tanım, STK'ların geniş kapsamını ve toplumsal yaşamdaki çeşitli rollerini yansıtır.⁹⁴ STK'lar ayrıca, uluslararası alanda da önemli bir rol oynar. Dünya Bankası gibi uluslararası kurumlar, STK'ları toplumsal meselelerin çözümünde devletlerle ve özel sektörle iş birliği yapan kilit aktörler olarak tanımlar. Dünya

⁹¹ MUHAMMED, s.17.

⁹² Abdülkadir ŞENKAL, "Sivil Toplum ve Sosyal Sermaye: Sosyal Politikaya Dayalı Alternatif Kalkınma Modeli Arayışları", (İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, C:55, S:1, 2001), s.796.

⁹³ John KEANE, Sivil Toplum ve Devlet, Çeviren: Mehmet Küçük, (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1993), s.76.

⁹⁴ KANBEROĞLU/YILDIRIMÇAKAR, s.40.

Bankası'na göre, STK'lar yerel toplulukların ihtiyaçlarını anlama ve bu ihtiyaçlara yanıt verme konusunda benzersiz bir yeteneğe sahiptirler ve bu da onları kalkınma projelerinde değerli ortaklar haline getirir.⁹⁵

Avrupa Konseyi ise, STK'ları, baskı grupları, yardım kuruluşları ve lobi organizasyonları gibi farklı formları da içine alacak şekilde, insan haklarının, demokratik değerlerin ve hukukun üstünlüğünün korunması ve geliştirilmesinde temel bir rol oynayan kuruluşlar olarak tanımlar. Konsey, STK'ların demokratik katılımı ve sivil diyalogu güçlendirdiğini belirtir.⁹⁶

Günümüzde, STK'ların tanımı ve rolleri sürekli olarak gelişmekte ve genişlemektedir. Küresel ve yerel düzeyde birçok zorluğa yanıt olarak, sivil toplum kuruluşları çevresel sürdürülebilirlikten, insan hakları savunuculuğuna, eğitim ve sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesinden, yoksullukla mücadeleye kadar geniş bir yelpazede faaliyet gösterirler. İnternet ve sosyal medyanın yaygınlaşmasıyla birlikte, STK'lar küresel kampanyalar düzenleyebilir ve dünya çapında farkındalık yaratabilirler.⁹⁷ Bu da onların toplumsal ve siyasi değişim üzerinde daha güçlü ve hızlı bir etki yapmalarını sağlar. Kısacası, sivil toplum kuruluşları, toplumsal gelişimin ve demokratik süreçlerin kritik unsurlarıdır.⁹⁸ STK'lar, toplumda sorunların tespiti ve çözümüne katkıda bulunurken aynı zamanda vatandaşların seslerini duyurarak toplumsal değişim ve gelişim için gerekli olan demokratik katılımı sağlarlar. Bu kuruluşlar, toplumsal dayanışma ve aktif vatandaşlık ruhunu canlı tutarak toplumların daha adil ve eşitlikçi bir yapıya kavuşmasında önemli bir köprü görevi görürler.⁹⁹

Sonuç olarak, STK'lar modern toplumların vazgeçilmez yapıtaşları olarak, bireylerin ve toplulukların sesini duyurmanın, hak arayışının ve toplumsal dayanışmanın güçlü araçlarıdır. Kamu politikalarının şekillenmesinde, sosyal adaletin sağlanmasında ve demokratik değerlerin korunmasında hayati bir rol oynarlar. Toplumsal ilerleme ve

⁹⁵ MUHAMMED, s.18.

⁹⁶ Kemal BAŞLAR, Uluslararası Hukukta Hükümet Dışı Kuruluşlar: Vestfalya Sonrası Süreçte Küresel Sivil Toplum, (Ankara: Nobel Yayın, 1. Baskı, 2005), s.28.

⁹⁷ Mehmet ASLAN/Gazanfer KAYA, “1980 Sonrası Türkiye’de Siyasal Katılımda Sivil Toplum Kuruluşları”, (Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Dergisi, 2004), s.216.

⁹⁸ M.D. CANİKLİOĞLU, Sivil Toplum ve Türkiye Demokrasisindeki İzdüşümleri, (Ankara: Seçkin Yayınları, 2007), s.8.

⁹⁹ ŞENKAL, s.797.

sosyal değişimin ön saflarında yer alarak, bireylerin ve grupların haklarını savunmaları, onları demokratik toplumlar için elzem kılar.

2.3. Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşlarının Tarihi Gelişimi

2.3.1. Cumhuriyet Öncesi Dönemde Sivil Toplum Kuruluşları

Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi ve sosyal yapısında, merkezîyetçi ve bürokratik bir yönetim anlayışı hakimdi. Bu anlayış, devletin kontrolü dışında bağımsız ve özerk kurumların gelişimine pek alan bırakmamıştır. Osmanlı siyasal kültüründe, devlet ile toplum arasındaki ilişkiler daha çok bir bütünlük içinde ve organik bir biçimde ele alınmış.¹⁰⁰ Osmanlı İmparatorluğu'nda Avrupa'da görülen toplumsal sınıf yapısına benzer bir yapı bulunmamakta, dolayısıyla devlet ile toplum arasında bir köprü görevi gören aracı yapılar kısıtlıdır. Tasavvuf kurumları ve ulemanın bir kısmı bu rolü üstlenmiş olsa da bu etkileşim Avrupa'daki örneklerden oldukça farklı bir şekilde gerçekleşmiştir. Osmanlı'da devletin toplum üzerindeki hakimiyeti, vatandaşlık gibi modern anlayışlara dayanmak yerine, şeriat ve hanedanın sağladığı otorite ile güç kullanımına dayalı bir yapıdadır. Osmanlı toplumunda, devlet ve toplum arasında derin bir bütünleşme söz konusudur. Avrupa'da sivil toplumun gelişimine önemli katkılar sağlayan serbest piyasa ekonomisi Osmanlı'da yoktur; ekonomik faaliyetler büyük ölçüde devletin kontrolü ve yönetimi altındadır.¹⁰¹

Ancak, Osmanlı'da her şeyin devletle başlayıp devletle bitmesi bu toplumda sivil toplum kuruluşlarının olmadığını ifade etmemektedir. Keza Anadolu sivil toplum geleneği olan bir coğrafyadır. Osmanlı Devleti'nde yer alan cemaatler bugün dernek olarak ifade edilen kurumları, esnaf loncaları ise bugünkü esnaf odalarının temelidir.¹⁰² Osmanlı İmparatorluğu, orduya destek sağlama, sınırları koruma ve topraklarını fethetme politikalarını izlerken, kamu hizmetlerini büyük ölçüde vakıflara bırakmıştır. Modern anlamdaki belediye hizmetleri, çeşitli memurlar tarafından yürütülmüş, bu

¹⁰⁰ Fatih AKÇEŞME, “Sivil Toplum ve Türkiye Cumhuriyeti’ndeki Yeri”, (AK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi, C:2, S:4, 2013), s.208.

¹⁰¹ Muhammet Talha SAĞLAM, “Türkiye’de Sivil Toplumun Tarihi Gelişimi ve Sivil Toplumun Örgütlü Yapısı Olarak STK’lar”, (Turkish Studies-Social, C:15, S:1, 2020), 598-599.

¹⁰² Tuba ÇAMELİ, “Avrupa Birliği’nin Yolu Sivil İnisiyatifleri Güçlendirmekten Geçiyor”, (Siyaset ve Sivil Toplum Dergisi, S: 4, 2003), s.132.

hizmetler sadece idari işlerle sınırlı kalmayıp, maliye ve şehir işleri gibi konuları da kapsamıştır. Özellikle kadınlar, adli görevlerinin yanı sıra, idare ve belediye işleri gibi alanlarda da sorumluluk üstlenmişlerdir.¹⁰³ Belediyecilik kavramının Osmanlı'da gelişimi, Tanzimat dönemi sonrasında, çeşitli etkenlerin bir araya gelmesiyle mümkün olabilmektedir. Bu süreçte, resmi bir belediye yapısının eksikliği hissedilmiş ve kamusal hizmetlerdeki boşluklar, vakıflar aracılığıyla doldurulmuştur.¹⁰⁴

Osmanlı İmparatorluğu'nun 19. yüzyılda Batı medeniyetiyle olan ilişkileri, reform hareketleri sayesinde yeni bir boyut kazanmıştır. Bu dönemde, büyük Avrupa şehirlerinde Osmanlı elçilikleri açılmış ve eğitim amacıyla ilk defa Avrupa'ya öğrenciler gönderilmiştir. Bu değişimler, Osmanlı'da ulema dışında bir sivil aydın sınıfının ortaya çıkışını hızlandırmıştır. Bu yeni sınıf, Osmanlı'nın son dönemlerinden Kurtuluş Savaşı'na kadar süren dönemde, askeri ve sivil bürokrasi içinde önemli bir yere sahip olmuştur.¹⁰⁵

Osmanlı'da 20. yüzyıla gelindiğinde sivil toplumun gelişimine dair iki önemli özellik vurgulanmıştır. Birincisi, hukuk, idare, ekonomi ve eğitim alanlarında yapılan reformlarla sivil toplumda görülen canlanma ve modernleşme çabalarıdır. İkincisi ise, modernleşme çabalarının getirdiği yeni sivil toplum öğelerinin, Osmanlı'nın siyasi, toplumsal ve kültürel yapısına tam olarak uyum sağlayamaması nedeniyle, sivil toplumu zayıflatan etkilere sahip olmasıdır.¹⁰⁶

Batı ile olan etkileşimlerin artması 21. yüzyılda, Osmanlı'da sivil toplum örgütlenmelerinin yoğunlaştığı bir dönemi işaret etmektedir. Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile birlikte, Osmanlı şehirlerinde ve toprak yapısında, modern anlamda bir burjuva sınıfının izlerine rastlanmaya başlanmıştır. Bu süreçte, özellikle ticaret ile uğraşan azınlıklar, devlet karşısında bir özerklik kazanmıştır. Bu ticari kesimin dönüşümü, şehir yaşamında, başta Müslüman olmayanlar ve yabancılar olmak üzere, bir grup tüccarın örgütlenme çabalarına liderlik etmesine yol açmıştır. Aynı zamanda, Tanzimat sonrası

¹⁰³ Ekrem Buğra EKİNCİ, "Osmanlı Devleti'nde Mahkemeler ve Kadılık Müessesesi Literatürü", (Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, C:3, S:5, 2005), s.418.

¹⁰⁴ Mehmet BAYARTAN, "Osmanlı Şehirlerinde Bir İdari Birim: Mahalle", (Coğrafya Dergisi, C:0, S:13, 2005), s.101.

¹⁰⁵ Cuma Çiçek, Demokratikleşme Sürecinde Sivil toplum Örgütleri: Bir Alan Araştırması Olarak Güneydoğu, İstanbul, TOHAV Yayınları, Ocak 2004, s. 31.

¹⁰⁶ Hüseyin Izgar, "Modern Toplumun Yönetim Biçimi İyi Yönetişim Üzerine Bir İnceleme", Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt: 10, N: 1, 2015, ss. 27-29..

dönemde ortaya çıkan aydınlar ve yüksek bürokratlar ile küçük burjuvazi de sivil toplum kuruluşlarının kurulmasında etkili olmuştur.¹⁰⁷

1860'ların sonlarına doğru, Batı'daki benzerlerine paralel olarak Osmanlı'da da çeşitli dernekler ve cemiyetler kurulmaya başlanmıştır. 1870'lerin başlarında İstanbul'da yayımlanan Neologos gazetesi, yerel gazeteleri takip eden bir kişinin her gün yeni bir dernek veya hayır cemiyetinin kuruluşuna şahit olabileceğini belirtmiştir. Bu, anayasal özgürlüklerin ve parlamenter sistemin gelişimine paralel bir sivil toplum örgütlenmesinin belirginleştiğini göstermektedir.¹⁰⁸

Sonuç olarak, Osmanlı İmparatorluğu'nda sivil toplumun gelişimi, halkın kendi iç dinamikleriyle başlamasa da modernleşme hareketleri ile tetiklenmiş ve bu süreçte anayasal bir sistem ve devletçi bir entelektüel bürokrat kesiminin ortaya çıkışı gibi önemli sonuçlar doğurmuştur.

2.3.2. Cumhuriyet Sonrası Dönemde Sivil Toplum Kuruluşları

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren sivil toplum kuruluşlarının evrimini üç ana döneme ayırabiliriz: İlk olarak, 1923 ile 1950 yılları arasını kapsayan tek partili dönem; ikincisi, 1950'den 1980'e kadar olan çok partili siyasi hayata geçiş dönemi ve üçüncüsü, 1980 sonrası dönem. 1923-1930 yıllarında, modernizasyon hedefiyle gerçekleştirilen reformlar ve sonrasında gerçekleşen parti ile devletin iç içe geçmesi, alternatif sosyal yapıların varlığını engellemiştir.¹⁰⁹ 1950'de çok partili dönemin başlamasıyla, daha önce baskı altında olan sivil toplum örgeleri yeniden canlanmış, aralarında dini gruplar, işveren ve işçi sendikaları, köylü birlikleri ve çeşitlenen medya unsurları ön plana çıkmıştır. Bu dönemde yaşanan üç askeri darbe, sivil toplum aktivitelerinin devamlılığını kesintiye uğratsa da tamamen durduramamıştır.¹¹⁰

¹⁰⁷ Ömer Çaha, “1980 Sonrası Türkiye’ sinde Sivil toplum Arayışları”, Yeni Türkiye Dergisi, No. 18, Kasım-Aralık 1997, s. 36.

¹⁰⁸ ÇİÇEK, s.32.

¹⁰⁹ ÇİÇEK, s.32.

¹¹⁰ ÇAHA, s.92.

1980 sonrası dönemde, Türkiye'de liberalizm ve sivil toplum kavramları öne çıkmıştır. Özellikle merkez sağ partiler, devletin rolünü azaltıp toplumun önemini artıran politikalar geliştirmiş; özelleştirme, yetki devrinin yanı sıra belediyelere kaynak aktarımı gibi uygulamalarla sivil toplum kuruluşlarına faydalar sağlanmıştır. Bu dönemde, adalet, savunma ve güvenlik dışında devletin görev alanlarının sınırlandırılması fikri yaygınlaşmıştır. Hava kirliliği, sağlık, turizm, çevre koruma, insan ve dini haklar, etnik ve kadın hakları gibi toplumsal sorunlar daha fazla tartışılır hale gelmiş ve bu konularda siyaset yapılır olmuştur. Bu alanlarda faaliyet gösteren sosyal gruplar, kendi çıkarları doğrultusunda devlet üzerinde etkili olmaya, haklar elde etmeye ve devletin politikalarını yönlendirmeye başlamışlardır.¹¹¹

Türkiye'de son yıllarda yaşananlar, ülkenin sosyal ve ekonomik yüzünü değiştiren önemli gelişmeleri içermektedir. Öncelikle ekonomik alanda liberal politikaların benimsenmesiyle, Türkiye'nin küresel piyasalara açılması gerçekleşmiştir. Bu süreçte, devletin ekonomi üzerindeki hakimiyeti azaltılarak, özelleştirmeler ve demokratik reformlar yoluyla yerel yönetimlere ve sivil toplum kuruluşlarına daha fazla rol verilmiştir. Bu değişim, ideolojik ayrışmaların azalmasına ve çevre, sağlık, insan hakları gibi konuların sivil toplumun odak noktası haline gelmesine neden olmuştur.¹¹²

1990'lar, Türkiye'de önemli sosyal hareketlerin yükseldiği bir dönem olmuştur. Bu dönemde, İslami kesim vakıf, dernek, gazete ve dergi gibi araçlarla toplumsal bir etki yaratmayı başarmış ve siyasi alanda da bu etkinin yansımaları görülmüştür. Özellikle Refah Partisi'nin seçimlerdeki başarısı, siyasi arenada yeni bir dönemin işaretçisi olmuş, ancak bu durum devlet ve mevcut düzenin tepkisini çekmiş ve sonuçta askeri müdahaleyle karşılaşmıştır. 12 Eylül sonrası yaşananlar, sivil toplumun baskılanması ve insan hakları ihlallerinin artması gibi olumsuzlukları beraberinde getirmiştir.¹¹³

Adalet ve Kalkınma Partisi'nin iktidara gelmesiyle birlikte yeni bir dönem başlamış, 90'larda yaşanan sıkıntılardan sonra devletin güvenilirliğine olan inancın

¹¹¹ TÜSEV, Monitoring Matrix on Enabling Environment for Civil Society Development: Turkey Country Report, TÜSEV Publications, İstanbul 2018, s.18.

¹¹² İlker Şahinoğlu, “Yerel Sosyal Politika Uygulamalarında Türkiye Deneyimi: Sosyal Belediyecilik Anlayışı”, Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi, N: 11, 2017, ss. 38-40.

¹¹³ Melih Uğurlu, Türkiye’de Sivil Toplum-Sosyal Politika İlişkileri, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli 2006, s.48.

sarsılması sonucu, halk farklı bir siyasi tercihte bulunmuştur. Bu yeni dönemde, ekonomik iyileştirmeler ve demokratik reformlar ön plana çıkmış, Avrupa Birliği ile müzakereler bu süreçte önemli bir rol oynamıştır. Toplumsal çeşitlilik artmış, İslami ve muhafazakar kesimler toplumda daha belirgin bir yer edinmiş, Kürt hareketi ise silahlı mücadeleden ziyade siyasi ve sivil yollarla hak arayışına yönelmiştir. Askeri vesayetin sona ermesi, demokrasinin ve sivil toplumun güçlenmesine olanak tanımıştır.¹¹⁴

Ekonomik açıdan Türkiye'nin uluslararası arenada daha etkin bir rol alması, ihracata dayalı büyüme stratejisi ve küreselleşme süreci, devlet dışı aktörlerin ekonomik alanda önemli başarılar elde etmesine imkan tanımıştır. Özellikle sosyal medyanın yükselişi, sivil toplum için yeni iletişim kanalları açmış ve bu da örgütlenme özgürlüğünün genişlemesine katkıda bulunmuştur. Tüm bu süreçler, Türkiye'de sivil toplumun güçlenmesi ve çeşitlenmesi, yönetimde daha etkin bir rol alması ve finansal kaynaklara erişiminin artması gibi olumlu gelişmeleri beraberinde getirmiştir.¹¹⁵

2.4. Türkiye'deki Sivil Toplum Kuruluşu Çalışmaları

Türk hukuk sisteminde sivil toplum kuruluşları, dernek, vakıf, sendika ve kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşları olarak sınıflandırılmıştır. Bu tür kuruluşlar, kar amacı gütmeyen özel hukuk tüzel kişileri olarak tanımlanır ve ilgili düzenlemeler 1982 Anayasası, Vakıflar Kanunu, Dernek Kanunu, sendikalarla ilgili yasalar ve Türk Medeni Kanunu gibi mevzuatlarda bulunur.¹¹⁶

2.4.1. Dernekler

Türkiye'deki mevcut yasalar çerçevesinde, derneklerin ne olduğuna ve nasıl kurulduğuna dair bir bakış atıldığında, Türk Medeni Kanunu'nun 56. maddesi dernekleri, kar amacı gütmeyen, belirli bir ortak amacı gerçekleştirmek adına en az yedi gerçek veya tüzel kişinin bilgi ve çalışmalarını sürekli bir şekilde bir araya getirerek

¹¹⁴ ÇAHA, s.41.

¹¹⁵ UĞURLU, s.49.

¹¹⁶ Ayşegül GÜLER, Yerel Yönetişim Çerçevesinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Yönetime Katılmadaki Etkinliği: Antalya Kent Konseyi Örneği, (Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), s.76).

oluşturdıkları tüzel kişiliğe sahip topluluklar olarak tanımlar. Aynı maddenin devamında, derneklerin hukuka ve ahlaka aykırı amaçlarla kurulamayacağı belirtilir. Türk Medeni Kanunu'nun 57. maddesi ise, dernek kurmanın önceden izin alma şartına bağlı olmadığını, herkesin bu hakkı olduğunu vurgular.¹¹⁷

Ayrıca, Dernekler Kanunu'nun 2. maddesi de benzer bir tanımlamayla, dernekleri kâr amacı gütmeyen, yasalarca yasaklanmamış belirli bir amacı gerçekleştirmek üzere kurulan tüzel kişiliklere sahip topluluklar olarak tanımlar. Kanunun 3. maddesi, dernek kurma hakkının fiil ehliyetine sahip herkes için önceden izin alınması gerekmeksizin mümkün olduğunu belirtir. Dernekler, 25. maddeye göre, amaçlarına uygun ve yasaklanmamış alanlarda, yetkili organlarının kararıyla platformlar oluşturabilir.¹¹⁸

Bu tanımlar ışığında, Türkiye'de dernek kurma sürecinin, hukuka ve yasalara uygun şekilde, herkes tarafından önceden izin alınmadan gerçekleştirilebileceği, ülkede sivil toplum örgütü kurulmasına yönelik bir engelin olmadığı anlaşılmaktadır. Dernekler, belirledikleri çalışma alanlarında faaliyet gösterirken, yasaklanan veya izne tabi tutulan faaliyetler için özel yasal düzenlemelere tabidirler. Yasalara veya tüzüklere aykırı faaliyetlerde bulunduklarında, Cumhuriyet savcısının talebi üzerine mahkeme tarafından faaliyetlerin durdurulması kararı alınabilir.¹¹⁹

Tarihçesine bakıldığında, dernek kurma hakkı ve özgürlüğü ilk olarak II. Meşrutiyet'in ardından anayasaya eklenmiş, ilk dernekler ise 1856 Kırım Savaşı sonrası kurulmuştur. Derneklerin yapısı ve işleyişi ile ilgili ilk yasal düzenleme 1909'da "Cemiyetler Kanunu" ile yapılmış, sonrasında çeşitli değişikliklerle bu alan gelişmiştir. 1961 Anayasası'nda dernek kurma özgürlüğü, kamu düzeni ve genel ahlak korunarak sınırlı bir şekilde tanımlanmıştır.¹²⁰

¹¹⁷ ÇİÇEK, s.42.

¹¹⁸ İzzettin As, "Yoksulluğun Küreselleşmesi ve Sivil Toplum Kuruluşları", Fırat Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 1, N: 1, 2017, s.54.

¹¹⁹ Ahmet Yatkın, "Küresel Yoksulluğun Çözümünde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü ve Önemi" IV. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Küresel Yoksulluk Bildiriler Kitabı, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çanakkale 19-21 Ekim 2007, s.62.

¹²⁰ Ayşenur Akpınar GÖNENÇ, Sivil Toplum Düşünsel Temelleri ve Türkiye Perspektifi, (İstanbul: Altıkitap Yayınevi, 2001), s. 361.

Derneklerin yönetim yapısı içinde genel kurul, yönetim kurulu ve denetim kurulu gibi organlar yer alır. Derneklerin kuruluş ve faaliyetlerinde gönüllülük esas alınır ve ticari ortaklıklar dışında, belli bir görüş veya çıkarı temsil ederler. Dernekler, temsil ettikleri toplum kesimlerinin çıkarlarını savunur ve sosyal ile siyasal hayatta etkin bir rol oynayabilirler. Bu yapısıyla dernekler, toplum içinde örgütlenmiş gruplar olarak çeşitli sosyal ve siyasal etkileşimlere katılırlar.¹²¹

2.4.2. Vakıflar

Vakıflar, bireylerin veya kurumların, kâr amacı gütmeksizin belirli bir amacı gerçekleştirmek üzere ayırdıkları mal ve haklardan oluşan, kendine özgü tüzel kişiliklere sahip mal topluluklarıdır. Bu kuruluşların temelinde, bir malvarlığının yanı sıra, bu malvarlığının uğrunda kullanılacağı net ve anlaşılır bir amacın bulunması gerekir.¹²² Vakfın amacı, yasalara ve ahlaka uygun, net, anlaşılır ve sürekli olmalıdır. Anayasanın belirlediği cumhuriyetin temel nitelikleri ve ilkelere, milli birlik ve menfaatlere, ahlaki değerlere uygun olmayan amaçlarla vakıf kurulamaz. Ayrıca, vakıf malvarlığının, vakfın amacını gerçekleştirecek yeterlilikte olması şarttır.¹²³ Hem gerçek kişiler hem de tüzel kişilikler vakıf kurabilir, ancak gerçek kişilerin yeterli hukuki ehliyeteye sahip, tüzel kişilerin ise kendi statülerinde vakıf kurma ve mal ayırma yetkisi olması gerekir. Türk Medeni Kanunu uyarınca vakıflar özel hukuk tüzel kişisi olarak tanınmakta ve belirli hak ve yetkilere sahiptir. Vakıfların denetimi Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yapılmakta, ancak bu kurum vesayet mercii olarak görev yapmamaktadır.¹²⁴

Vakıfların yönetim yapısı, malvarlıklarının ve amaçlarının değiştirilmesi üzerine kurulmuş yasal korumalarla desteklenir. Yönetim değişiklikleri ve denetimi, mahkemelerin yetkisindedir. Bazı durumlarda, idari mercilerin de vakıf faaliyetlerine

¹²¹ Bavet ALYAKUT, “Sivil Toplum Kuruluşlarında Stratejik Yönetim Süreci ve Sivil Toplum Kuruluşlarında Stratejik Yönetim Uygulamalarının İncelenmesine Yönelik Bir Alan Araştırması”, (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, 2007), s. 12-13.

¹²² Ayşe Esra GÜÇLÜER, “1990-2002 Arası Dönemde Türkiye’de Hak Temelli Çalışan Örgütlerde Yurttaşlık Söylemi: Helsinki Yurttaşlar Derneği Örneği”, (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018), s. 82.

¹²³ YATKIN, s.63.

¹²⁴ Şafak KAYPAK, “Devletten Yerel Yönetime Değişim Sürecinde Sivil Toplumun Yeni Yüzü”, (Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, cilt: 1, sayı: 1, 2012), s. 36.

geçici müdahale etme yetkisi bulunabilir. Vakıflar, belirli koşullar altında ya da mahkeme kararıyla faaliyetlerini sonlandırabilir.¹²⁵

Tarihsel olarak vakıflar, insanların topluma katkıda bulunma, dini inançları doğrultusunda hayır işleme, ihtiyaç sahiplerine yardım etme gibi çeşitli nedenlerle kurulmuştur. Özellikle Osmanlı İmparatorluğu döneminde, vakıflar din, sağlık, eğitim, sanat gibi birçok alanda toplumsal ihtiyaçları karşılamak üzere önemli roller üstlenmiştir. Bu dönemde, vakıflar sadece ekonomik bir varlık olarak kalmamış, aynı zamanda sosyo-ekonomik yapıların önemli bir parçası haline gelmiştir.¹²⁶

Vakıflar, sosyal yaşamın ayrılmaz parçaları olarak birçok alanda faaliyet göstermektedirler; bunlar arasında eğitim, sağlık, spor, kültür, sosyal yardım, sanat, bilim-teknoloji, çevre ve engellilik gibi alanlar bulunmaktadır. Bu çalışmanın odak noktasını, özellikle eğitim alanında aktif olan vakıflar oluşturur. Eğitim, çeşitli faaliyet alanlarına sahip vakıflar için doğal bir odak alanı olarak kabul edilir. Hayırseverler, eğitimi desteklemek için okullar inşa etme, burslar sağlama, öğrenci eğitimi gibi geleneksel yöntemlerin yanı sıra, günümüzde bilim, sanat ve teknoloji eğitimi gibi alanlarda da desteklerini sürdürmektedirler. Ayrıca, bilimsel araştırmalar yapma, panel ve sempozyum gibi etkinlikler düzenleme yoluyla eğitime katkıda bulunmaktadır. Vakıflar, devletin eğitim alanında karşılayamadığı veya tam olarak yerine getiremediği hizmetlerde önemli bir rol oynamaktadırlar.¹²⁷

2.4.3. Sendikalar

Türkiye'de sendikal hareketlerin kökeni, 1909 yılında kabul edilen dernekler yasasıyla atılmıştır. Bu dönemde ilk sendikalar, yasanın sağladığı çerçevede kurulmuşlardır. Cumhuriyetin ilk yıllarında, ilk anayasa ile işçilere sendika kurma özgürlüğü tanınmış ancak 1925'teki Takrir-i Sükûn Kanunu sonrasında sendikal faaliyetler bir süreliğine duraklamıştır. 1933 ile 1938 arasında yapılan düzenlemelerle

¹²⁵ UĞURLU, s.51.

¹²⁶ AKPINAR, s.363.

¹²⁷ Şakir BERBER / Kadir SAİN, “Sivil Toplum ve Türkiye’de Eğitim Alanında Faaliyet Gösteren Sivil Toplum Kuruluşları: Dernekler, Vakıflar ve Sendikalar”, (Journal of Social, Humanities and Administrative, C:5, S:16, 2022), s.461.

sendikalaşma ve grev hakkı açıkça yasaklanmıştır.¹²⁸ Ancak 1947'de 5018 sayılı "İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri Kanunu" ile sendikalaşma hakkı yeniden tanınmış, fakat grev yasağı sürdürölmüştür. 1961 Anayasası ile modern sendikalaşma ve örgütlenme adına önemli adımlar atılmış, tüm çalışanlara sendika, tüm işçilere grev ve toplu sözleşme hakkı verilmiştir.¹²⁹ 1965'te kamu çalışanlarının sendikal hakları, 624 Sayılı Kanun ile düzenlenmiştir. 1982 Anayasası, sendikal özgürlükler ve haklar üzerine birçok kısıtlama getirmiş, ancak 1988 ve 1995'te yapılan yasal değişikliklerle bu kısıtlamalardan bazıları kaldırılmıştır.¹³⁰

Son dönemdeki yasal gelişmelere göz attığımızda, 2010 yılındaki referandum ile kabul edilen ve kamu görevlilerine toplu sözleşme hakkı veren düzenlemeler yapılmıştır. Bu kapsamda, "Kamu Görevlileri Sendikaları Kanununda değişiklik yapılmasıyla 4688 sayılı Kanunun adı "Kamu Görevlileri Sendikaları ve Toplu Sözleşme Kanunu" olarak değiştirilmiştir. 2012'de kabul edilen Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu, işçi ve işveren sendikalarının kuruluşu, yönetimi ve faaliyetlerinin yanı sıra grev ve lokavt gibi konuları düzenlemiştir.¹³¹

Günümüzde sendikalar, sadece üyelerinin haklarını savunmanın ötesinde, tüm toplumun refahını artırma amacını güden sosyal sendikacılık anlayışına doğru evrimlemektedir. Bu anlayış, sendikaların sosyal, politik ve ekonomik çevreleriyle etkileşim içinde olmalarını, sorumluluklarını genişletmelerini gerektirmektedir.¹³² Sendikaların temel misyonu, çalışma koşullarının iyileştirilmesi ve işçilerin sorunlarının çözümüne katkıda bulunmak olup, ulusal ve uluslararası alanda sosyal ve politik konularda da aktif rol oynamaktadırlar. Bu çerçevede, sendikalar üyelerinin çıkarlarını koruma, özellikle ücret ve çalışma koşullarını iyileştirme odaklı faaliyetlerini sürdürmektedirler.¹³³

¹²⁸ Uluslararası STEP Türkiye Ülke Raporu: Türkiye'de Sivil Toplum: Bir Değişim Süreci, (Çevrimiçi)/default.asp, 22 Ocak 2007, s. 41-42.

¹²⁹ Gülgün Erdoğan Tosun, Demokratikleşme Perspektifinden Devlet-Sivil toplum İlişkisi, İstanbul, Alfa Yayınları, 2001, s. 34.

¹³⁰ Sedat Azaklı, "Devlet-Sivil Toplum ve Türkiye", Yeni Türkiye Dergisi, No. 18, 1997, s. 224.

¹³¹ ÇİÇEK, s.32.

¹³² Murat Şentürk, "Türkiye'de Kamunun ve STK'ların Sosyal Yardım Uygulamaları: Yeni Eğilimler ve İhtiyaçlar", Sosyoloji Dergisi, Cilt: 3, N: 28, s. 297.

¹³³ ÇAHA, s.42.

2.4.4. Meslek Kuruluşları

1982 Anayasası'nın 135. maddesi, belli bir mesleği icra eden kişilerin ortak ihtiyaçlarını gidermek, meslek faaliyetlerini kolaylaştırmak, mesleğin genel yararlarla uyumlu olarak ilerlemesini sağlamak, meslek mensupları arasında ve halkla ilişkilerde dürüstlük ve güveni teşvik etmek amacıyla meslek ahlakı ve disiplinini korumak için kanunla kurulan, yönetim organları kendi üyeleri tarafından seçilen ve yargı denetimine tabi olan kamu tüzel kişilikleridir.¹³⁴ Bu meslek kuruluşları, belirli bir mesleği yapanları temsil eder, üyeliklerine sahip olmadan ilgili meslek faaliyetinde bulunulamaz, sadece belirlenen amaçlar doğrultusunda faaliyet gösterebilirler ve devletin idari ve mali denetimine tabidirler. Ayrıca, bu kuruluşların seçimlerinde siyasi partilerin aday göstermesi yasaktır ve amaç dışı faaliyetlerde bulunmaları halinde sorumlu yöneticilerin görevlerine mahkeme kararıyla son verilir.¹³⁵

Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının anayasal ve sosyal statüsü, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerine dayanır ve Cumhuriyet'in kuruluşuyla birlikte bu yapı temel olarak muhafaza edilmiş, zamanla yeni bir kimlik kazanmıştır. 1950 sonrasında bu kuruluşların kapsamı genişlemiş, 1960 darbesinin ardından yürürlüğe giren 1961 Anayasası ile bu kuruluşlara anayasal statü ve ayrıcalıklar verilmiştir, bu durum mevcut yapıyı daha da güçlendirmiştir. Dolayısıyla, meslek kuruluşlarını sadece hukuki ve idari yapısıyla değil, siyasi rolleri, gerçekleştirdikleri faaliyetler ve sosyal etkileri açısından da incelemek önemlidir.¹³⁶

Meslek kuruluşları, belirli bir mesleğin uygulayıcılarının bir araya gelerek kurduğu, ortak ihtiyaç ve çıkarları korumaya yönelik faaliyetlerde bulunan örgütlerdir. Bu yapılar, genellikle kendi inisiyatifiyle, devletten bağımsız olarak ve mesleki odaklı çalışmalar yürütür. Ancak, mesleği icra edenleri denetim altında tutmak, siyasi, ekonomik ve sosyal hedeflerle toplumsal faydaları korumak amacıyla devletin yönlendirdiği meslek örgütlenmeleri de bulunmaktadır. Her iki durumda da amaç,

¹³⁴ Turgay Ergun, Aykut Polatoğlu, Kamu Yönetimine Giriş, TODAİE Yayını, Ankara, 1988, s.110.

¹³⁵ Alpaslan Işık, "Sendikaların Bağımsızlığı İlkesi ve Yeni Düzenlemeler", Mülkiyeliler Birliği Dergisi, Özel Sayı, Ankara, 1983, s. 185.

¹³⁶ ALYAKUT, s.14.

meslek mensuplarının ortak çıkarlarını ve genel toplumsal çıkarları dengeli bir şekilde korumaktır.¹³⁷

2.5. Sivil Toplumun Özellikleri

Sivil toplumun varlığı ve gelişimi, belirli bir devlet yapısı ve toplumsal koşullar altında mümkün olur. Öncelikle, sivil toplumun gelişebilmesi için bir hukuk devletinin var olması gerekir. Hukuk devleti, anayasa ve yasalara bağlı kalarak işler, yargı denetimine açık olur ve tüm bireylere eşit muamele sağlayarak temel hak ve özgürlükleri korur. Bu tür bir devlet yapısı, sivil toplum örgütlerinin tarafsız bir zeminde faaliyet göstermelerine olanak tanır. Çünkü devletin tarafsızlığı, bu örgütlerin özgürce ve bağımsız bir şekilde var olabilmeleri için kritik bir öneme sahiptir.¹³⁸

Sivil toplum kuruluşlarının temel özelliği, kar amacı gütmeyerek toplumsal fayda veya ortak çıkarları hedeflemeleridir. Bu durum, onları ekonomik faaliyetlerde bulunan, kar elde etmeyi amaçlayan sanayi, ticaret ve mali ortaklıklar gibi şirketlerden ayırır. Bu ayrım, piyasa ile sivil toplum alanlarının birbirinden farklı olduğunu gösterir. Sivil toplum kuruluşları, kar odaklı işletmelerin aksine, toplumun genel yararına hizmet eden hedefler peşinde koşarlar.¹³⁹

Bununla birlikte, sivil toplumun etkin bir şekilde işleyebilmesi için devletin sınırlı bir rol üstlenmesi esastır. Devlet, savunma, adalet ve güvenlik gibi temel alanlarda aktif olmalıdır ancak siyasi, kültürel ve ekonomik alanlarda sivil topluma geniş bir hareket alanı bırakmalıdır. Devletin aşırı geniş bir faaliyet alanı, sivil toplumun kendi alanını geliştirmesine ve genişlemesine engel olabilir.¹⁴⁰

Sivil toplum örgütlerinin sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi için toplumun da belirli özellikleri taşıması gerekmektedir. Toplumsal çeşitlilik ve örgütlenme kabiliyeti, sivil toplumun temelini oluşturur. Ayrıca, toplumun siyasal yapıya katılımı ve denetime açık olması, sivil toplum dinamiklerinin güçlenmesine katkıda bulunur. Kültürel, dinsel

¹³⁷ KAYPAK, s.38.

¹³⁸ Ö. ÇAHA, Aşkın Devletten Sivil Topluma, (İstanbul: Gendaş Kültür, 2. Baskı, 2000), s.58-59.

¹³⁹ Fatih DUMAN, “Sivil Toplum”, Siyaset, der. Mümtaz’er Türköne, (Ankara: Lotus Yayınları, 2005), s.365.

¹⁴⁰ ÇALIŞKAN, s.46.

ve siyasal çeşitlilik içeren bir toplum, sivil toplumun zenginleşmesine ve çeşitlenmesine zemin hazırlar.¹⁴¹

Sivil toplum örgütleri, çeşitli birliktelikler kurarak toplum içinde seslerini duyurur. Bu örgütlenmeler, demokratik çerçevede faaliyet gösterir ve genellikle dernek, vakıf, meslek kuruluşları ve sendikalar şeklinde tezahür eder. Bu tür bir yapılanma, bireylerin kendi haklarını ve çıkarlarını savunmalarını mümkün kılar.¹⁴²

Sivil toplum örgütlerinin başarılı olabilmeleri için özerk ve demokratik iç yapıya sahip olmaları şarttır. Bağımsız yargı ve güçlü bir medya desteği, bu örgütlerin devlet veya diğer güç odakları tarafından manipüle edilmeden işlevlerini yerine getirebilmeleri için önemlidir. Ayrıca, sivil toplum örgütlerinin toplumsal fayda sağlamak amacıyla hareket etmeleri ve şeffaf olmaları, kamuoyu nezdinde güvenilirliklerini artırır.¹⁴³ Şeffaflık, düzenlemelerin yapılması ve değiştirilmesi ile ilgili standart süreçleri, dayanışmayı, anlaşılır bir dil kullanımını, yasaların yayımlanmasını ve düzenli bir şekilde toplanmasını, kuralların kolay bulunabilir ve anlaşılır olmasını sağlamak için kullanılan yöntemleri, tahmin edilebilir ve uygun başvuru ve yürütme süreçlerini kapsayan geniş bir uygulama yelpazesini tanımlar. Bu prensip, STK'ların amaçlarının ve finansal kaynaklarının şeffaf olmasını gerektirir, bu sayede kuruluşların güvenilirliği artar.¹⁴⁴

STK'ların temelinde yatan "gönüllülük ilkesi", bir bireyin maddi veya diğer kişisel çıkar beklentileri olmaksızın, ailesi veya yakın çevresinin ötesindeki insanlar için çalışmasını ifade eder. Bu ilke, toplum yararına hizmet edecek hedeflere ulaşmak için kişinin kendi özgür iradesiyle ve sosyal bir girişim çerçevesinde etkinlik göstermesini, sivil toplum örgütlerinde bu amaç doğrultusunda faaliyetlerde bulunmasını kapsar.¹⁴⁵ Sivil toplumun oluşumu, bireylerin özgür iradelerine dayanmalıdır. Zorlamanın

¹⁴¹ S. Hayri BOLAY, "Sivil Toplum ve Manası", (Yeni Türkiye Dergisi, Sivil Tolum Özel Sayısı, S:18), s.8.

¹⁴² Selçuk AKINCI, "Sivil Toplum, Sivil Toplum Kuruluşları ve Sivil Toplum Kuramcıları", (Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi, S:11, 2014), s.201.

¹⁴³ A. V. ULUÇ, "Birey ve Sivil Toplum İlişkisi Çerçevesinde Türkiye'de Demokrasi Sorunu", (Mukaddime, S:6, 2012), s.7.

¹⁴⁴ İbrahim BETİL, "Sivil Toplum ve Kurumların Sosyal Sorumlulukları", (Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, C:3, S:1, 2008), s.74.

¹⁴⁵ Özge Nihan ÇUBUKÇU YILDIZLI, Sivil Toplumun Düşünsel Temelleri ve Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye'de Sivil Toplumun Görünümü: Sivas'ta Sivil Toplum Kuruluşu Olarak Dernekler Özelinde Bir Çalışma, (Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,

bulunduğu bir ortamda gerçek bir sivil toplumdan söz etmek mümkün değildir. İnsanların, toplumsal farklılıkları kendi istekleriyle ve herhangi bir baskı altında kalmadan kabul edip bu yönde gönüllü olarak bir araya gelmeleri gereklidir. Aynı şekilde, bu birlikteliklerden istedikleri zaman serbestçe ayrılabilmeleri de sivil toplumun temel prensiplerinden biridir. Bu, bireylerin kendi kararlarıyla topluluklara katılımını ve topluluktan çekilme özgürlüğünü ifade eder.¹⁴⁶

2.6. Sivil Toplum ve Yönetişim

Günümüzün karmaşık toplum yapısında, iç içe geçmiş birçok toplumsal aktör, hem olumlu hem de olumsuz değişikliklere yol açmaktadır. Bu aktörler arasında, toplumsal etkileriyle ön plana çıkan sivil toplum kuruluşları bulunmaktadır. Klasik demokrasi, halkın artan idari taleplerini karşılayamadığı için çoğulcu demokrasiye evrilirken, sivil toplum kuruluşlarının bu dönüşüme yaptığı olumlu katkılar, toplum tarafından giderek daha fazla beklenir hale gelmiştir. Yönetim süreçlerinde artık aktif roller üstlenen bu sosyal yapılar, yönetişimde önemli paydaşlar olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Küreselleşme ile yeni yönetim paradigması arayışları, yönetim kavramını yerel ve ulusal sınırların ötesine taşıırken, sivil toplum kuruluşlarının sosyal, ekonomik ve siyasal rolleri artık onların temel sosyal görevleri olarak görülmeye başlanmıştır.¹⁴⁷

Yönetişim yaklaşımı, kamu yönetimi alanında yeni ve giderek popülerleşen bir paradigma olarak, başlangıçta kamu işletmeciliği yaklaşımının yetersizliklerini gidermek amacıyla geliştirilmiştir. Yönetişim, kamu işletmeciliğinden tamamen ayrılmak yerine, bu sistemin ve piyasa mekanizmalarının eleştiriye uğrayan yönlerini düzeltmeyi ve özellikle katılımcılık açısından sistemdeki boşlukları kapatarak daha kapsayıcı bir hale getirmeyi amaçlar.¹⁴⁸

İyi yönetim için toplumdaki vatandaşlık bilinci önemlidir ve bu bilinçle hareket eden dayanışma ruhuna sahip gruplara ihtiyaç duyulur. Bireylerin STK’larda aktif roller üstlenmeleri, hak arama yöntemlerini öğrenmeleri ve yönetim karşısında sorumluluk

¹⁴⁶ ÇALIŞKAN, s.17.

¹⁴⁷ Meltem Dikmen CANIKLIOĞLU, Sivil Toplum ve Türkiye Demokrasisindeki İzdüşümleri, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2007), s.112.

¹⁴⁸ Ceren KALFA / Faruk ATAAY, “Yönetişim: Devlet Toplum İlişkilerinde Yeni Bir Aşama”, (Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C:17, S:3, 2008), s.232.

almaları teşvik edilmelidir.¹⁴⁹ Yönetişim paradigmasında bir dönüşüm yapılarak, sivil toplum kuruluşlarının da dahil olduğu daha katılımcı ve çoğulcu bir yapıya geçilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, siyasi ve yönetsel alanlarda önemli değişiklikler yapılması planlanmakta ve bu değişikliklerin, daha çoğulcu ve katılımcı bir demokrasiye geçişi kolaylaştırması hedeflenmektedir. Yeni düzenlemede, devletin yanı sıra özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının karar alma süreçlerine aktif olarak katılımı öngörülmektedir, böylece tek aktörlü politika belirleme modelinden çok aktörlü bir modele geçiş sağlanmaktadır. Ayrıca, bu süreç merkezi devletin bazı görev ve yetkilerinin yerel, bölgesel veya uluslararası kurumlarla paylaşılmasını da içermektedir.¹⁵⁰

Türkiye'de iyi yönetişimin sağlanabilmesi için sivil toplumun güçlendirilmesi önemlidir, çünkü iyi yönetim ve sivil toplum temel özellikler bakımından birbirlerine benzerler.¹⁵¹ Sivil toplumun gelişebilmesi için devletin iki temel özelliği taşıması gerekmektedir: Birincisi, devletin vatandaşlarına eşit davranması, suç işlemedikçe haklarını kısıtlamaması ve keyfi davranışlardan kaçınması gereken hukuk devleti olması; ikincisi ise faaliyetleri sınırlı bir devlet olmasıdır. Sivil toplum, demokrasi, insan hakları ve hukuk gibi etkenler, yönetişimin sağlanabilmesi için de zorunludur. Özellikle 1980'lerden itibaren gelişen çok aktörlü, yatay ilişkilere dayalı yapılar, sivil toplumun katılımını ötesine geçerek "ortak" bir konumda olma arzusunun kaynağıdır. Sivil toplum, yönetişimde gereken örgütlü yapıyı oluşturabilir ve sağlıklı bir sivil toplum, yönetim sürecinde etkin bir aktör olarak değerlendirilebilir.¹⁵²

Yönetişim ve STK'lar arasındaki ilişki, sürekli dinamik bir yapıya sahiptir. Etkili bir yönetim sistemi için STK'ların süreçlere dahil edilmesi, bu süreçlerin çoğulcu ve katılımcı olmasını sağlayarak daha adil ve etkin politika sonuçları elde edilmesine olanak tanır. Bu kapsamda, STK'ların yönetim sürecindeki rollerini sürekli olarak

¹⁴⁹ İbrahim YILDIRIM, *Demokrasi, Sivil Toplum Kuruluşları ve Yönetişim*, (Ankara: Seçkin Yayınları, 2004), s.198.

¹⁵⁰ KALFA / ATAAY, s.232.

¹⁵¹ Korel GÖYMEN, "Türkiye'de Yerel Yönetimler ve Yönetişim", (Çağdaş Yerel Yönetimler, C:9, S:2, 2000), s.8.

¹⁵² Faruk ATAAY, "Türkiye'de Yönetişim ve Sivil Toplum Tartışmaları Üzerine Bir Değerlendirme", (Memleket; Siyaset, Yönetim, S:1, s.123.

değerlendirmek ve geliştirmek, demokratik yönetim anlayışının gereği olarak önemlidir.¹⁵³

Öte yandan, sivil toplum kuruluşlarının (STK) gönüllülük temelli yapısı arka plana düşmüş ve "profesyonelleşme" kavramı öne çıkmıştır. Projelerin yürütülmesi konusunda uzmanlaşmış olan STK'lar içinde giderek artan profesyonel bir kadro oluşmuştur ve bunun sonucunda yönetim giderleri de artış göstermiştir. Gerçekten de, projeler için ayrılan fonların büyük bir kısmı yönetim giderlerine harcanmakta ve ihtiyaç sahiplerine ulaşan kısmı önemli ölçüde azalmaktadır. Bu durum, STK'ların yürüttüğü projelerin asıl amacının ihtiyaç sahiplerine değil, doğrudan STK'ları finanse etmek olduğu şeklinde eleştirilere yol açmaktadır. Bu eleştiriler tüm STK'lara yönelik bir genelleme yapmak için adil olmayabilir; ancak yönetim modeline dahil olan STK'lar arasında bu eğilimin yaygın olduğu gözlemlenmektedir. Yönetişim modelinin henüz kısa tarihinde görülen bu eğilimler, STK'ların hiyerarşik ve bürokratik olmayan, yatay ilişkilerle toplumsal talepleri doğrudan temsil edebildikleri yönündeki görüşleri tartışmalı hale getirmektedir.¹⁵⁴

¹⁵³ Esra YÜKSEL ACI, "Kalkınma Sorunu ve STK'ların Değişen İşlevi", (

¹⁵⁴ ATAAY, s.232.

3. SIVİL TOPLUM KURULUŞLARININ İNSAN HAKLARI BAKIMINDAN İNCELENMESİ

3.1. Baskı ve Çıkar Grubu Olarak Sivil Toplum Kuruluşları

Çıkar grupları, ortak maddi veya manevi çıkarları temel alan ve bu çıkarlar doğrultusunda uzmanlık gerektiren durumlara göre örgütlenen topluluklardır. Bu gruplar, ortak çıkarları çerçevesinde siyasi yönetimden taleplerde bulunan toplumsal gruplar olarak tanımlanabilir.¹⁵⁵ Baskı grupları, ortak çıkarlarını siyasi otoritelere kabul ettirmek amacıyla örgütlü şekilde çalışan insan toplulukları olarak tanımlanır.¹⁵⁶

Baskı gruplarının kamu politikalarının oluşturulması ve yürütülmesindeki rolleri oldukça önemlidir. Bu grupların etki gücü, ülkelerin demokratik kültürleriyle sıkı bir ilişki içindedir ve kamu yönetiminde, özellikle kurumsal yapıları hedef alan politikaların uygulanmasında karar vericiler üzerinde belirgin bir etkiye sahip oldukları ifade edilmektedir.¹⁵⁷

Gruplar, eğer siyasal karar alma sürecini etkileme amacı taşımıyorsa, baskı grubu olarak kabul edilemezler. Baskı gruplarının hepsi, doğrudan ya da dolaylı olarak siyasetle ilgilidir çünkü temel amaçları, üyelerinin ya da toplumun bir kesiminin haklarını ve çıkarlarını korumak ve savunmaktır. Her ne kadar baskı gruplarının siyasetle iç içe olduğu bir gerçek olsa da bu grupların var oluşu ve kuruluşu yalnızca siyasi sebeplere dayandırılmaz. Örneğin, meslek odaları gibi baskı gruplarının varlık nedenleri tamamen siyasetle ilişkili değildir, ancak yürüttükleri faaliyetler arasında siyasi nitelikte olanlar da bulunmaktadır.¹⁵⁸

Çıkar grupları, temsil ettikleri toplumsal grubun çıkar veya taleplerini siyasal otoritelere ileterek bu çıkarları karşılayıcı yanıtlar almaya çalışan gruplar olarak tanımlanmaktadır. Bu gruplar, siyasal otoritenin dikkatini hangi toplumsal sorunlara vereceğini, bu sorunların göreceli önemini, sorunlara yaklaşım biçimlerini ve sorunların

¹⁵⁵ Eray ACAR, “Katılımcı Demokrasilerde Baskı Gruplarının İşlev ve Yöntemleri”, (Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S:61, 2019), s.239.

¹⁵⁶ Serhat SAATÇI, “Meslek Örgütlenmelerinden Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşlarına”, (Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergisi, C:2, S:2, 2021), s.220.

¹⁵⁷ Serhat KAHRAMAN, “Baskı Gruplarının Politika Transferlerinde Etkililiği”, (Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, C:3, S:2, 2021), s.223.

¹⁵⁸ BİLGİCİ, s.11.

çözümünde öncelik sıralamasını belirleyerek, iktidarın politikalarını doğrudan veya dolaylı olarak etkiler ve bu durum olumlu bir işlev olarak kabul edilir.¹⁵⁹ Çıkar gruplarının aktif olmadığı toplumlarda, iktidarların hataları ve verimsizlikleri daha yaygındır. Dolayısıyla, çıkar grupları, siyasal yaşama dinamizm ve verimlilik katmak için iktidarın icraatlarını denetler. Baskı grubu ise, çıkar grubunun daha bilinçli ve organize bir formudur. Neredeyse her çıkar grubu, baskı grubu haline gelme potansiyeline sahiptir.¹⁶⁰ Sivil toplum kuruluşları, lobicilik ve üçüncü sektör gibi terimler, bazen baskı ve çıkar gruplarıyla aynı anlamda kullanılır.¹⁶¹

Ülkemizde sivil toplum kuruluşları genellikle baskı grubu olarak görülüyor. Çoklu katılımı teşvik eden demokrasi modeli, özellikle günümüzde sivil toplum kuruluşlarının desteğini daha fazla talep etmektedir. Sivil örgütler, yasaların ve siyasi kararların toplum yararına olup olmadığını sıkça sorgular ve kendi çıkarlarını toplum geneline yayarak kamuoyunu etkilemeye çalışır.¹⁶² Sivil toplum kuruluşları, baskı gruplarından farklı olarak, kendi grup çıkarlarını öne sürmek yerine yasaların ve siyasi kararların toplumun genel çıkarları açısından nasıl farklılık gösterdiğini sorgulamaktadır. Bu şekilde, sivil toplum kuruluşları, toplum genelinde kabul gören ortak çıkarları belirleyerek, bu çıkarları kamuoyunda meşrulaştırmaya çalışmaktadır.¹⁶³

Günümüzde sivil toplum kuruluşlarının (STK) sayısı ve önemi, dünya çapında büyük ölçüde artmıştır. Bu kuruluşların sayısının tam olarak belirlenmesi, çokluğundan ötürü neredeyse imkansız hale gelmiştir. Yine de bu STK'lar, örgütlenme ve yönetimler üzerinde politika değişikliğine zorlama konusunda son derece güçlü ve etkilidirler.¹⁶⁴ Türkiye’de sivil toplum kavramı, Şinasi ve Namık Kemal gibi düşünürlerin etkisiyle 1880’lere kadar uzanan bir tarihe sahiptir.¹⁶⁵ Osmanlı Devleti’nde loncalar, ahilik ve tarikatlar gibi yapılar ilk baskı grupları olarak işlev görmüştür Türkiye’de STK'lar,

¹⁵⁹ Ersin KALAYCIOĞLU, Çağdaş Siyasal Bilim, (İstanbul: Beta Yayıncılık, 1984), s.318.

¹⁶⁰ Rona AYBAY, Baskı Grupları, (İstanbul: İsmail Akgün Matbaası, 1962), s.4.

¹⁶¹ KAHRAMAN, s.223-224.

¹⁶² Müzeyyen GÜÇLÜ, Sivil Toplum Kuruluşlarının Yönetişim Anlayışına İlişkin Algıları: Antakya Örneği”, (Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013), s.57.

¹⁶³ İlker M. HAKTANKAÇMAZ, “Türk Kamu Yönetiminde Yönetişimin Uygulanabilirliği”, (Amme İdaresi Dergisi, C:37, S:1, 2004), s.52.

¹⁶⁴ ÇALIŞKAN, s.155.

¹⁶⁵ Seyfettin ASLAN / C. GÜL, “Geçmişten Günümüze Türkiye’de Baskı Grupları”, (C.Ü.İ.İ.B. Dergisi, C:5, S:1, 2004), s.92.

devletin baskıcı yasal tutumları, STK'lar arasında sürekli ve açık bir iletişim ağının ve iş bölümünün bazı yapılar dışında henüz oturmadığı, örgüt içi yapı ve işleyişten kaynaklanan sorunlar ve yetersiz halk katılımı gibi unsurlarla karşı karşıyadır. STK'ların varlığı, katılımcı demokrasinin bir gereği olarak kabul edilir. Katılımcı demokrasi ve STK'lar, bireylerin siyasi partilere katılmadan kamusal özne olmalarını ve yaşamlarına yeni anlamlar katmalarını sağlamıştır.¹⁶⁶ STK'lar, çoğulculuk, şeffaflık ve katılım ilkeleri üzerine işler ve bireylere kendilerini ifade etme olanağı tanır. Sivil toplum, kentli kültürünü ve çeşitlilik içinde birlikteliği destekler.¹⁶⁷

Sivil toplum kuruluşları ile baskı grupları arasındaki temel fark, genellikle amaçlarının genişliği ve kapsayıcılığındadır. Sivil toplum kuruluşları daha geniş toplumsal yararı hedeflerken, baskı grupları spesifik çıkar gruplarının hedeflerine odaklanır. Her iki tür organizasyon da demokratik süreçler için hayati öneme sahiptir çünkü çeşitli toplumsal seslerin ve çıkarların temsil edilmesini sağlarlar. Ancak, sivil toplum kuruluşlarının rolü, baskı gruplarına kıyasla genellikle daha çok toplumun bütününün iyiliğini gözetmek şeklinde görülür. Her iki grup da yönetim süreçlerinde katılımcılığı artırmak ve politika yapım süreçlerine çeşitlilik getirmek için önemlidir.¹⁶⁸

3.2. Kamuoyu Kavramı

Sivil toplum kuruluşlarının temel hedefi, kuruluş amaçlarını yerine getirmek için etkin bir kamuoyu oluşturmaktır. STK'lar, oluşturdukları kamuoyu sayesinde hedeflerine ulaşabilirler. Bu, özellikle hak temelli STK'lar için çok önemlidir. Çünkü kamuoyu desteği, bu kuruluşların amaçlarına ulaşmalarında kritik bir role sahiptir.

Kamuoyu konusunda herkesin üzerinde anlaştığı tek bir tanım yoktur. Amerikan siyaset bilimci Harwood Childs, 1965 yılında yaptığı araştırmalar sonucunda, yazılı kaynaklardan derlediği elli farklı kamuoyu tanımını bir kitapta bir araya getirmiştir.¹⁶⁹

¹⁶⁶ ÇALIŞKAN, s.155.

¹⁶⁷ Vehbi BAYHAN, “Demokrasi ve Sivil Toplum Örgütlerinin Engelleri: Patronaj ve Nepotizm”, (Sosyal Bilimler Dergisi, C:26, S:1, 2002), s.1-3.

¹⁶⁸ KALAYCIOĞLU, s.325.

¹⁶⁹ M. TERZİ, “Yönetilebilir Göç Politikaları ve Külfet Paylaşımı Üzerine Bir Değerlendirme: Suriyeli Sığınmacılar Örneği”, (Tesam Akademi Dergisi, C:5, S:1, 2018), s.208.

Kamuoyu, genelde bir konu veya olayla ilgili olarak toplumun geniş bir kesimi ya da özel gruplar tarafından paylaşılan ortak görüşler, düşünceler, tutumlar ve inançların bütünü olarak tanımlanabilir. Eskiden 'umumi efkar', 'halk efkârı' veya 'efkârı umumiye' olarak adlandırılan bu kavram, toplumun belirli bir konudaki genel eğilimini ifade etmekteydi.¹⁷⁰

Key' in belirttiği üzere, kamuoyu kavramı, hükümet dışındaki özel kesimlerden hükümete yönelen ve hükümet tarafından dikkate alınması gereken görüşler olarak tanımlanır. Bu tanım, kamuoyunun siyasi süreçteki yerini net bir şekilde ortaya koymaktadır. Kamuoyunun özelliklerinin değerlendirilmesi, ancak bu genel tanım sayesinde siyasi süreçteki rolünün belirlenmesinden sonra anlam kazanır. Tanıma göre, kamuoyunun siyasi süreçteki gerçek değeri, karar verme sürecine katılım ve bu süreci denetleme yetisi olarak görülmektedir. Bu, kamuoyunun siyasi katılım ve denetim aracı olarak ele alınması gerektiğini ve siyasi kararları etkileme potansiyeline sahip bir "girdi" olarak değerlendirilmesi gerektiğini gösterir. Kamuoyunun, siyasi karar verme sürecine katkısını değerlendirmek için yapılan sayısal araştırmalar önemli bir değer taşır.¹⁷¹

Kapani tarafından yapılan kamuoyu tanımı, daha açıklayıcı ve işlevsel bir nitelik taşır. Kapani, kamuoyunu, belirli bir zamanda, tartışmalı bir konu karşısında, bu konuya ilgi gösteren kişi veya grupların hakim olduğu görüş olarak açıklamaktadır. Ancak, bu tanım kavramı tüm yönleriyle açıklamakta yetersiz kalabilir. Yine de, tanımın kullanışlı olduğu belirli durumlar vardır. Tanımda belirtilen "belirli bir sorun"un toplumda ne kadar önem kazandığı ve ilgi çektiği ölçüde, ilgili gruplarda bu konuya dair görüşlerin artacağı öngörülebilir. Bu şekilde, toplumun geniş kesimlerini içine alacak ortak bir kanaatin oluşması beklenir.¹⁷²

Dar bir perspektiften bakıldığında, kamuoyu; basın, radyo, televizyon gibi kitle iletişim araçları aracılığıyla veya doğrudan konuşma ve fısıldama yoluyla ifade edilen,

¹⁷⁰ Davut DURSUN, Siyaset Bilimi, (İstanbul: Beta Basım Dağıtım A.Ş., 2. Baskı, 2004), s. 299.

¹⁷¹ Handan TEMİZEL, "Kamuoyu Kavramları ve Kamuoyu Oluşumunda Kitle İletişim Araçları", (Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, C:8, S:15, 2008), s.128.

¹⁷² Münici KAPANİ, Kamu Hürriyetleri, (Ankara: A.Ü. Hukuk Fakültesi Yayını, Yenilenmiş Baskı, 1981), s. 266.

sıklıkla sosyal gruplar (sendikalar, dernekler gibi) aracılığıyla siyasi otoritelere (hükümet, parlamento gibi) sunulan görüşlerin bir ortalaması olarak tanımlanabilir.¹⁷³

Aydınlanma Çağı'nda, bugün bildiğimiz kamuoyu kavramına benzer bir oluşumun temelleri atılmıştır. Bu dönemin ardından, kamuoyu, Batı toplumlarında modern bir sosyal hareket olarak yer edinmeye ve siyasi bir boyut kazanmaya başlamıştır. Kavramın Batı'da benimsenmesi ile devletin egemenliği ve vatandaşlar arasındaki ilişkileri düzenleyen bir araç haline gelmiştir. Kamuoyunun siyasallaşması, iletişim alanındaki ilerlemelerle birlikte yaşanan kurumsal sorunlara bağlı olarak gerçekleşmiştir. Sonuç olarak, kamuoyu, farklı görüşlerin bir arada tartışıldığı ve sonunda ideal bir düşüncenin şekillendiği bir platform olarak kabul görmüştür.¹⁷⁴

Kamuoyu kavramına ilişkin tanımlar genellikle üç ana özelliği içerir.¹⁷⁵ İlk olarak, kamuoyunun oluşumu için şeffaflık esastır; bireylerin tutumları, özel alandan kamusal alana taşındığında açık bir şekilde dile getirilmelidir. İkinci olarak, kamuoyu dayanışmayı teşvik eder; bu, bireysel düşüncelerin kolektif bir çerçeveye taşınmasını ve bireyler arasındaki etkileşimleri içerir. Üçüncü ve son olarak, kamuoyu, bireylerin toplumsal sorunlara yönelik tutumları ile kamu yetkililerinin bu sorunlara ilişkin kararları arasında kritik bir köprü kurar. Bu yüzden, kamuoyunun şekillenmesi, siyasal karar verme süreçlerinden bağımsız olarak değerlendirilmemelidir.¹⁷⁶

Kamuoyu kavramını ve bu kavramın ortaya çıkardığı davranışları anlamak için, bu terimi oluşturan "kamu" ve "oy" gibi iki temel unsuru ele almak önemlidir.

"Kamu" terimi, belirli bir sorunla ilgili fikir ve görüş sahibi olan kişi veya grupları tanımlamak için kullanılır. Bu bağlamda, "kamu" kelimesi, genellikle "grup" anlamında kullanılır.¹⁷⁷ Grup içerisindeki bireyler, karşılaştıkları sorunlara çözüm bulmak amacıyla çeşitli fikirler öne sürer ve bu konularda birbirleriyle tartışırlar. Ancak toplumun tüm bireylerinin her sorun hakkında bilgili olması beklenemez; çoğu zaman, toplumun büyük bir kısmı bu sorunlardan haberdar bile olmayabilir. Bu yüzden,

¹⁷³ Bülent DAVER, Siyaset Bilimine Giriş, (Ankara, Siyasal Kitabevi, 1993), s. 251.

¹⁷⁴ Selim KILIÇ, "Kamuoyu Oluşum Sürecinde Sosyal Hareketler ve Medya", (Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi, C:2, S:2, 2009), s.153.

¹⁷⁵ TEMİZEL, s.130.

¹⁷⁶ Süleyman İRVAN, Siyasi Tutumlar ve Kamuoyu, (Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, S:1-2, 1994), s.58.

¹⁷⁷ KAPANİ, s.146.

toplumda ortaya çıkan sorunların çeşitliliği, tartışılan konuların da çeşitlenmesine neden olur. Grup üyeleri arasında fiziksel bir ilişki olmaksızın, toplumsal yaşamla ilgili çeşitli sorunlara karşı farklı tepkiler geliştirilir.¹⁷⁸

"Kamu" terimi, grup anlamının yanı sıra iki ek anlam daha taşır. İlk olarak, bu terim "açıklık, şeffaflık" anlamında kullanılarak, işlerin halktan gizlenmeden, herkesin gözü önünde yapılması gerektiğini vurgular. İkinci anlamı ise, belirli bir zaman diliminde sürekli olarak karar verme yetkisine sahip olan topluluğu ifade eder.¹⁷⁹

"Oy" kavramı ise, psikolojik bir boyutta ele alınır ve sosyoloji ile psikolojinin kesiştiği bir alanda konumlanır.¹⁸⁰ Bu kavram, genelde bir gruba hakim olan "görüş" veya "kanaat" olarak ifade edilir. Daha geniş bir perspektiften bakıldığında, oy, duygu veya izlenimden daha somut ve kanıtlanması daha mümkün olmakla birlikte, kesin veya pozitif bilgiler kadar geçerli ve güçlü olmayan kanaatleri ifade eder.¹⁸¹

Kamuoyu, çeşitli faktörlerle etkilenecek şekilde şekillenebilir. İşte kamuoyunu oluşturan bazı etkenler:¹⁸²

- Medya: Haberler, makaleler, yorumlar ve yayınlar aracılığıyla etkisini gösteren medya, hangi konuların öne çıkarılacağına, nasıl işleneceğine ve hangi bakış açılarının sunulacağına dair kritik bir rol oynar. Medya tarafından sağlanan içerikler, bireylerin düşüncelerini ve duygularını biçimlendirmede önemli bir faktördür.
- Siyasi figürler: Siyasi liderler ve politikacılar, kamuoyunu etkileme kapasitesine sahiptirler. Onların ifadeleri, uyguladıkları politikalar ve aldıkları kararlar halkın düşünceleri üzerinde belirleyici olabilir. Siyasi liderlerin ikna kabiliyetleri ve liderlik nitelikleri, kamuoyunun dinamiklerinde belirgin bir etkiye sahiptir.

¹⁷⁸ Handan ERTAŞ, Kamuoyu ve Kamuoyu Oluşturma Yöntemleri, (Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2000), s.7.

¹⁷⁹ Nermin ABADAN UNAT, Kamuoyu Ders Notları 1973-1974, (Ankara: A.Ü. SBF. BYYO Yayınları, 1987), s. 24.

¹⁸⁰ Kimball YOUNG, 'Comments on the Nature of Public and Public Opinion,' Public Opinion and Propaganda, Daniel Katz, et al. (Der.) (New York: The Dyden Pres, 1954), s.62.

¹⁸¹ ABADAN UNAT, s.24.

¹⁸² M. FİDAN / E. LOKMANOĞLU, "Sosyal Medya Savaşlarında Yeni Bir Kavram: RusyaUkrayna Savaşı Özelinde Dijital Ambargo", (Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C:8, S:1, 2023), s.30.

- Sosyal medya: Sosyal medya, kişilerin düşüncelerini paylaşmaları, haberleri yaymaları ve diğer insanlarla etkileşim kurmaları için geniş olanaklar sunar. Bilgi ve haberlerin hızla yayılmasını sağlayan sosyal medya, kamuoyu üzerinde hızlı ve geniş çaplı bir etki yaratabilir. Bu platformların yaygın kullanımı, çeşitli görüşlerin ve tartışmaların doğmasına zemin hazırlar.
- Kamuoyu araştırmaları: Kamuoyu araştırmaları, anketler ve mülakatlar yoluyla toplanan verilerle insanların belirli konulardaki görüş ve duygularını ölçer. Bu veriler, toplumun genel eğilimlerini gösterir ve politika yapıcılar için önemli bir yönlendirme aracıdır.
- Toplumsal olaylar: Siyasi değişimler, ekonomik krizler, afetler gibi toplumsal olaylar da kamuoyunu şekillendirmede etkili olabilir. Bu tür olaylar insanların tepkilerini değiştirebilir ve farklı perspektiflerin ortaya çıkmasına katkıda bulunabilir.

Kamuoyu, başkanlık sisteminin işleyişinde kritik bir rol oynar ve Amerika'da olduğu kadar güçlü bir kamuoyuna sahip başka bir ülke yoktur. Amerika'daki parlamenterler, kamuoyunu bu denli dikkate alır ve ona göre hareket eder. Tüm dünya genelinde kamuoyları, hükümet yapılarını ve davranışlarını etkileyebilir, ancak bu, modern demokrasilerde çok daha önemlidir. İleri demokrasilerde kamuoyu, demokratik bir güç olarak kabul edilir ve bu tür demokrasiler "kamuoyuna dayalı hükümetler" olarak anılır. Demokratik rejimlerde, temsilciler seçmenlerle ilişkilerini güçlendirme, onların isteklerini anlama ve bu yönde hareket etme zorunluluğu hisseder. Modern demokrasilerde kamuoyu, yönetim sistemleri tarafından önemsenen bir değerdir ve özellikle insan haklarının korunması ve geliştirilmesi, etkili bir kamuoyu yaratılmasıyla mümkündür. Hak temelli STK'ların asıl amacı da insan hakları konusunda kamuoyu oluşturmak olmalıdır.¹⁸³

¹⁸³Suat ÇALIŞKAN, Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşlarının İnsan Haklarının Korunmasındaki Rolü ve Yargılamaya Toplumsal Katılım, (İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010), s.158.

3.3. İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Bağlamında Sivil Toplum Kuruluşları

3.3.1. Lobicilik- Kuliscilik

Lobi kavramı, genellikle hol, koridor ve kulis gibi yerlerle ilişkilendirilse de, çoğunlukla 'Parlamento koridorlarında, etkili çevrelerde ve basında belli yolsuz çıkarlar elde etmek amacıyla bir araya gelen kişiler tarafından yapılan çıkarıcı politikaları yaygınlaştırmayı amaçlayan bir grup' olarak tanımlanır.¹⁸⁴

Pazarlamanın uzun vadeli hedeflerine erişmede ve kurumsal kimlik kazanmasında lobicilik önemli bir rol oynar. Lobicilik, örgütlü güçler ve genel halkı hedef alır. Menfaat grupları, ortak çıkarlar çevresinde birleşerek resmî kurumlarla iş birliği yaparlar. Bu şekilde siyasi otorite üzerinde etki yaratmayı amaçlarlar. Lobiler, amaçlarına ulaşabilmek için çeşitli siyasi araçlar kullanarak siyasi karar süreçlerine müdahale ederler.¹⁸⁵

Bu bağlamda, lobiler siyasi mekanizmayı, özellikle yasama sürecini etkilemek amacıyla oluşturulmuş özel gruplardır. Amerika'da siyasi etkileme faaliyetleri en yoğun ve gelişmiş şekilde görülmekte olup, bu alandaki faaliyetlere verilen ad "Lobbying"dir. Lobbying terimi, başlangıçta yasama organının koridorlarında, belirli bir yasanın çıkarılmasını sağlamak ya da istenmeyen bir yasanın engellenmesi için milletvekilleri ile yapılan görüşmeleri ifade ederken, zamanla kapsamı genişlemiştir. Lobicilik, siyasi sistemin yasama ve yürütme organlarını doğrudan etkilemeyi hedefleyen bir yöntemdir ve daha çok metodolojiye odaklanır.¹⁸⁶ Lobiciler, halk arasında 'kanun simsarları' olarak da bilinir. Bunlar, genellikle meclis koridorlarında milletvekilleri ve bakanlarla ilişki kurarak, belirli bir konuda yasa çıkarmak için faaliyet gösterir ve bu kişileri ikna etmeye çalışırlar. Lobiciler, örgütlü bir sosyal gücün temsilcileri olabilirler veya bağımsız çalışarak bu işten geçimlerini sağlayan bireyler de olabilirler. İngiltere ve Amerika'da, bu tür faaliyetler genellikle ikinci tip olarak yürütülür. Günümüzde lobi faaliyetleri oldukça gelişmiş ve karmaşık bir hal almıştır. Özellikle Amerika'da, lobi faaliyetleri

¹⁸⁴ John L. MOORE, Elections A to Z, (Washington: D.C.- CQ Press, 1999), s.212.

¹⁸⁵ Ayça ALTUĞ, Siyasi ve Ekonomik Gelişmeler Çerçevesinde Gazete Promosyonlarının Çeşitliliği ve Tirajlara Etkisi, (Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010), s.33.

¹⁸⁶ Seyfettin ASLAN, "Siyasal İktidarı Etkileme Yöntemlerinden Biri Olarak Lobicilik", (Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S:23, 2015), s.0.

adeta bir 'yönetim içinde yönetim' gibidir ve kamuoyunu ve siyaseti şekillendirmede lobilerden daha etkili bir kurum bulunmamaktadır.¹⁸⁷

Lobicilik, politik etki araçları olarak kuliscilik, siyasi partilerle ilişkiler geliştirme, propaganda gerçekleştirme, özel haklar elde etme, gösteri düzenleme, boykot ve grev organizasyonu yapma ve zor kullanma gibi yöntemlerden yararlanır.¹⁸⁸ Baskı grupları için en etkili ve sonuç veren yöntemlerden biri ikna yoludur. Bu yöntemle, baskı grupları kamu görevlileriyle iletişime geçerek sorunlarını aktarır ve onları belirli konularda ikna ederler. "Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır" atasözü gibi, ikna edici kişinin yetkin ve yetenekli olması, istenilen sonuçları elde etme açısından büyük önem taşır.¹⁸⁹

Görüldüğü gibi, kulisçilik ve lobicilik terimleri arasında anlam farkı çok azdır ve bu iki kavram genellikle birbirinin yerine kullanılabilir. Kulisçilik-lobicilik faaliyetlerinin etkinliği, ülkelerin siyasi sistem özelliklerine bağlıdır. Örneğin, kuvvetler ayrılığı olan ülkelerde, bu faaliyetler hem yürütme hem de yasama organları üzerinde yoğunlaşır. Ancak, parlamenter sistemlerde kulisçilik ve lobicilik daha çok yürütme üzerine odaklanır çünkü bu sistemlerde yasama ve yürütme organları genellikle yürütmenin avantajına göre iç içe geçmiş bir yapıdadır.¹⁹⁰

3.3.2. İkna ve Caydırma

Baskı grubunun temel amacı, siyasi iktidarı üyelerinin çıkarlarının kamu yararıyla uyumlu olduğuna ikna edip, bu doğrultuda karar alma mekanizmalarını yönlendirmektir.¹⁹¹ İkna yöntemi, uygulandığı ülkenin siyasi yapısına göre farklılık gösterir. Örneğin, Türkiye ve İngiltere gibi parlamenter sistemlerde, baskı grupları genellikle hükümet başkanı ve bakanları hedef alarak onları ikna etmeye çalışır. Bu sistemlerde, partilerin disiplinli yapısı ve kanun tekliflerinin çoğunlukla hükümet

¹⁸⁷ ÇALIŞKAN, s.157.

¹⁸⁸ ALTUĞ, s.33.

¹⁸⁹ Burhan KUZU, "Kamu Yönetiminde Baskı Gruplarının Rolü ve Memleketimizdeki Duruma Kısa Bir Bakış", (Journal of İstanbul University Law Faculty, C:51, S:1-4), s.89.

¹⁹⁰ ÇALIŞKAN, s.158.

¹⁹¹ İlyas DOĞAN, Özgürlükçü ve Totoliter Düşünce Geleneğinde Sivil Toplum, (İstanbul: Alfa Yayınları, 2002), s.38.

tarafından gelmesi nedeniyle, parlamento üyeleri doğrudan hedef olmaktan çıkar. Ancak, bu üyelerin kulis faaliyetlerine tamamen kapalı oldukları düşünülmemelidir; bazen baskı grupları, dolaylı yollardan parlamento üyelerine ulaşabilir.¹⁹²

Buna karşın, ABD gibi kuvvetler ayrılığının sıkı şekilde uygulandığı sistemlerde, baskı gruplarının kulis faaliyetleri genellikle yasama organı üzerinden yürütülür. Kongre üyelerinin bağımsızlığı, bu üyelerle daha yakın ilişkiler kurulmasını teşvik eder ve Kongre'nin kendi başına kanun yapabilme gücü yasama komisyonlarını önemli kılar. Baskı grupları, ilgilendikleri konularda faaliyet gösteren komisyon üyelerini ikna etmeye odaklanır. Ayrıca, siyasi kararlar her zaman bürokrasinin de etkisi altındadır. Bu yüzden baskı grupları, ilgili kamu kurumlarının yöneticileriyle de sürekli etkileşimde bulunarak onları ikna etmeye çalışır.¹⁹³

Bu bağlamda, baskı grupları haklı olduklarını kanıtlamak için yetkililerle toplantılar düzenleme ve çeşitli araştırma raporları hazırlama gibi yöntemleri kullanırlar. Günümüzde bu yöntem yaygın olarak kullanılmakta olup, özellikle üst düzey yöneticiler, ulusal ve uluslararası toplantılara katılarak sivil toplum kuruluşlarıyla karşılıklı ikna çabalarında bulunurlar. İkna yöntemi, doğrudan yüz yüze ilişkiler kurulmasını gerektirir. Bu durumda, STK temsilcileri hem parlamenterlerle hem de kamu yöneticileriyle birebir görüşmeler gerçekleştirirler. Ancak ikna yolunun başarılı olmadığı durumlarda tehdit yolu kullanılabilir.¹⁹⁴

Gerçekten de bazen baskı grupları, amaçlarına ulaşmak için tehdit yöntemini kullanabilirler. Özellikle kamu yöneticilerinin yeterli otoriteye sahip olmadığı ülkelerde bu yöntem başvurulabilir. Bu durumda grup temsilcileri, isteklerini açıkça ve çekinmeden dile getirir ve sert bir dil kullanabilirler.¹⁹⁵

¹⁹² İlter TURAN, Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 1977), s.139.

¹⁹³ KUZU, s.90.

¹⁹⁴ Hakan AY, Baskı Gruplarının Gücü ve Siyasal Karar Alma Sürecine Etkisi, (İstanbul: Zaman Kitap, 2003), s.195.

¹⁹⁵ ACAR, s.243.

3.3.3. Siyasi Partilerle İlişki Kurma

Birçok yerli ve yabancı çalışmada, baskı grupları siyasal bir olgu olarak ele alınır ve sıklıkla siyasi partilerle kıyaslanır. Baskı gruplarının tanımı genellikle siyasi partilere göre yapılır. Ancak, baskı gruplarının siyasal davranışlar sergilemeleri, onların bir siyasi parti olmalarını zorunlu kılmaz. Temel bir fark olarak, baskı grupları siyasi partilerin aksine doğrudan siyasal iktidara talip değildirler. Siyasi partilerin temel amacı yalnız veya diğer partilerle iş birliği yaparak iktidara gelmektir. Öte yandan, baskı grupları iktidar mücadelesine katılmazlar ve seçimlerde aday olamazlar; eğer aday olurlarsa, baskı grubu özelliklerini kaybeder ve siyasi partiye dönüşürler. Ancak, seçim dönemlerinde siyasi partilerle baskı grupları arasında karşılıklı çıkar ilişkileri gelişebilir ve baskı grupları siyasal iktidara dolaylı yollarla etki edebilir.¹⁹⁶

Bazı siyasi partiler, sivil toplum kuruluşlarının bir uzantısı olarak faaliyet gösterir. Örneğin, İngiltere ve Avusturya'daki İşçi Partileri, işçi sendikalarının birer sonucudur. Avusturya'da Halk Partisi ise köylü dernekleri, sendikalar ve ticaret odaları gibi gruplara dayanır. Ayrıca, birçok ülkede çevreci gruplar Yeşil Parti gibi siyasi partilere, etnik gruplar ise kendi çıkarlarını savunan siyasi partilere dönüşebilmektedir.¹⁹⁷

Baskı gruplarının siyasi partilerle olan ilişkilerini etkileyen çeşitli faktörler bulunmaktadır ve bu faktörler büyük ölçüde siyasi rejime bağlıdır. Bu faktörler arasında:¹⁹⁸

- Partilerin sayısı,
- Parti disiplini,
- Mevcut seçim sistemi yer alır. Aynı şekilde, baskı gruplarının iktidardaki parti veya partilerle olan ilişkileri, muhalefet partileriyle olan ilişkilerinden farklılık gösterir.

¹⁹⁶ Gülcan IŞIK, “Baskı Grubu ve Siyaset İlişkisi: TÜSİAD’ın 2002 Yılı Türkiye Siyasal Hayatı İçindeki Yeri”, (İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, S:46, 2018), s.146.

¹⁹⁷ ÇALIŞKAN, s.161.

¹⁹⁸ ACAR, s.246.

3.3.4. Özel Ayrıcalıklar Sağlama

Her devlet, vatandaşlarının rahat ve huzurlu bir şekilde yaşamaları için yerine getirmek zorunda olduğu bazı görevleri vardır. Bu görevlerin bir kısmı yalnızca devlet tarafından yerine getirilir ve devredilemez. Ancak bazen devlet, bazı sorumluluklarını daha alt düzeydeki özel kuruluşlara devredebilir. Devletin, bu tür kuruluşlara bazı sorumluluk ve yetkilerini aktarmasına özel ayrıcalık tanıma denir. Türkiye’de sanayi odaları, ticaret odaları, mimar ve mühendis odaları, tabip odaları ve Türkiye Barolar Birliği gibi baskı gruplarına meslek icrası için lisans verme, mesleki faaliyetleri denetleme gibi görevler vererek onlara özel ayrıcalık tanımak buna örnektir.¹⁹⁹

Özel ayrıcalıklar, sivil toplum kuruluşlarına hem maddi hem de manevi anlamda güç kazandırır. Bu tür özel haklara sahip STK'lar, toplum nezdinde adeta bir kamu kuruluşu gibi algılanır. Ayrıca, bu tür baskı grupları, sahip oldukları özel konum sayesinde hem yerel hem de ulusal düzeyde karar alıcılarla doğrudan ilişkiler kurabilir. Ancak, özel ayrıcalıklara sahip olmayan STK'ların siyasi karar alıcılarla doğrudan ilişki kuramayacakları anlamına gelmez; ayrıcalıklı olmasalar bile bu kuruluşlar da doğrudan ilişkiler kurabilirler. Her STK için, başarılı özel ilişkilere sahip üyeleri bulundurmak arzu edilen bir durumdur.²⁰⁰

3.3.5. Gösteri Düzenleme – Boykot Uygulama

Baskı grupları, siyasi otoriteler üzerinde istedikleri etkiyi normal yöntemlerle sağlayamadıkları durumlarda, boykot, grev ve gösteri gibi daha radikal yöntemlere başvurabilirler. Bu yöntemler arasında boykotlar ve grevler, kamusal etkinliklerin yasaklanması, süreçlerin durdurulması gibi eylemler yer alır. Lokavtlar ve grevler yalnızca siyasi amaçlarla sınırlı değil, ekonomik amaçlar için de kullanılabilir. Ancak, politik sonuçlar üreten ve doğası gereği siyasi olan boykot ve grevler daha önemlidir.²⁰¹ Gösteriler, siyasal sistemi etkilemenin yanı sıra bir başka görevi ise, baskı grubunun

¹⁹⁹ Özcan BİLGİCİ, Baskı Gruplarının Siyasi Karar Alma Organları Üzerindeki Etkisi: Türkiye Barolar Birliği Örneği, (Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010), s.59.

²⁰⁰ ÇALIŞKAN, s.163-164.

²⁰¹ ACAR, s.245.

üyeleri arasında dayanışmayı artıran ve grubun iç sorunlarına yönelik çözümler sunan eylemler olarak da işlev görür.²⁰²

İşçiler de çeşitli taleplerini elde etmek için zaman zaman grev gibi yöntemlere başvururlar. İşçi sendikaları ilk olarak 1834 yılında İngiltere'de "Trade Union" olarak kurulmuştur. Bu sendika, tüm İngiliz işçilerini birleştirince, hükümet tarafından korkuyla karşılanmış ve çeşitli kısıtlamalar getirilmiştir. Tolpuddle Köyü'nde çalışan altı tarım işçisi, sendikaya sadık kalacaklarına dair yemin ettikleri için hapse atılmışlardır. Hükümetin bu tavrı üzerine sendikaya bağlı işçiler topluca direnişe geçmişlerdir. Türkiye'de de benzer olaylar zaman zaman yaşanmaktadır. Örneğin, 1872 yılında Kasımpaşa Tersanesi'nde çalışan 600 işçi, aylardır ücretlerini alamadıkları için Türkiye'deki ilk grevi yapmış ve sonunda ücretlerini almışlardır. Türkiye'de tarihten bu yana birçok grev gerçekleşmiş ve çoğu kez bu grevler, kanlı çatışmalar sonrasında askeri kuvvetlerin müdahalesiyle sonlandırılmıştır.²⁰³

3.3.6. Medya – Kamuoyu Oluşturma

Günümüzde, demokratik bir çerçevede kamuoyunun şekillenmesinde çıkar grupları, baskı grupları ve sivil toplum kuruluşları önemli bir rol oynamaktadır. STK'lar, genellikle kamuoyunu ve halkı bilgilendirme gerekliliğini hissederler. Bu gereklilik, kendi görüş ve isteklerinin kamuoyu tarafından benimsenme arzusundan kaynaklanır. STK'ların talepleri toplumun önemli bir kesimi tarafından desteklenirse, siyasi karar vericiler üzerindeki etkilerini artırma şansları da o derece artar.²⁰⁴ Baskı grupları, kamuoyunu etkilemek için çeşitli yöntemler kullanır. Bu yöntemler arasında broşür, kitap, dergi, radyo ve televizyon gibi araçlar doğrudan kullanılabilir. Ayrıca, gazete ve dergilere reklam vermek, yazarları ödüllendirmek veya kendilerine hizmet eden yayın organlarının abone sayısını artırmak gibi dolaylı yollarla da kamuoyu üzerinde etki yaratmaya çalışırlar.²⁰⁵ Burada en güçlü araç medyanın kullanımıdır. Medyanın etkisi, kamuoyunu etkileyebilme ve hatta yeni kamuoyları oluşturabilme kapasitesinden gelir.

²⁰² M. Sena EKİCİ / Mehmet DEMİR, Rant Kollama Sürecinde Baskı Grupları, Yasal Soygun, Ed. Coşkun Can AKTAN, (İstanbul: Zaman Kitap, 2003), s.231.

²⁰³ KUZU, s.92-93.

²⁰⁴ ÇALIŞKAN, s.166.

²⁰⁵ TURAN, s.147.

Baskı grupları, sadece medyayı kullanarak kalmazlar; günümüzde sermaye gücü yüksek olan baskı gruplarının elinde önemli medya kaynakları da bulunmaktadır. Medya, kendisi de güçlü bir baskı grubu olarak kabul edilir. Medyanın etkisi, kamuoyunu etkileme ve hatta yeni kamuoyları oluşturma kapasitesinden gelir. Medyayı kullanmak maliyetli bir iş olduğundan, ekonomik gücü daha düşük olan baskı grupları genellikle medya kaynaklarını kullanmaz.²⁰⁶

3.3.7. İtaatsizlik ve Sabotaj

Baskı gruplarının kullanabileceği bir diğer yöntem de itaatsizlik ve sabotajdır. Bu şekilde, hükümetin başarısız olmasını sağlayarak kendi hedeflerine ulaşmaya çalışırlar.²⁰⁷ Mali sabotaj, en etkili baskı yöntemlerinden biridir. Finansal olarak güçlü baskı grupları, vergi artışı planlayan hükümetlere karşı yatırımları askıya alma, vergi ödememe, devlet bankalarındaki mevduatlarını çekme gibi eylemlerle ekonomik krizlere neden olabilecek sabotaj taktikleri uygulayabilir.²⁰⁸ Daha geniş bir çerçevede düşünüldüğünde, mali sabotaj, sermayenin gruplar tarafından kolektif olarak kullanılması ve ekonomiye geçici krizler yaratılması anlamına gelir. Bu tür krizler, doğrudan hazineyi ve kamuoyunu etkileyerek hükümeti zor durumda bırakabilir. Ayrıca, iktidarın iş birliği tekliflerini reddetmek gibi taktiklerle kendini gösteren mali sabotaj, grupların mali güçleriyle doğrudan ilişkilidir ve güçlü bir baskı metodu olarak uygulanır.²⁰⁹

Mali sabotajın etkisini güçlendiren faktörlerden biri, ülkede ekonomik istikrarın olmaması ve mali sistemin müdahalelere açık ve hassas olmasıdır. Bu tür sistemler, hükümeti başarısızlığa uğratmak ve baskı altına almak için daha elverişlidir. Ayrıca, itaatsizlik ve sabotaj gibi zorlayıcı yöntemler kullanan STK'lar, sistemin bazı yönlerini kabul etmeyi reddettikleri de belirtiliyor. Gerçekten de sistemden avantaj sağlayan baskı gruplarının hükümeti sabote etmesi veya baltalaması beklenemez.²¹⁰

²⁰⁶ BİLGİCİ, s.61.

²⁰⁷ Ali TEZCAN, Türkiye’de Baskı Gruplarının Vergi Mevzuatının Oluşumuna Etkileri, (Erzincan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013), s.49.

²⁰⁸ BİLGİCİ, s.61.

²⁰⁹ ACAR, s.244.

²¹⁰ ÇALIŞKAN, s.169.

3.4. İnsan Hakları ile İlgili Sivil Toplum Kuruluşlarının Gücünü Belirleyen Unsurlar

3.4.1. Parti Sisteminin Türü

STK'ların etkinliğini belirleyen önemli faktörlerden biri, siyasal ve sistemsel özelliklerdir. Totaliter bir siyasi sistemde, STK'ların faaliyet göstermesine genellikle izin verilmez. Demokratik sistemlerde ise, siyasi kültür ne kadar çok baskı gruplarını doğal bir parça olarak kabul ediyorsa, bu grupların başarılı olma şansı da o derece yüksek olacaktır.²¹¹ Siyasi sistemde, siyasi yöneticilerin kişisel olarak tecrübe veya bilgi eksiklikleri bulunuyorsa da, baskı grupları deneyimli ve bilgili kadrolarıyla siyasi karar vericileri kolayca etkileyebilir. Ancak tersi bir durumda, yani baskı grupları uzman kadrolara sahip değilse, siyasi karar vericilerin ve diğer baskı gruplarının etkilerine daha açık hale gelirler.²¹²

Partilerin yapısı ve ideolojileri, STK'ların etkinliğini de etkilemektedir. Örneğin, ABD'deki gevşek yapıya sahip ve disiplinden yoksun partiler, STK'lar için potansiyel hedefler oluşturur. Kongre üyeleri, kendi seçim bölgelerinden gelen baskılara karşı oldukça duyarlıdırlar. Buna karşın, İngiltere'deki gibi iki partili ve disiplinli parti sistemine sahip ülkelerde partiler, baskılara karşı daha dirençli bir tutum sergiler.²¹³

3.4.2. Siyasal Kültür

Toplumun siyasal kültür açısından yapısal tanımı ve bunun doğrudan sonucu olarak politika ile sivil toplum arasındaki ilişkiler, sosyolojinin en eski ve süregelen konularından biridir ve bu tartışmalar 18. yüzyıldan bu yana devam etmektedir.²¹⁴

Siyasi kültür, STK'ların etkinliğini büyük ölçüde şekillendirmektedir. Örneğin, Amerikan siyasal kültürü, Avrupa'ya kıyasla baskı gruplarına daha hoşgörülü bir yaklaşım sergilerken, Fransız siyasal kültüründe grev ve protesto gibi eylemler, siyasi

²¹¹ TURAN, s.146.

²¹² BİLGİCİ, s.38.

²¹³ ÇALIŞKAN, s.171.

²¹⁴ Musa ŞAHİN, “Girişimcilik Bağlamında Eğitimin Sivilleşmesi ve Girişimcilik Örneği Olarak STK’lar”, (Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S:30, 2011), s.128.

kültürün bir parçası olarak kabul edilir ve şiddet içermeyen direniş eylemleri normal karşılanır. Diğer yandan, Batı Almanya'da baskı gruplarının görece daha az güçlü olması, bu ülkenin otoriter devlet geleneğinden kaynaklanmaktadır. Bu örnekler, farklı siyasi kültürlerin STK'ların işleyişi ve faaliyetleri üzerinde nasıl belirleyici olduğunu göstermektedir.²¹⁵

Türkiye'de yaşanan önemli siyasi darbeler ve krizler, sivil toplum örgütlerinin ve baskı gruplarının siyasetle olan ilişkilerinin zaman zaman kesintiye uğramasına neden olmuştur. Özellikle 1971 muhtırası ve 1980 askeri darbesi sonrasında siyasal katılım kanalları kapatılmış ve bu grupların siyasetle ilişkileri yasaklanmıştır. Bu dönemlerde, siyasi faaliyetlerde bulunmak ve siyasi örgütlenmeler gerçekleştirmek büyük ölçüde engellenmiştir. Ancak 1995 yılında yapılan anayasal değişikliklerle bu yasaklar kaldırılmıştır. Buna rağmen, yasakların etkileri uzun yıllar devam etmiş ve demokrasi kavramının gelişimi açısından Türkiye'nin ne kadar geç kaldığı ortaya çıkmıştır. Son yıllarda, demokratik ortamın gelişimi ve yeni yasal düzenlemeler sayesinde baskı gruplarının daha özgür bir şekilde ifade bulduğu bir ortam sağlanmaya çalışılmıştır, ancak toplantı ve gösteri yürüyüşleri gibi temel hakların kullanımı hala kanunla sınırlıdır, bu da yapılan iyileştirmelerin hâlâ yetersiz olduğunu göstermektedir. Bu durum, Türkiye'deki siyasal kültürün ve sivil toplum dinamiklerinin daha fazla özgürlük ve katılımcılık gerektirdiğini ortaya koymaktadır.²¹⁶

3.4.3. Üye Sayısı

Gruplar, belirli bir sayıda üyeyi bir araya getirebildiklerinde siyasal sistem üzerinde etkili olabilirler. Bu, sayısal üstünlüğün, grup liderleri için önemli bir avantaj sağladığı anlamına gelir.²¹⁷ STK'lar, amaçlarına ulaşabilmek için destekledikleri fikirlerin geniş kitleler tarafından kabul gördüğü izlenimini yaratmaya çalışırlar. Bu izlenimi başarıyla verdiğinde, taleplerini daha rahat gerçekleştirebilirler. Etkililiklerini

²¹⁵ ÇALIŞKAN, s.172- 173.

²¹⁶ Sevil DEVAMOĞLU, Sosyal Sermaye Kuramı Açısından Türkiye’de Demokrasi Kültürü Üzerine Bir Değerlendirme, (Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008), s.63.

²¹⁷ TEZCAN, s.34.

artırmak adına, STK'lar geniş bir destek tabanına sahip olmayı hedefler. Üye sayısı, bir STK'nın gücünü belirleyen en önemli faktörlerden biridir.²¹⁸

Bu tür bir imaj yaratma çabasının altında yatan ana neden, siyasi iktidarların olası bir seçimde en yüksek oyu almak istemeleridir. Basit bir mantıkla, siyasi iktidarlar, büyük bir üye sayısına sahip baskı gruplarını, oy kaybetme korkusu nedeniyle daha fazla önemserler.²¹⁹ Özellikle demokratik rejimlerde, seçimler sırasında oy toplamaya çalışan siyasi partiler için, üye sayısı yüksek ve her üyesi potansiyel bir seçmen olan baskı gruplarına daha fazla önem verilmesi bir gerçektir.²²⁰

3.4.4. Mali Kaynaklar

Günümüzde siyaset yapmanın önemli şartlarından biri, yüksek seçim masraflarının karşılanabilmesidir. Bu, partilere mali destek sağlama gibi konular, baskı gruplarının maddi güçleri ile etkileme kapasiteleri arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Devletler, siyasi partilere mali destek sağlayarak bu durumu dengelenmeye çalışırken, nadiren de olsa, bazı devletlerin baskı gruplarına mali yardım yaptığı görülmektedir. Ancak bu tür örnekler dünya çapında oldukça sınırlıdır.²²¹

STK'lar, hedeflerine ulaşabilmek için kendi öz kaynaklarının yanı sıra ek kaynaklar da sağlamak zorundadır. Özellikle toplumsal olaylarla ilgili artan sponsorluk faaliyetleri, STK'lar için önemli bir mali kaynak oluşturur. Örneğin, Türkiye'de bağımsız bir şekilde faaliyet gösteren Türkiye Eğitim Vakfı (TEV), gelirlerini vasiyetler, bağışlar ve özel gün bağışları gibi kaynaklardan sağlar. Devlet desteği almayan bu vakıf, topladığı bağışları değerlendirerek binlerce öğrenciye burs sağlamakta ve böylece eğitime önemli katkılarda bulunmaktadır.²²²

STK'lar, gelirlerini üye aidatları, piyango, balo ve kermes gibi etkinliklerden, yayınlar, taşınmaz mallardan elde edilen gelirler ve bağışlar gibi çeşitli kaynaklardan da sağlarlar. Mali gücü yüksek olan STK'lar, kendi başlarına etkili bir baskı grubu olarak

²¹⁸ ÇALIŞKAN, s.173.

²¹⁹ BİLGİCİ, s.38.

²²⁰ ACAR, s.240.

²²¹ TEZCAN, s.36.

²²² Mert Mahir GÖZ, “Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşlarının Karşılaştığı Engeller”, (Turkish Business Journal, C:3, S:5, 2022), s.47-48.

kabul edilmelidir. Ukrayna ve Gürcistan'da görüldüğü gibi, bu tür STK'lar siyasi karar süreçlerini etkileyebilir. Özellikle işveren kuruluşları gibi mali gücü yüksek STK'lar, bu mali kaynaklarını siyasi partilere katkı sağlamak, nüfuzlu kişileri etkilemek, reklam ve propaganda yapmak, haber ve bilgi akışını yönetmek gibi faaliyetlerde kullanabilirler.²²³

3.4.5. Liderlik

İnsanlar, tarih boyunca kendi istek ve ihtiyaçlarını tek başlarına karşılamada yetersiz kalmışlardır ve bu nedenle bir grup ya da toplum içinde yaşamayı zorunlu bulmuşlardır. Bu birlikte yaşama zorunluluğu, insanların norm ve kurallar içinde düzenli bir şekilde bir arada kalabilmeleri için bir lider ya da yönetici tarafından yönlendirilmelerine ihtiyaç duyulmasını da gerekli kılmıştır.²²⁴

STK'ların başarısı ve etkinliği, onları yöneten liderler tarafından büyük ölçüde şekillendirilir. Yetenekli, bilgili, deneyimli ve vizyon sahibi, yani karizmatik bir lider, bu kuruluşlar için son derece önemlidir. Elbette, bu liderlerin siyasi iktidarla olan ilişkileri ve fikir birliği içinde olmaları, etkilerini daha da artırabilir. Maddi gücü veya üye sayısı fazla olmayan ancak liderinin kişisel özellikleri sayesinde etkili olabilen STK'lar da bulunmaktadır.²²⁵ STK'ların liderleri, kişisel ve kurumsal düzeyde ciddi zorluklarla karşılaşabilirler. Bu zorluklar arasında sınırlı kaynaklar, sıklıkla izolasyona uğrama ve yeterli destek bulamama gibi sorunlar yer alır.²²⁶

Her ne kadar iyi bir liderin özellikleri üzerine çeşitli teoriler öne sürülmüş olsa da, bu özellikler her zaman objektif kriterlere oturtulamamıştır. Genellikle, iyi liderler yaptıkları işlerle tanınır ve bir kişinin belirli özelliklere sahip olmasının onu başarılı bir lider yapacağı önceden tahmin edilemez. Bu nedenle, iyi liderlere sahip olmanın, baskı grupları için güçlerini artırıcı büyük bir avantaj olduğunu ifade edebiliriz. Üye sayısı veya maddi gücü fazla olmayan fakat liderlerinin kişisel özellikleri sayesinde etkili olan baskı grupları bulunmaktadır.

^mazkum

²²⁴ Erhan KILINÇ, “Sivil Toplum Kuruluşlarında Liderlik”, (Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C:9, S:18, 2019), s.1096.

²²⁵ ÇALIŞKAN, s.177.

²²⁶ D.C. APOSTU, “Non-Governmental Organization Leadership and Development”, (A Review of the Literature, Manager, S:17), s.146.

3.5. Türkiye’de STK’ların İnsan Hakları Alanındaki Rolü

Türkiye’de STK’lar, insan haklarının korunması ve geliştirilmesi alanında önemli bir rol oynamaktadır. STK’lar, hem ulusal hem de uluslararası alanda insan hakları normlarının benimsenmesi ve uygulanması için çeşitli stratejiler ve faaliyetler yürütmektedir. Türkiye’deki insan hakları odaklı STK’lar, gözlemleyici, norm-dönüştürücü ve kanun yapıcı rolleri ile dikkat çekmektedir.

Gözlemleyici STK’lar, insan hakları ihlallerini raporlayarak kamuoyu oluşturma ve devleti hesap vermeye zorlama görevini üstlenirler. Bu kuruluşlar, özellikle uluslararası platformlarda Türkiye’deki insan hakları ihlallerini duyurmakta ve Türkiye’nin uluslararası insan hakları yükümlülüklerine uyumunu sağlamaya çalışmaktadır. Örneğin, İnsan Hakları Derneği (İHD) ve Uluslararası Af Örgütü (Amnesty International) gibi kuruluşlar, Türkiye’deki ihlalleri raporlayarak farkındalık yaratmaktadır.²²⁷

Aktivistler, açlık, evsizlik ve kötüleşmiş sağlık durumu gibi meselelerin sadece kişisel trajediler veya sosyal sorunlar olarak değil, aynı zamanda insan hakları ihlalleri olarak görüldüğü yeni bir anlayış geliştirmişlerdir. Bu yeni düşünüş, bireylerin temel haklarına yönelik ihlallerin daha geniş bir perspektiften değerlendirilmesini sağlamaktadır.²²⁸ Kadın hakları, çocuk hakları, LGBTİ+ hakları gibi çeşitli alanlarda faaliyet gösteren STK’lar, toplumun çeşitli kesimlerinde insan hakları bilincinin artırılması için çalışmaktadır.

Kanun yapıcı STK’lar ise yasal reformlar için lobi faaliyetleri yürütürler. Türkiye’deki insan hakları mevzuatının uluslararası standartlara uygun hale getirilmesi için çeşitli kampanyalar ve projeler gerçekleştirirler.²²⁹ Bu bağlamda, Türkiye’deki kadın hakları hareketinin öncüsü olan Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, yasal düzenlemelerde önemli değişiklikler yapılmasını sağlamıştır.

²²⁷ BOŞNAK, s.459-460.

²²⁸ Marlies GLASIUS, “Human Rights”, der. Anheier, Helmut K. / Stefan Toepler, (New York: Siproinger, International Encyclopedia of Civil Society, 2009), s.150.

²²⁹ BOŞNAK, s.460.

STK'lar ayrıca mülteci haklarının korunmasında da aktif rol oynamaktadır. Türkiye'de sivil toplumun gelişimiyle birlikte, sığınmacılarla ilgili kuruluşlar 1990'lı yıllarda kurulmaya başlamıştır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, 1994 yılında İltica ve Göç Yönetmeliği'nin Resmi Gazete'de yayınlanmasının ardından yaşanan sıkıntıları hafifletmek amacıyla, adında 'sığınma' kelimesi geçen ilk STK olan Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği'nin kurulmasına öncülük etmiştir. Türkiye'deki mültecilere yönelik STK'lar, özellikle 2011'de başlayan Suriye İç Savaşı sonrasında artan kitlesel göçlerle birlikte hızla çoğalmıştır.²³⁰ 2011 yılında Suriyeli mültecilerin sınırı geçmesinden itibaren, devlet ile Suriyeli mültecilerle çalışan STK'lar arasında çözülmesi gereken sorunlar bulunmaktadır. Devlet ve sivil toplum örgütleri arasındaki ilişkiler rekabet değil, tamamlayıcılık ve iş birliği üzerine kuruludur.²³¹

2011 sonrası dönemde Suriye'den kaynaklanan zorunlu göç dalgası, STK'ların faaliyetlerine ve raporlamalarına yansımıştır. Örneğin, İnsan Hakları Derneği (İHD), "Yaşamın Kısındakiler: Mültecilere Yönelik Hak İhlalleri Raporu" ile mültecilere yönelik başlıca hak ihlallerini ve vaka sayılarını derneğe yapılan başvurular ve basın taraması üzerinden derlemiştir. 2013 yılında kurulan İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi (İGAM) ise, "Göç Gündemi" isimli çalışmada gazetelerden derlediği hak ihlalleri haberlerini kayıt altına alarak veri oluşturmaktadır. Bu örneklerde, Türkiye'deki STK'lar hak ihlallerini tespit etmeyi ve isim vererek utandırma stratejisi ile kamuoyuna duyurmayı hedeflemiştir. Şenses de göçmen odaklı sivil toplum oluşumları üzerine yaptığı araştırmada benzer eylem ve çalışmalardan bahsetmektedir.²³²

3.6. Türkiye’de İnsan Hakları Alanında Faaliyet Gösteren Bazı Sivil Toplum Kuruluşları

Bu bölümde, Türkiye'de insan hakları alanında aktif olan STK'lar ele alınacaktır.

²³⁰ Buket ÖZDEMİR DAL, “Türkiye’de Mültecilerle Çalışan Sivil Toplum Kuruluşlarının Devlet İle İlişkisi”, (Journal of International Relations and Political Science Studies, S:5, 2022), s.91.

²³¹ Doğa Başar SARIİPEK, “Halk Temelli Sosyal Politikadan Hayırseverlik Temelli Sosyal Politikaya Geçişte Sivil Toplum Örgütlerinin Rolü”, (İnsan & İnsan, C:4, S:11, 2017), s.92.

²³² BOŞNAK, s.469-470.

3.6.1. İnsan Hakları Derneği (İHD)

1980 askeri darbesinin yol açtığı derin travmalar ve özellikle cezaevlerinde tutuklulara yönelik işkence ve kötü muamele vakaları, sol çevreler arasında bir dayanışma ihtiyacı uyandırmıştır. Bu ihtiyaç, 1985 yılında başlayan bir arayışla sonuçlanmış ve 1986 yılında Türkiye'nin ilk üye tabanlı insan hakları örgütü olan İnsan Hakları Derneği (İHD) kurulmuştur.²³³

İnsan Hakları Derneği (İHD), özellikle solcu mahkumların genel af ve hapisane koşulları ile ölüm cezasına karşı mücadelelerde aktif rol alarak kurulan bir dayanışma hareketidir. Kurulduğu günden bu yana, hak mücadelesini genişleterek, insan hakları ihlallerini sürekli olarak izlemiştir. İHD'nin uluslararası insan hakları hukuku, uluslararası kurumlar ve küresel sivil toplum ile olan etkileşimi, Türkiye'deki sivil toplum hareketleri içindeki rolü ve savunuculuk yöntemlerindeki evrim açısından büyük bir önem taşımaktadır.²³⁴

İHD, "insan hakları ve özgürlükleri" alanında çalışmalar yapan, hükümet dışı ve gönüllü bir kuruluştur. Devletlerden, hükümetlerden ve siyasi partilerden bağımsız olarak faaliyet gösterir ve insan haklarının evrenselliğini ve bölünmezliğini savunur. Ölüm cezasına her durumda ve dünya genelinde karşı çıkar. Ayrıca, işkenceye, kimden ve nereden gelirse gelsin, her koşulda karşı durur ve amaçlarını bu yönde belirler.²³⁵

3.6.2. Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV)

1989 yılında İnsan Hakları Derneği (İHD) yönetimi, işkence mağdurlarının tedavi ve rehabilitasyonuna odaklanacak bir uzmanlık kurumu oluşturma kararı almıştır. Bu kararla, 30 Aralık 1990 tarihinde İnsan Hakları Vakfı kurulmuş, sonraları Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV) adını almıştır. Kuruluş, işkence mağdurlarına tıbbi destek sağlama, fiziksel ve ruhsal rehabilitasyon çalışmaları yapma ve işkence vakalarını

²³³ Selvet ÇETİN, Türkiye İnsan Hakları Hareketi, (Ankara: Cantekin Matbaası, 2008), s.6.

²³⁴ BÜKE Boşnak, "Türkiye'de İnsan Hakları Temelli Sivil Toplum Kuruluşları ve Mobilizasyon Stratejileri: Gözlemleyici, Norm-Dönüştürücü ve Kanun Yapıcı Bir Sivil Toplum İdeali", (Alternatif Politika, C:14, S:3, 2022) s.466.

²³⁵ İnsan Hakları Derneği, "İHD İlkeleri", <https://www.ihd.org.tr/ihd-ilkeleri/>, Erişim Tarihi: 01.06.2024.

belgeleme amacıyla Ankara, İzmir, Adana, İstanbul ve Diyarbakır'da temsilcilikler açmıştır.²³⁶

Türkiye İnsan Hakları Vakfı'nın (TİHV) işkence raporları, işkence olaylarının etkin bir şekilde soruşturulması ve belgelenmesi amacıyla Birleşmiş Milletler (BM) tarafından geliştirilen İstanbul Protokolü üzerinde önemli bir etkiye sahip olmuştur. İstanbul Protokolü, 2000 yılında BM tarafından kabul edilerek devletlere tavsiye edilmiştir. TİHV, İstanbul Protokolü'nün geliştirilme sürecinde ve protokol eğitimlerinin hem ulusal hem de uluslararası düzeyde yaygınlaştırılması konusunda katkılarda bulunmuştur.²³⁷

Vakıf senedi, vakfın amacını ve sağlayacağı hizmetleri açıkça tanımlamaktadır. Vakfın, insan hakları ve özgürlükleri üzerine yayın yapma, belgeleme, bilimsel araştırmalar gerçekleştirme ve eğitimler düzenleme görevlerini üstleneceği belirtilmektedir. Ayrıca hem süreli hem de süresiz yayınlar yaparak, uluslararası insan hakları belgeleri ve iç hukukta tanımlanan tüm insan hakları konularında araştırmalar yapacak, eğitimler verecek ve sağlık kurumları kurup işletecek.²³⁸

3.6.3. Kadın ve Demokrasi Vakfı (KADEM)

KADEM (Kadın ve Demokrasi Derneği), Türkiye'deki kadın hakları ve toplumsal cinsiyet adaleti alanında önemli bir aktör olarak öne çıkar. Dernek, "cinsiyet adaleti" kavramını benimseyerek, erkek ve kadın arasındaki farklılıkları adil bir şekilde yönetilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu yaklaşım, KADEM'in cinsiyet eşitliği üzerine ulusal ve uluslararası platformlarda yürüttüğü çalışmaların temelini oluşturur. Dernek, kadınların toplumsal, ekonomik ve politik yaşamda daha etkin roller

²³⁶ ÇETİN, s.9.

²³⁷ Deniz YILMAZ / İlker ÖZYILDIRIM / Ümit ÜNÜVAR / Levent KUTLU / Şebnem KORUR FİNCANCI, (ed. Ümit ADIVAR / Deniz YILMAZ), Türkiye İnsan Hakları Vakfı Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezleri 1991 – 2012 Yılları Arasındaki Başvuruların Değerlendirilmesi, (Ankara: Türkiye İnsan Hakları Vakfı Yayınları, 2014), s.12.

²³⁸ Türkiye İnsan Hakları Vakfı, "TİHV Hakkında", <https://tihv.org.tr/tihv-hakkinda/>, Erişim Tarihi: 01.06.2024.

üstlenmeleri için çeşitli projeler ve kampanyalar düzenlemekte, bu sayede kadınların toplumda karşılaştıkları zorluklara dikkat çekmekte ve çözüm yolları aramaktadır.²³⁹

3.6.4. İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği (Mazlum – Der)

28 Ocak 1991 tarihinde 54 kişi tarafından kurulan İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği, daha çok MAZLUMDER olarak bilinir. Dernek, insan haklarını insan onuru ve adalet ilkeleri ile bağdaşmayacak şekilde sınırlandıran her türlü ekonomik, sosyal, hukuki, psikolojik, kültürel ve fiili engellerin ortadan kaldırılması için mücadele eder. Bu kapsamda, zalimleri ve zulmü teşhir etmek, işkence, hakaret ve tecavüz gibi insan hakları ihlallerine karşı durmak ve mağdur ile mazlumlarla dayanışma içinde olmak amaçlarına sahiptir. Ayrıca, maddi ve hukuki destek sağlamak da derneğin temel amaçları arasındadır.²⁴⁰

1991 yılında Ankara'da kurulan bu örgüt, herkes için eşit ve çifte standartsız insan hakları savunuculuğu yapmayı taahhüt ederek "Zalime karşı, mazlumdan yana" ilkesini benimsemiştir. Kuruluşundan kısa bir süre sonra Türkiye genelinde şubeler açarak, yaygın ve örgütlü bir mücadele yürütmeyi hedeflemiştir.²⁴¹ Derneğin genel merkezi İstanbul'da yer alırken, Adana, Adıyaman, Ağrı, Akyazı, Ankara, İstanbul, Kayseri, Konya, Malatya ve Mardin gibi şehirlerde şubeleri bulunmaktadır.²⁴²

3.6.5. Helsinki Yurttaşlar Derneği (HYD)

Helsinki Yurttaşlar Derneği, temel haklar, özgürlükler, barış, demokrasi ve çoğulculuk gibi alanlarda faaliyet gösteren bağımsız bir sivil toplum kuruluşudur. Siyasi partilerden, hükümetten ve devlet kurumlarından bağımsız olarak çalışan bu dernek, uluslararası anlaşmalarca belirlenen barış, insan hakları, sürdürülebilir ekonomi,

²³⁹ Ekmel GEÇER / Esra KIYMAZ, "Kadın Hakları ve Algısının İdeolojik Örüntüsü: KADEM", (İnsan ve İnsan, C:6, S:20, 2019), s.195.

²⁴⁰ Vasfiye ÇELİK / Şerife PEKKÜÇÜKŞEN, "Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşlarının Göç Konusundaki Çalışmaları Üzerine Bir Değerlendirme", (Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi, C:58, S:3, 2018), s.1280.

²⁴¹ ÇELİK, s.10.

²⁴² ÇELİK / PEKKÜÇÜKŞEN, s.1280.

demokrasi ve hukukun üstünlüğü gibi evrensel değerlerin toplumda benimsenmesi ve yaygınlaştırılması için çaba gösterir.²⁴³ Türkiye'de tutulan mültecilerin koşulları hakkında şimdiye kadar çok az sayıda rapor yayınlanmıştır. Helsinki Yurttaşlar Derneği, Kasım 2007'de mültecilerin gözetim merkezlerindeki yaşam koşullarını belgeleyen ilk raporu yayımlamıştır.²⁴⁴

3.6.6. İnsan Hakları Gündemi Derneği (İHGD)

İnsan Hakları Gündemi Derneği (İHGD), hem ulusal hem de uluslararası düzeyde faaliyet göstermek amacıyla, Türkiye'nin çeşitli bölgelerinden gelen insan hakları savunucuları tarafından 2003 yılında İzmir'de kurulmuştur.²⁴⁵ İnsan Hakları Gündemi Derneği, insan haklarını geliştirmek için stratejiler oluşturmayı ve bu stratejileri Türkiye'nin komşu ülkelerine sürdürülebilir modeller olarak yaymayı hedefliyor. Bu çerçevede, dernek yöneticileri ilk olarak Azerbaycan'da hukukçularla toplantılar düzenlemiş, ardından 2006 yılında Bosna-Hersek, Makedonya ve Kosova'da BM ve AGİT misyonları ile bir dizi insan hakları örgütüyle çalışma ziyaretleri gerçekleştirmişlerdir. Bu faaliyetler, derneğin bölgesel etki yaratma amacını pratikte uygulamaya koyduğunu göstermektedir.²⁴⁶

3.6.7. Kadın Adayları Destekleme Derneği (KA. DER)

KA.DER, 1997 yılında, kadınların seçimle ve atamayla gelinen tüm karar alma mekanizmalarında eşit temsil edilmelerini sağlamak amacıyla kurulmuştur. Bu örgüt, demokratik katılımı temel alan bir yapıya sahiptir ve genel merkezi İstanbul'dadır. KA.DER'in Türkiye genelinde toplam 8 şube ve 8 temsilciliği bulunmaktadır. KA.DER, siyasi partiler arasında tarafsız bir pozisyon almayı, ayrımcılığa karşı çıkmayı ve tüm partilerin kadın kolları ve kadın milletvekilleri ile eşit bir şekilde çalışmayı ilke edinmiştir. Derneğin diğer amaçları arasında kadınların politikaya katılımını engelleyen

²⁴³ ÇALIŞKAN, s.49.

²⁴⁴ Özge KARADAĞ / Kerim Hakan ALTINTAŞ, “Mülteciler ve Sağlık”, (TAF Preventive Medicine Bulletin, C:9, S:1, 2010), s.59.

²⁴⁵ Levent KORKUT, Ayrımcılık Karşıtı Hukuk, (Ankara: Cantekin Matbaası, 2009), s.109.

²⁴⁶ ÇETİN, s.15.

ekonomik, sosyal, kültürel ve yasal engellerin kaldırılması, kadınların karar mekanizmalarında eşit temsiline sağlanması için geçici özel önlemlerin yasalara ve siyasi parti tüzüklerine dahil edilmesi, partili ve partisiz kadınların güçlendirilmesi, adaylığa teşvik edilmesi ve görünürlüklerinin artırılması, siyasi partilerdeki kadınlar arasında ve kadın hareketiyle iş birliği ve güç birliğinin geliştirilmesi için lobi, savunma, kampanya, örgütlenme ve eğitim faaliyetleri yürütülmesi yer almaktadır.²⁴⁷

²⁴⁷ Hüseyin ERKUL / Hüseyin KARA / Vildan YİRMİBEŞOĞLU, “Anayasalarda Kadın Haklarının KA. DER’i”, (8. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, S:7, 2009), s.21.

SONUÇ

İnsan hakları, bireylerin doğuştan sahip olduğu ve devletler tarafından güvence altına alınması gereken temel hak ve özgürlüklerdir. Bu haklar, dünya genelinde kabul görmüş standartlar çerçevesinde herkes için eşitlik, özgürlük ve insan onurunu koruma amacı taşır. Tarih boyunca, insan hakları kavramı sürekli olarak evrilmiş ve genişlemiş bir yelpazeye dönüşmüştür. Günümüzde insan hakları, demokrasilerin temel taşı olarak kabul edilmekte ve her bireyin bu haklardan eşit şekilde yararlanabilmesi için uluslararası düzeyde sürekli çabalar gösterilmektedir.

Bu evrensel ilkelerin korunmasında sivil toplum kuruluşlarının (STK) rolü büyük önem taşımaktadır. STK'lar, toplumların sosyal, ekonomik ve politik yapılarını güçlendirirken aynı zamanda hükümetler ve diğer resmi kurumlar üzerinde denetleyici ve düzenleyici bir işlev görür. Türkiye örneğinde, STK'lar özellikle son yıllarda demokratik katılım süreçlerinde daha aktif bir rol üstlenmekte ve insan hakları başta olmak üzere birçok alanda kamuoyu bilincinin ve politika yapıcılar üzerindeki etkinin artırılmasında kritik bir rol oynamaktadır.

Türkiye'deki STK'lar, Osmanlı'dan günümüze uzanan bir tarihe sahip olup, zaman içinde gerek yasal yapılanmaları gerekse toplumsal etki alanları açısından önemli bir evrim geçirmiştir. Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte, STK'lar daha modern ve yapısal bir çerçeveye kavuşmuş, siyasi, sosyal ve kültürel hayatta etkilerini artırmışlardır. Bu dönemde, insan hakları, kadın hakları, çevre koruma ve eğitim gibi birçok farklı alanda faaliyet gösteren STK'lar, toplumsal duyarlılığı artırma ve politikalar üzerinde değişiklik yapılmasını sağlama konusunda önemli başarılar imza atmışlardır.

STK'ların bu etkileri hem ulusal hem de uluslararası alanda yankı bulmakta, baskı grupları olarak tanımlanan bu kuruluşlar, insan haklarının korunmasında, adaletsizliklerin ve haksızlıkların ortadan kaldırılmasında ön saflarda yer almaktadır. Bununla birlikte, STK'lar çeşitli zorluklarla da karşı karşıya kalabilirler. Bu zorluklar arasında finansal sınırlamalar, politik baskılar ve yasal kısıtlamalar yer almaktadır. Özellikle otoriter rejimler altında çalışan STK'lar için bu zorluklar, faaliyetlerini sürdürme ve etkili olma kapasitelerini önemli ölçüde etkileyebilir.

Bu bağlamda, STK'ların demokratik süreçlerde ve insan hakları savunuculuğunda oynadıkları roller hem tarihi bir perspektiften hem de günümüzdeki

pratiklerinden yola çıkarak değerlendirildiğinde, bu kuruluşların toplumsal değişim ve gelişim süreçlerindeki önemi daha net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. İnsan haklarının korunması ve geliştirilmesinde kritik bir köprü görevi gören STK'lar, toplumların daha adil ve eşit bir dünya yaratma yolunda ilerlemesine katkıda bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

ABADAN UNAT Nermin. Kamuoyu Ders Notları 1973-1974. Ankara: A.Ü. SBF. BYYO Yayınları, 1987.

ACAR Eray. “Katılımcı Demokrasilerde Baskı Gruplarının İşlev ve Yöntemleri”. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S:61, 2019, ss.235-249.

AKÇEŞME Fatih. “Sivil Toplum ve Türkiye Cumhuriyeti’ndeki Yeri”. AK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi, C:2, S:4, 2013, ss.202-225.

AKINCI Selçuk. “Sivil Toplum, Sivil Toplum Kuruluşları ve Sivil Toplum Kuramcıları”. Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi, S:11, 2014, ss.192-216.

AKPINAR GÖNENÇ Ayşenur. Sivil Toplum Düşünsel Temelleri ve Türkiye Perspektifi. İstanbul: Altkitap Yayınevi, 2001.

AKŞİT Niyazi. Kültür ve Tarih Ansiklopedisi. Ankara: İmaj Yayınları, C:2, 2004.

ALBAYRAK Fatma. Türkiye’de İnsan Hakları Yönetimi İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları Üzerine Bir Alan Çalışması. Hatay, Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisan Tezi, 2010.

ALTINTAŞ Şükrü, Türkiye’de İnsan Haklarının Gelişimi ve Kurumsal Yapılanması: İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Örneği. Karaman: Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

ALTUĞ Ayça. Siyasi ve Ekonomik Gelişmeler Çerçevesinde Gazete Promosyonlarının Çeşitliliği ve Tirajlara Etkisi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.

ALYAKUT Bavet. “Sivil Toplum Kuruluşlarında Stratejik Yönetim Süreci ve Sivil Toplum Kuruluşlarında Stratejik Yönetim Uygulamalarının İncelenmesine Yönelik Bir Alan Araştırması”. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, 2007.

APOSTU D.C. “Non-Governmental Organization Leadership and Development”. A Review of the Literature, Manager, S:17, ss.145-161.

ARAS Ahmet. “Ortadoğu İnanç Tarihinde İnsan Haklarına Bakış”. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayınları, Yayın no:105, 2010.

AS İzzettin. “Yoksulluğun Küreselleşmesi ve Sivil Toplum Kuruluşları”. Fırat Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C:1, S:1, 2017, ss.31-66.

ASLAN Mehmet / KAYA Gazanfer. “1980 Sonrası Türkiye’de Siyasal Katılımda Sivil Toplum Kuruluşları”. Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Dergisi, 2004, ss.213-223.

ASLAN Seyfettin / GÜL C. “Geçmişten Günümüze Türkiye’de Baskı Grupları”. C.Ü.İ.İ.B. Dergisi, C:5, S:1, 2004, ss.85-100.

ASLAN Seyfettin. “Siyasal İktidarı Etkileme Yöntemlerinden Biri Olarak Lobicilik”. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S:23, 2015, ss.0-6.

ATAAY Faruk. “Türkiye’de Yönetişim ve Sivil Toplum Tartışmaları Üzerine Bir Değerlendirme”. Memleket; Siyaset, Yönetim, S:1, 2013, ss.121-141.

ATAN Murat / EKİNCİ Emre / KARAKOYUNLU İlker. “Özgürlük ve Hak Kavramlarının Çatışan Doğası: Özgürlük Hakkı ve Hak Özgürlüğü Görüşleri”. TAAD, Y:14, S:54, 2023, ss.131-160.

AVCI Sümeyye Büşra. Temel Hak ve Hürriyetlerin Korunmasında Kolluğun Konumu. Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023.

AY Hakan. Baskı Gruplarının Gücü ve Siyasal Karar Alma Sürecine Etkisi. İstanbul: Zaman Kitap, 2003.

AYBAY Rona. Baskı Grupları. İstanbul: İsmail Akgün Matbaası, 1962.

AZAKLI Sedat. “Devlet-Sivil Toplum ve Türkiye”. Yeni Türkiye Dergisi, S:18, 1997, ss.224-230.

BAŞÇI Gülistan. “1808 Sened-i İttifak ve 1839 Tanzimat Fermanı’nın 1215 Magna Carta İle Anayasacılık ve İnsan Hakları Açısından Karşılaştırılması”. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S:46, 2021, ss.227-242.

BAŞLAR Kemal. Uluslararası Hukukta Hükümet Dışı Kuruluşlar: Vestfalya Sonrası Süreçte Küresel Sivil Toplum. Ankara: Nobel Yayın, 1. Baskı, 2005.

BAYARTAN Mehmet. “Osmanlı Şehirlerinde Bir İdari Birim: Mahalle”. Coğrafya Dergisi, C:0, S:13, 2005, ss.93-107.

BAYHAN Vehbi. “Demokrasi ve Sivil Toplum Örgütlerinin Engelleri: Patronaj ve Nepotizm”. Sosyal Bilimler Dergisi, C:26, S:1, 2002, ss.1-13.

BERBER Şakir / SAİN Kadir. “Sivil Toplum ve Türkiye’de Eğitim Alanında Faaliyet Gösteren Sivil Toplum Kuruluşları: Dernekler, Vakıflar ve Sendikalar”. Journal of Social, Humanities and Administrative, C:5, S:16, 2022, ss.454-469.

BETİL İbrahim. “Sivil Toplum ve Kurumların Sosyal Sorumlulukları”. Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, C:3, S:1, 2008, ss.73-81.

BİLGİCİ Özcan. Baskı Gruplarının Siyasi Karar Alma Organları Üzerindeki Etkisi: Türkiye Barolar Birliği Örneği. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.

BOLAY S. Hayri. “Sivil Toplum ve Manası”. Yeni Türkiye Dergisi, Sivil Tolum Özel Sayısı, S:18, ss.7-9.

BOŞNAK Büke. “Türkiye’de İnsan Hakları Temelli Sivil Toplum Kuruluşları ve Mobilizasyon Stratejileri: Gözlemleyici, Norm-Dönüştürücü ve Kanun Yapıcı Bir Sivil Toplum İdeali”. Alternatif Politika, C:14, S:3, 2022, ss.453-485.

BÖCÜKCÜ Aykut. İnsan Hakları ve Türk Kamu Yönetiminde İnsan Haklarını Koruma Mekanizmaları. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

BULUT Nihat. “Eski Yunan’dan Aydınlanma Çağına İnsan Onuru Kavramının Gelişimine Genel Bir Bakış”. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:12, S:3-4, 2008.

CANİKLİOĞLU M.D. Sivil Toplum ve Türkiye Demokrasisindeki İzdüşümleri. Ankara: Seçkin Yayınları, 2007.

CHARPIN Dominique. Writing, Law and Kingship in Old Babylonian Mesopotamia. University of Chicago Press, 2010.

CINGİ Aydın. Sora Sora Demokrasi. İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2009.

CİN Turgay. İnsan Hakları ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi. İzmir: Ege Üniversitesi Basım Evi Müdürlüğü, 2.baskı, 2019.

ÇAHA Ömer. “1980 Sonrası Türkiye’ sinde Sivil toplum Arayışları”. Yeni Türkiye Dergisi, No. 18, Kasım-Aralık 1997.

ÇALIK Ethem. “İnsan Hakları Meselesinin Gelişimi ve Siyasi ve Sosyal Faktörlerle İlişkisi”. 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Dergisi, C. 6, S. 16, 2017.

ÇALIŞKAN Suat. Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşlarının İnsan Haklarının Korunmasındaki Rolü ve Yargılamaya Toplumsal Katılım. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.

ÇAMELİ Tuba. “Avrupa Birliği’nin Yolu Sivil İnisiyatifleri Güçlendirmekten Geçiyor”. Siyaset ve Sivil Toplum Dergisi, S: 4, 2003.

ÇELİK Vasfiye / PEKKÜÇÜKŞEN Şerife. “Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşlarının Göç Konusundaki Çalışmaları Üzerine Bir Değerlendirme”. Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi, C:58, S:3, 2018, ss.1273-1283.

ÇETİN Selvet. Türkiye İnsan Hakları Hareketi. Ankara: Cantekin Matbaası, 2008.

ÇİÇEK Cuma. Demokratikleşme Sürecinde Sivil toplum Örgütleri: Bir Alan Araştırması Olarak Güneydoğu. İstanbul, TOHAV Yayınları, Ocak 2004.

ÇUHADAR C., “Hürriyet Kavramı Üzerine Bir Değerlendirme”. Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C:12, S:2, 2007, ss.131-150.

ÇÜÇEN A. Kadir. “İnsan Hakları Düşüncesinin Gelişimi”. Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi, S:2, 2003, ss.27-35.

ÇÜÇEN Kadir. “İnsan Hakları Düşüncesinin Gelişimi”.

DABAN Cihan. “Küresel İlişkiler Çağında İnsan Haklarının Önemi ve Tarihsel Gelişimi” Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, C:6, S:3, 2019, ss.164-186.

DAVER Bülent. Siyaset Bilimine Giriş. Ankara, Siyasal Kitabevi, 1993.

DEMİR Necati. “İnsan Hakları Semantiğine Düşünsel Bir Yaklaşım Denemesi”. Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S:4, 2000, ss.375-400.

DEVAMOĞLU Sevil. Sosyal Sermaye Kuramı Açısından Türkiye’de Demokrasi Kültürü Üzerine Bir Değerlendirme. Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.

DOĞAN İlyas. İnsan Hakları Hukuku. Ankara: Astana Yayınları, 2015.

DOĞAN İlyas. İnsan Hakları Hukuku. İstanbul: Astana Yayınları, 5. Baskı, 2022.

DOĞAN İlyas. Özgürlükçü ve Totoliter Düşünce Geleneğinde Sivil Toplum. İstanbul: Alfa Yayınları, 2002.

DURSUN Aysun. Türk Halk Kültüründe Hukuk Kavramı. Muğla Sıtkı Kocaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.

DURSUN Davut. Siyaset Bilimi. İstanbul: Beta Basım Dağıtım A.Ş., 2. Baskı, 2004.

EKİCİ M. Sena / DEMİR Mehmet. Rant Kollama Sürecinde Baskı Grupları, Yasal Soygun. Ed. Coşkun Can AKTAN. İstanbul: Zaman Kitap, 2000, ss.231-256.

EKİNCİ Ekrem Buğra. “Osmanlı Devleti’nde Mahkemeler ve Kadılık Müessesesi Literatürü”. Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, C:3, S:5, 2005, ss.417-440.

EMREALP Sadun. Yerel Yönetimlerde Yeni Bir Yapılanmaya Doğru: Yerel Yönetimler ve Demokrasi. Ankara: Sosyal Demokrasi Yayınları, 1. Baskı, 1994.

EMİNİ M. Emin. “Hak Kavramı”. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S:12, 2004, ss.203-216.

ERDOĞAN TOSUN Gülgün. Demokratikleşme Perspektifinden Devlet-Sivil Toplum İlişkisi. İstanbul: Alfa Yayınları, 2001.

ERGUN Turgay. Aykut Polatoğlu, Kamu Yönetimine Giriş. TODAİE Yayını, Ankara, 1988.

ERKUL Hüseyin / KARA Hüseyin / YİRMİBEŞOĞLU Vildan. “Anayasalarda Kadın Haklarının KA. DER’i”. 8. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, S:7, 2009, ss.7-29.

EROĞLU İzzet. Devletin İnsan Haklarını Koruma Mekanizmaları. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi ABD, Yüksek Lisans Tezi, 2005.

ERTAŞ Handan. Kamuoyu ve Kamuoyu Oluşturma Yöntemleri. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2000.

FENDOĞLU Hasan Tahsin. İnsan Hakları Hukuku. Ankara, Yetki Yayınları, 1. Baskı, 2017.

FİDAN M. / LOKMANOĞLU E. “Sosyal Medya Savaşlarında Yeni Bir Kavram: RusyaUkrayna Savaşı Özelinde Dijital Ambargo”. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C:8, S:1, 2023, ss.28-38.

GEÇER Ekmel / KIYMAZ Esra. “Kadın Hakları ve Algısının İdeolojik Örüntüsü: KADEM”. İnsan ve İnsan. C:6, S:20, 2019, 185-204.

GLASIUS Marlies. “Human Rights”. der. Anheier, Helmut K. / Stefan Toepler, New York: Siproinger, International Encyclopedia of Civil Society, 2009, ss. 147-163.

GÖKÇEK Gürkan / AKYÜZ Faruk. “Sümer Kanunları”. Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi, C.9, S.1, 2013.

GÖYMEN Korel. “Türkiye’de Yerel Yönetimler ve Yönetişim”. Çağdaş Yerel Yönetimler, C:9, S:2, 2000, ss.3-13.

GÖZ Mert Mahir. “Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşlarının Karşılaştığı Engeller”. Turkish Business Journal, C:3, S:5, 2022, ss.44-56.

GÖZ Mert Mahir. Türkiye’de 2000 Sonrası Dönemde İktidar ve Sivil Toplum Kuruluşları İlişkisi: Diyarbakır Örneği. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023.

GÖZEL Zeynal. “Tarihsel Süreçte İnsan Hakları Uygulamaları ve Günümüz Sorunlarına Etkileri”. ISPEC International Journal of Social Sciences and Humanities, C:6, S:2, 2022, ss.353-364.

GÖZLER Kemal. İnsan Hakları Hukukuna Giriş. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 3. Baskı, 2021.

GÜÇLÜER Ayşe Esra. “1990-2002 Arası Dönemde Türkiye’de Hak Temelli Çalışan Örgütlerde Yurttaşlık Söylemi: Helsinki Yurttaşlar Derneği Örneği”. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.

GÜLER Ayşegül. Yerel Yönetişim Çerçevesinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Yönetime Katılmadaki Etkinliği: Antalya Kent Konseyi Örneği. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.

HAKTANKAÇMAZ İlker M. “Türk Kamu Yönetiminde Yönetişimin Uygulanabilirliği”. Amme İdaresi Dergisi, C:37, S:1, 2004, ss.45-66.

HAMZAOĞLU Onur. “Eşitlik Hakkaniyet Hak”. EQUALITY EQUITY RIGTH. Dosya-Derleme. C:29; S:1, 2014.

İŞİK Gülcan. “Baskı Grubu ve Siyaset İlişkisi: TÜSİAD’ın 2002 Yılı Türkiye Siyasal Hayatı İçindeki Yeri”. İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, S:46, 2018, ss.141-171.

İŞIKLI Alpaslan. “Sendikaların Bağımsızlığı İlkesi ve Yeni Düzenlemeler”, Mülkiyeliler Birliği Dergisi, Özel Sayı, Ankara, 1983, ss.65-90.

IZGAR Hüseyin. “Modern Toplumun Yönetim Biçimi İyi Yönetişim Üzerine Bir İnceleme”. Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi, C:10, S:1, 2015, ss. 24-38.

İBRAHİM Abdülazim. Irak Anayasalarında Temel Hak ve Özgürlüklerin Gelişimi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.

İLAL Ersan. “Magna CARTA”. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C: 34 S: 1-4, 1968, ss.210-242.

İnsan Hakları Derneği, “İHD İlkeleri”, <https://www.ihd.org.tr/ihd-ilkeleri/>, Erişim Tarihi: 01.06.2024.

İRVAN Süleyman. Siyasi Tutumlar ve Kamuoyu. Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, S:1-2, 1994.

KABOĞLU İbrahim. Özgürlükler Hukuku. İstanbul: Afa Yayınları, 1. Baskı, 1994.

KAHRAMAN Serhat. “Baskı Gruplarının Politika Transferlerinde Etkililiği”. Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, C:3, S:2, 2021, ss.218-238.

KALABALIK Halil. İnsan Hakları Hukuku. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2. Baskı, 2009.

KALAYCIOĞLU Ersin. Çağdaş Siyasal Bilim. İstanbul: Beta Yayıncılık, 1984.

KALFA Ceren / ATAAY Faruk. “Yönetişim: Devlet Toplum İlişkilerinde Yeni Bir Aşama”. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C:17, S:3, 2008, ss.229-240.

KANBEROĞLU Zafer / YILDIRIMÇAKAR İbrahim. “Sosyo-Ekonomik Kalkınmada Sivil Toplum Kuruluşlarının Önemi”. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C:4, S:7, 2019, ss.30-47.

KAPANİ Münci. Kamu Hürriyetleri. Ankara: A.Ü. Hukuk Fakültesi Yayını, Yenilenmiş Baskı, 1981.

KARADAĞ Özge / ALTINTAŞ Kerim Hakan. “Mülteciler ve Sağlık”. TAF Preventive Medicine Bulletin, C:9, S:1, 2010, ss.55-62.

KARAKULAK Seral. Felsefe Açısından İnsan Hakları ve İnsan Hakları Sorunları. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.

KARAOSMANOĞLU Fatih. İnsan Hakları. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2012.

KAYPAK Şafak. “Devletten Yerel Yönetime Değişim Sürecinde Sivil Toplumun Yeni Yüzü”. Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C:1, S: 1, 2012, ss.34-57.

KAYPAK Şafak. “Yerel Yönetimlerde Katılımcı/Müzakereci Demokrasi Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Önemi”. Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, C:8, S:17, 2012, ss.171-196.

KEANE John. Sivil Toplum ve Devlet. Çeviren: Mehmet Küçük. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1993.

KILIÇ Selim. “Kamuoyu Oluşum Sürecinde Sosyal Hareketler ve Medya”. Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi, C:2, S:2, 2009, ss.150-167.

KILINÇ Erhan. “Sivil Toplum Kuruluşlarında Liderlik”. Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C:9, S:18, 2019, ss.1089-1110.

KINAL F r zan. Eski Mezopotamya Tarihi. Ankara: A. . DTCF Yayınları, 1983.

KLENGEL Horst. Kral Hammurabi ve Babil G nl   .  ev: Nesrin Oral. İstanbul: Telos Yayınları, 2001.

KOCABA  ATILGAN Duygu. “Antik Yunan’da Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Temsili”. Yedi, S:10, 2013, ss.15-27.

KOÇAK K r at. “Koloni  a ında Hukuk”. Nevşehir Barosu Dergisi, Y:1, S:1, 2014, ss.163-181.

KORKMAZ  ., “Kişisel Verilerin Korunması Kanunu Hakkında Bir Değerlendirme”. Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S:124, 2015, ss.81-152.

KORKUT Levent. Ayrımcılık Kar ıtı Hukuk. Ankara: Cantekin Matbaası, 2009.

KUÇURADI  oanna. “Yirmibirinci Yüzyılın E i inde Demokrasi Kavramı ve Sorunları”. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, S:15, 1998, ss.21-27.

KUZU Burhan. “Kamu Yönetiminde Baskı Gruplarının Rolü ve Memleketimizdeki Duruma Kısa Bir Bakış”. Journal of İstanbul University Law Faculty, C:51, S:1-4, ss.65-136.

MERAY Ali an Erdal. Türkiye’de Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşlarının Siyasal Karar Alma Mekanizmalarına Etkisi. Muğla: Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.

MOORE John L. Elections A to Z. Washington: D.C.- CQ Press, 1999.

MUHAMMED Muhammed. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşlarının İnsan Haklarının Korunmasındaki Rolü. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.

   T   Muhlis. “Doğal Hukuk ve Pozitif Hukuk I ı ında İnsan Hakları Alanındaki Bazı Kavramlar”. Dokuz Eylül Üniversitesi Dergisi, S:7, 2005.

ÖZALP Handan. 1982 Anayasası’nda Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlandırılması ve Durdurulmasındaki Kriterlerin Hukuk Devleti İlkesi  er evesinde İncelenmesi”. İstanbul Arel Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.

 ZENBA  BOYDA  Nazmiye. İnsan Hakları ve Kamu  zg rl kleri. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2018.

ÖZDEMİR DAL Buket. “Türkiye’de Mültecilerle  alı an Sivil Toplum Kuruluşlarının Devlet İle İlişkisi”. Journal of International Relations and Political Science Studies, S:5, 2022, ss. 83-110.

ÖZMEN Seda. “Ortaçağ Avrupası’nda İnsan Hakları”. TIHEK Akademik Dergisi, S:10, 2022, ss.143-164.

SAATÇI Serhat. “Meslek Örgütlenmelerinden Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşlarına”. Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergisi, C:2, S:2, 2021, ss.213-232.

SAĞLAM Muhammet Talha. “Türkiye’de Sivil Toplumun Tarihi Gelişimi ve Sivil Toplumun Örgütlü Yapısı Olarak STK’lar”. Turkish Studies-Social, C:15, S:1, 2020, ss.591-610.

SARIİPEK Doğa Başar. “Halk Temelli Sosyal Politikadan Hayırseverlik Temelli Sosyal Politikaya Geçişte Sivil Toplum Örgütlerinin Rolü”. İnsan & İnsan, C:4, S:11, 2017, s.81-99.

SUSOY Ömer Faruk. Osmanlı Devleti’nden Günümüze Temel Hak ve Hürriyetlerin Gelişimi ve Korunması. Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.

ŞAHİN Musa. “Girişimcilik Bağlamında Eğitimin Sivilleşmesi ve Girişimcilik Örneği Olarak STK’lar”. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S:30, 2011, ss.121-132.

ŞAHİNOĞLU İlker. “Yerel Sosyal Politika Uygulamalarında Türkiye Deneyimi: Sosyal Belediyecilik Anlayışı”. Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi, S:11, 2017, ss. 37-67.

ŞENKAL Abdülkadir. “Sivil Toplum ve Sosyal Sermaye: Sosyal Politikaya Dayalı Alternatif Kalkınma Modeli Arayışları”. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, C:55, S:1, 2001, ss.791-810.

ŞENTÜRK Murat. “Türkiye’de Kamunun ve STK’ların Sosyal Yardım Uygulamaları: Yeni Eğilimler ve İhtiyaçlar”. Sosyoloji Dergisi, C:3, S:28, ss.285-307.

TANÖR Bülent. Türkiye’nin İnsan Hakları Sorunu. İstanbul: BDS Yayınları, 1990.

TEMİZEL Handan. “Kamuoyu Kavramları ve Kamuoyu Oluşumunda Kitle İletişim Araçları”. Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, C:8, S:15, 2008, ss.126-146.

TERZİ M. “Yönetilebilir Göç Politikaları ve Külfet Paylaşımı Üzerine Bir Değerlendirme: Suriyeli Sığınmacılar Örneği”. Tesam Akademi Dergisi, C:5, S:1, 2018, ss.203-234.

TEZCAN Ali. Türkiye’de Baskı Gruplarının Vergi Mevzuatının Oluşumuna Etkileri. Erzincan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.

TURAN İlter. Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 1977.

TURHAN Aydın. “İnsan Hakkı Kuşakları Arasındaki Tamamlayıcılık İlişkisi”. İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:4, S:2, 2013, ss.357-378.

Türk Dil Kurumu. “Türk Dil Kurumu Sözlüğü”. www.tdk.gov.tr, (Erişim Tarihi: 02.05.2024).

Türkiye İnsan Hakları Vakfı, “TİHV Hakkında”, <https://tihv.org.tr/tihv-hakkinda/>, Erişim Tarihi: 01.06.2024.

TÜSEV, Monitoring Matrix on Enabling Environment for Civil Society Development: Turkey Country Report, TÜSEV Publications, İstanbul 2018.

UĞURLU Melih. Türkiye’de Sivil Toplum-Sosyal Politika İlişkileri. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli 2006.

ULUÇ A. V. “Birey ve Sivil Toplum İlişkisi Çerçevesinde Türkiye’de Demokrasi Sorunu”. Mukaddime, S:6, 2012, ss.1-19.

Uluslararası STEP Türkiye Ülke Raporu: Türkiye’de Sivil Toplum: Bir Değişim Süreci, (Çevrimiçi)/default.asp, 22 Ocak 2007, s. 41-42.

USLAN Yurdanur Ural / GÜNER Tuğba. İnsan Haklarının Bölgesel Düzeyde Korunması: Amerikan Sistemi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C:19, S:2, 2014,

ÜSKÜL ENGİN Zeynep. “Birey Kavramının Gelişimi ve İnsan Hakları”. Journal of İstanbul University Law Faculty, C:72, S:1, 2014, ss.201-218.

YATKIN Ahmet. “Bölgesel Kalkınmada Sivil Toplum Kuruluşları ve Kadın Katılımı: Elazığ Örnekalın Araştırması”. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C: 23, S: 2, 2013, ss.163-188.

YATKIN Ahmet. “Küresel Yoksulluğun Çözümünde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü ve Önemi”. IV. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Küresel Yoksulluk Bildiriler Kitabı, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çanakkale 19-21 Ekim 2007.

YEŞİLÇAYIR Celal. “İnsan Haklarında Kuşaklar Tartışması ve Bir Çözüm Denemesi”. Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi, S:13, 2020, ss.73-85.

YILMAZ Deniz / ÖZYILDIRIM İlker / ÜNÜVAR Ümit / KUTLU Levent / KORUR FİNCANCI Şebnem. ed. Ümit ADIVAR / Deniz YILMAZ. Türkiye İnsan Hakları Vakfı Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezleri 1991 – 2012 Yılları Arasındaki Başvuruların Değerlendirilmesi. Ankara: Türkiye İnsan Hakları Vakfı Yayınları, 2014.

YOUNG Kimball. 'Comments on the Nature of Public and Public Opinion'.
Public Opinion and Propaganda. New York: The Dyden Pres, 1954.

ÖZGEÇMİŞ

Habib ASLANLI, 2017 yılında Qara Qarayev Laçın Rayonu 33 Nolu okuldan mezun olmuştur. 2017 yılında Karabük Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümünde lisans eğitimine başlayıp 2022 yılında mezun olduktan sonra aynı yıl içinde Karabük Üniversitesi Kamu Yönetimi Anabilim dalında yüksek lisans eğitimine başlamıştır.

